

פרשת בהעלותך

א ויִדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דָּבַר
אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהִעָלְתָּךְ אֶת־הַנֵּרוֹת אֶל־מֹול פְּנֵי הַמִּנְוָה
יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת:

Or *Ahayim* ise Aaron'un kandilleri yakmakla gerçekleştirdiği görevin önemini basit bir bakışla açıklar: *Menora*'nın yakılması için kandil çanaklarının her gün temizlenmesi ve hazırlanması gerekirdi. Bu da *Menora*'nın sanki her gün tekrar baştan inşa edilmesi gibidir. Dolayısıyla, Aaron, bu şekilde, her gün yeni bir *Menora* yapmış sayılacaktı.

2. Aaron'a konuş – Çünkü *Menora*'nın yakılması öncelikli olarak onun görevidir (İbn Ezra; krş. Şemot 27:21).

Yaktığında – *Targum Onkelos*; Saadya Gaon. İbranice *Beaaloteha*. Tam anlamıyla “yükselttiğinde”. Kandillerin yakılması için “yükseltme” tabiri kullanılmaktadır; zira kurala göre *Menora*'yı yakacak kişi fitili tutuşturmakla yetinmemeli, ateş fitile iyice tutunup kendiliğinden yükselmeye başlayana kadar ateşi çekmemelidir (*Talmud* – *Şabat* 21a; Raşi). Hahamlarımız buradan eğitimsel bir ders çıkarırlar: Çocuk eğitiminde sadece teorik giriş bilgileriyle yetinilmemelidir. Eğitimin temelinde, bilgilerin aktif olarak uygulamaya geçirilmesi ve bu süre zarfında ebeveyn ile eğitmenin yakın takibi vardır. Bir eğitmen, verdiği bilgilerin iyice oturması ve öğrenci tarafından uygulanmaya başlanması için belirli bir süre boyunca öğrenciye eşlik etmeli ve ancak Tora ateşinin çocuğun içinde özümşenip kendiliğinden yükselmeye ve ışık vermeye başladığını gördükten sonra geri çekilmelidir.

Öte yandan bu kural Şemot 27:20'deki kullanımdan zaten öğrenilmiştir. Bu durumda burada doğrudan “*yakmak*” fiilinin kullanılmasında bir sakınca yoktur. Ancak Tora yine de burada tekrar “*yükseltme*” anlamına gelen sözcüğü kullanarak başka bir kurala işaret eder (*Mişmeret Akodeş*). *Menora*'yı yakacak olan kişi, bu işlemi [ve yakmadan önce fitillerin hazırlanması işlemini] zeminde değil, *Menora*'nın önünde bulunan üç basamaklı küçük bir merdivene çıkarak yapacaktır (*Mişna* – *Tamid* 3:9; *Sifre* 60; *Talmud* – *Menahot* 29a; Raşi).

***Menora*'nın merkezine doğru** – Tam çeviriyle “*Menora*'nın yüzünün/önünün karşısına doğru”. Şemot 25:37'deki tam çeviri de benzer şekildedir.

Menora, ortadaki kol ve onun iki yanından üçer tane çıkan kollarla birlikte yedi kola sahip bir şamdandır (geniş bilgi için bkz. Şemot 25:31-40). Esas kol ortadaki olduğu için Tora çoğunlukla “*Menora*” dediğinde bu merkezî kol kastedilir (*Sifre* 59; *Talmud* – *Menahot* 98b; Raşi). Tora burada kandillerin *Menora*'nın bu merkezî koluna doğru yönlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Şemot 25:37'de de açıklanmış olduğu üzere, sağdaki üç fitil ile soldaki üç fitil, bu merkezî kandile (*Ner Maaravi*; bkz. Vayikra 24:2 açık.) dönüktü. Böylece tüm kandiller merkezde yoğunlaşırdı (*Sifre* 59) [merkezi kandil de *Şehina*'nın yer aldığı batıya dönüktü (*Talmud* – *Megila* 21b)]. Bu da, *Menora*'daki kandillerinin amacının etrafı aydınlatmak olmadığına işaret eder [zira öyle olsaydı kandiller içe değil, dışa dönük olurdu (*Gur Arye*)]. Dolayısıyla her ne kadar *Menora*'nın yakılmasını Tanrı emretmişse de, bunun nedeni Tanrı'nın bu ışığa ihtiyacı olması değildir. *Menora*'daki kandil dizilişi bunu vurgular (*Midraş* – *Tanhuma* 5; Raşi).

Sforno, Şemot 25:37'deki açıklamasıyla (bkz. o.a.) benzer temada olan ama farklı bir mesaj içeren bir açıklamada bulunur. “Sağ” maneviyatı, “sol” ise dünyevî aktiviteleri singeler. *Menora*'nın sağ ve solundaki kandillerin aynı merkeze doğru yönelmesi, insanın maddi ve manevi tüm faaliyetlerinin Tanrı hizmetine yönelik olması gerektiğini öğretir. Yisahar-Zevulun ortaklığına benzer şekilde (bkz. 7:24-29 açık.), Bene-Yisrael'in içindeki “soldakiler”, “sağdakileri” desteklemeli, Tanrı'nın İsteği'ni yerine getireceklerine dair “*bir ağızdan*” (Şemot 19:8) söz verdikleri üzere, Tora'yı bir ekip halinde ayakta tutmalıdırlar.

Yedi kandil [bu şekilde] ışık verecektir – Bu yerleşimle, kandillerin yedisi de ışık verecek ve Bene-Yisrael'e de manevi ışık sağlayacaktır. Çeviri Sforno ve Rabenu Behaye'ye göre yapılmıştır.

Bealoteha

[57. Menora'nın Yakılışı]

8

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

² “Aaron’a konuş ve ona [şunları] söyle: ‘Kandilleri yaktığında, [alevleri] *Menora*’nın merkezine doğru [yönlendirilmiş olsun]. Yedi kandil [bu şekilde] ışık verecektir”.

8.

1-4. Menora. Burada açıklanan olay, yani *Menora*’nın Aaron tarafından ilk yakılışı ve buna dair emir, kabile başkanlarının hep birlikte *korban*larını getirdikleri 1 Nisan tarihine aittir. Hatta *Menora*’nın kandilleri ilk *korban*ın getirilmesinden bile önce düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu kısmın, başkanların *korban*larının anlatımından önce, *Birkat Koanim*’in (6:22-27) hemen ardından gelmesini beklerdik. Ancak Tora, bu kısmı buraya yerleştirmiştir. Anlaşılan, *Menora* ile ilgili bu kısmın başkanların *korban*larından sonra verilmesi, bu *korban*ların sebep olduğu bir şeye işaret etme amaçlıdır (*Beer Basade*). Hahamlarımız açıklarlar: Başkanları tarafından temsil edilen her kabilenin *Mizbeah*’ın hizmete açılma törenlerinde rol oynadığını görüp kendisi ve başında olduğu Levi kabilesinin dışarıda kaldığını düşünen Aaron kendini kötü hissetmiş, Tanrı da onu teselli etmiştir: “Yaşamın [üzerine yemin ediyorum]! Senin [yaptığın] onlarındından daha büyüktür. Çünkü sen, *Menora*’nın kandillerini yakacak ve onları düzenleyeceksin” (*Midraş – Tanhuma* 5; Raşi). Nitekim başkanların *korban*ları bir kralın sarayının kullanıma açılması vesilesiyle verilen ziyafete benzer. *Menora*’nın yakılması ise tüm sarayın ışıqla aydınlatılmasını simgeler – ki binanın tüm görkemini ortaya koyan da budur (*Beer Yitshak*).

Ramban sorar: Sadece *Koenler* tarafından gerçekleştirilebilecek, örneğin *korbanlar*, tütsü ve bunlar gibi birçok uygulama vardır. Hatta konu Aaron’u teselli etmek ise, bunun için *Yom Kipur* ibadetinden daha uygunu var mıdır? Bu ibadeti gerçekleştirmek üzere yeryüzündeki en kutsal nokta olan *Kodeş Akodaşim*’e girme yetkisine sahip tek kişi odur! Öyleyse teselli için neden özellikle *Menora*’nın yakılışı seçilmiştir? Dahası, başkanların *korban*larında Aaron’u üzecek ne vardır? *Mışkan*’ın açılması vesilesiyle Aaron birçok *korbanı* bizzat kendisi gerçekleştirmiş değil midir?

Ramban cevabı şöyle verir: *Midraş*’ta yapılan imalara bakıldığında, bu bölümde sözü edilen “teselli etme niteliğindeki” kandil yakmanın, tarihin daha ileri bir noktasında gerçekleşen bir olaya ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Tarihin daha ileri bir aşamasında *Bet-Amikdaş*’taki görevler, Erets-Yisrael’i işgal eden Suriye-Yunan krallığı tarafından yasaklanacak, Tora unutulmaya yüz tutacak ve Bene-Yisrael’i bu büyük trajediden, sadece Aaron’un soyundan gelen bir *Koen* ailesi olan Haşmonai ailesi mensuplarının inancı ve kahramanlığı kurtaracaktır. Yahudiler, “*Makabiler*” olarak anılan bu grubun liderliğinde kendilerinden çok daha güçlü olan düşmanlarını mucizevî bir şekilde yenilgiye uğratacak, *Bet-Amikdaş*’ı temizleyerek *Menora*’yı tekrar yakacaklardır. Dolayısıyla Tanrı, Aaron’u, şimdiden, günün birinde ailesinin, tüm ulusu kurtaracağını söyleyerek teselli etmektedir. Kabile başkanlarının hediyeleri büyük, etkileyici, ancak geçicidir. Aaron’un katkısı ise ebedi olacaktır. Öyle ki, *Midraş*’ta Tanrı’nın Aaron’a, “*korbanlar* sadece *Bet-Amikdaş* varken yapılabilir. Ama kandiller ebediyen aydınlatmaya, *Koenler* de Bene-Yisrael’i [*Bet-Amikdaş* yıkıldıktan sonra bile] ebediyen mübarek kılmaya devam edeceklerdir” dediğini kaydeder. Bu *Midraş*’ta da *Hanuka*’ya gönderme vardır. Zira *Bet-Amikdaş* olmadığı zaman *korbanlar* yapılamadığı gibi *Menora* da elbette yakılamaz! Öyleyse kandiller nasıl olup da ebediyen aydınlatmaya devam edebilecekler? Ama Tanrı’nın “kandiller ebediyen aydınlatacak” derken kastettiği, *Hanuka* mucizesinin, *Bet-Amikdaş* ayakta olmadığı zamanlarda da, sekiz gün boyunca yakılacak olan kandillerle kutlanacağıdır. Bu bakımdan *Menora* yakılmadığı zamanlarda bile, zihinlerdeki canlılığını aktif olarak sürdürecektir. Böylece Aaron, *Koenler*’e ait iki ebedi mitva ile teselli edilmiştir – *Birkat Koanim* ve kandillerin yakılışı – ve bu bölümler, Tora’da kabile başkanlarının *korban*larının açıklandığı bölümün öncesinde ve sonrasında yer almıştır (*Meam Loetz*) [bu iki kısmın *Hanuka* bayramının ilk ve son günlerinde okunan perasalara dâhil edilmesinin bir nedeni de bu olabilir (*Daat Mikra*)].

ג וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהָרֹן אֶל-מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה

3

הָעֵלָה נִרְתְּיָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: ־ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְוָה

4

מִקְשָׁה זָהָב עַד-יִרְכָּה עַד-פְּרֻחָהּ מִקְשָׁה הוּא כִּמְרָאָה אֲשֶׁר הִרְאָה

יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת-הַמִּנְוָה: פ

zlikle yerine getirmesine borçludur; bu emirleri aktif olarak dünyaya getiren kişi ise Moşe'dir. Bu durum beşinci kandilin temsil ettiği Aaron'un ağına gidebilirdi; zira Menora'yı yakmak bir anlamda, küçük kardeşi Moşe'den daha düşük konumda oluşunu ona hatırlatacaktı. Ancak buna rağmen Tora, Aaron'un emri aynen yerine getirdiğini ve "değişiklik yapmadığını" söylemektedir (Zera Berah; Meam Loez).

4. Menora'nın işçiliği – Tora, benzersiz özelliği nedeniyle Menora'nın işçiliğine kısaca tekrar değinmektedir (İbn Ezra).

Şöyleydi – İbranice **Veze**. Tam anlamıyla "ve bu". Kullanılan sözcük bir işaret sözcüğüdür; yani bir kişi "bu" dediği zaman parmağıyla bir şeyi işaret eder (Beer Yitshak). Midraş, Moşe'nin Menora'nın ne şekle sahip olduğunu anlamakta güçlük çektiğini, Tanrı'nın da ona bunu bir vizyonla gösterdiğini aktarır (Sifre 61; Talmud – Menahot 29a; Raşi; bkz. Şemot 25:31 ve 25:40).

Yekpare altından [yapılmıştı] – İbranice **Mikşa**. Ya da "altından çekiçle dövülerek [yapılmıştı]". Yani saf altından büyük bir blok alınmış, bazı yerlerde çekiçle dövülerek, bazı yerlerde de keskiyle şekillendirilerek Menora ortaya çıkarılmıştır. Başka bir deyişle Menora farklı parçaların ayrı ayrı yapılıp sonra birbirine eklenmesiyle üretilmemiştir (Sifre 61; Talmud – Menahot 28a; Raşi).

Mikşa sözcüğü "**Ma Kaşa** – [Yapımı] Ne Zor" sözcüklerinin birleşimi olarak da görülebilir (Rabenu Behaye). Hahamlarımız, Moşe Rabenu'nun dört konuyu anlamakta zorlandığını ve Tanrı'nın bunu gidermek için ona sanki parmakla gösterir gibi, ayrıntılı bir görüntü gösterdiğini öğretirler. Bunların biri **Menora**'dır. Diğer üç şey ise, **Korbanlar** (Vayikra 6:13), **Şekalim** (Şemot 30:13) ve yeni aydır (**Ahodes**; Şemot 12:2). Tora bunların her biri için "**Ze – Bu**" sözcüğünü kullanmıştır (bkz. ö.a.). Bu sözcüklerin baş harfleri de **MiKŞA** sözcüğünü oluşturur (Rabenu Behaye).

Tora, Menora hakkında "yekpare altından yapılmıştı" dedikten sonra tekrar "yekpareydi" demektedir. Bu da Menora konusunda vazgeçilmez noktanın yekparelik olduğunu gösterir. Elbette altın olması da önemlidir, ama bu vazgeçilmez bir şart değildir. Bet-Amikdaş'ın onuruna en iyisi altın kullanmaktır. Yine de tam olarak yedi kolu olduktan sonra, [metal kırıklarının birleşimi olmaması kaydıyla] başka bir metal de kullanılabilir. Ama altın kullanılıyorsa, bunun saf olması gerekir (Vayikra 24:4). Ayrıca Menora'nın çiçekler, kadehler gibi süslemeleri de sadece altından yapıldığı takdirde gerekliydi (Ramban). Bu kurala bağlı olarak, Hanuka olaylarında Haşmonailer Bet-Amikdaş'ı tekrar hizmete açtıklarında, altın Menora kullanılamaz durumda olduğu için geçici olarak, bazı görüşlere göre ağaçtan bazılarına göre de toprak kap kırıklarından bir Menora yapmışlardı (Sifre; Talmud – Menahot 28b; Talmud – Hulın 55, Maarşa o.a.).

Yekpareliğin önemi ile kandillerin hepsinin aynı noktaya yönelmesi, Menora'nın temelindeki birlik ve beraberlik temasını ortaya çıkarmaktadır (Sforno).

Tabanına kadar, çiçeğine kadar yekpareydi – Yani "en ufak detayına kadar yekpareydi". Tabanı gibi en kolay kısımdan, çiçekleri gibi en incelik gerektiren kısıma kadar (bkz. Şemot 25:31), "tümüyle" yekpare bloktan yapılmıştı [yani bunun anlamı "tabanı ile çiçekleri arası yekpareydi; ama diğer kısımları kaynakla birleştirilmişti" değildir (Gur Arye)] (Sifre 61; Raşi).

Görüntüye uygun olarak – Ya da "şablona uygun olarak" (Sifre 61; Raşi). Nitekim Tora Menora'nın şeklinin peygambersel bir vizyonla değil, Sinay dağında şablonlarla gösterildiğini belirtmiştir (Gur Arye; bkz. Şemot 25:40). İbn Ezra'ya göre ise burada peygambersel bir vizyondan bahsedilmektedir. İbranice **Mare** (bkz. 12:8).

Menora'yı tam olarak böyle yapmıştı – Pasuk bunu kimin yaptığını açık olarak söylemekte değildir. Basit anlamda "[yapan kişi her kimse]

³ Aaron böyle yaptı; Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu gibi, [Menora'nın] kandillerini, [onları] Menora'nın merkezine doğru [yönlendirerek] yaptı.

⁴ Menora'nın işçiliği şöyleydi: Yekpare altından [yapılmıştı]. Tabanına kadar, çiçeğine kadar yekpareydi. Tanrı'nın Moşe'ye gösterdiği görüntüye uygun olarak – Menora'yı işte tam olarak böyle yapmıştı.

Pasuk bir bütün halinde şöyle de anlaşılabilir: “Kandilleri yaktuğın zaman, [bunu] yedi kandil Menora'nın merkezine ışık verecek [şekilde yap]”. Yine de bu bakışla pasuğun “yedi kandil” değil, “altı kandil” demesi gerekirdi. Zira merkeze ışık verenler, merkezdeki kandilin dışındaki altı kandildir. Basit düzeyde anlam “yedi kandil, merkeze odaklanacak şekilde” olabilir. Öte yandan buradaki, “merkezine doğru” şeklinde çevrilen **El Mul Pene** ifadesi, “yüzüne doğru; önüne doğru; yüzünün karşısına doğru” gibi anlamlar da alabilir. Dolayısıyla “yedi kandil Menora'nın önüne doğru ışık verecek”, veya “Menora'nın önündeki, Koen'in kullandığı üç basamaklı merdivene doğru” (*Daat Mikra*) gibi anlamlar da olasılıklar dâhilindedir.

Alternatif olarak [Kodeş'in içinde *Şulhan*, Menora'nın tam karşısında olduğu için] “*Şulhan'a* doğru ışık verecek şekilde” (Raşbam). Bunda bir de simgesellik vardır. Menora ışık, aydınlık, dolayısıyla bilgeliği simgeler. Üzerinde ekmekler olan *Şulhan* ise, maddiyatı, geçimi ve bereketi temsil eder. Menora'nın ışıklarının *Şulhan'a* doğru ışık vermesi, maddiyatın kendi başına bir amaç olmadığını ve sadece maneviyat tarafından doğru bir şekilde yönlendirildiği takdirde gerçekten değerli olduğunu öğretir.

Rabenu Behaye ise *Kabala* kaynaklı bir açıklama da bulunur. Farklı vesilelerle dile getirildiği üzere, yeryüzündeki *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş* Tanrı katındaki *Bet-Amikdaş'a* paraleldir (bkz. Şemot 15:17 açık.). Bu doğrultuda, yeryüzündeki Menora'ya karşılık, göklerde de bir Menora vardır (bkz. bu peraşaya ait *aftara*: Zeharya 4:2). Buradaki [merkez kandil de dâhil olmak üzere] yedi kandil de, göklerdeki Menora'ya yönelecektir. Kandillerin yakılması için özellikle “*yükseltme*” tabirinin tercih edilmesinin bir başka iması da budur.

3. Aaron böyle yaptı – Aaron'un emri yerine getirmedeği zaten düşünülemez. Ancak Tora, Aaron'un söyleneni yaptığını yine de söyleyerek Aaron'u övmektedir: Aaron aldığı emri aynen yerine getirmiş, hiçbir değişiklik yapmamıştır (*Sifre* 60; Raşi).

Hahamlarımız burada kastedilen “değişiklik yapmamanın” ne olduğu konusuna farklı açıklamalar getirirler: [1] Aslında kandilleri yakma işlemini herhangi bir Koen yerine getirebilir (krş. Şemot 27:21). Ancak Aaron, is ve yağla uğraşma gibi yan işleri gerektirmesine karşın, kandilleri hazırlama ve yakma işlemiyle bir başka Koen'i görevlendirmemiş, bunları bizzat yapmıştır (*Maarik*). Bu şekilde yüce anlamlara ve yüksek sıklara işaret eden bu mitsvaya verdiği önemi göstermiştir (Ramban). [2] Bir Koen *Gadol*, *Bet-Amikdaş*'taki herhangi bir işlemi, dilediği zaman yapma hakkına ve yetkisine sahiptir. Ve Aaron, Menora'yı hazırlama ve yakma işini hayatı boyunca kimseye devretmemiş, hep kendisi yapmıştır. [3] Bu ilk günde Aaron'un bu işi başkasına devretmesi için geçerli bir nedeni vardı. İki oğlu Nadav ve Aviu o gün ölmüştü. Menora'nın yakılışı günün en son işlemi olduğuna göre bu işlem, kederli olayın sonrasına denk geliyordu. Ancak yine de Aaron, hayatı boyunca aksatmayacağı bu görevi, Tanrısal Takdir'i kabulünün bir işareti olarak, o gün bile başkasına bırakmamıştır (*Deraşot Hatam Sofer*). [4] Aaron bu işlemi tüm hayatı boyunca yapmasına karşın, bu onun için sıkıcı bir rutin halini almamış, ilk günkü heyecan ve hevesinde hiç değişiklik olmamıştır (*Sefat Emet*). [5] Emor peraşasında, Menora'daki “**Ner Maaravi** – Batı Kandili” olarak adlandırılan kandilin, diğer kandillerle eşit miktarda yağ kullanılmasına ve diğerleri sadece gece boyunca yanıp sönmelerine karşın, mucize eseri ertesi akşama kadar yanmayı sürdürdüğü belirtilmişti (bkz. Vayikra 24:2 açık.). Bu mucize, Bene-Yisrael'in Tanrı'ya bağlı yaşadığı dönemlerde olurdu. Aaron yaşadığı süre bu mucize gerçekleşmiş, bu kandil hiç sönmemiş ve hiçbir değişiklik olmadan, diğer kandillerin tekrar yakılması için hep onun ateşinden yararlanılmıştır (*Eş Dat; Meam Loetz*). [6] Menora'nın yedi kolu, yedi büyük insana, Avraam, Yitshak, Yaakov, Moşe, Aaron, David ve Şelomo'ya denk gelir. Dolayısıyla [bir görüşe göre “batı kandili” olan] ortadaki kandil Moşe'yi temsil eder. Bu da Moşe'nin diğerlerinden daha büyük öneme sahip olduğunu ima etmektedir; zira herhangi bir kişi büyüklüğünü Tora'ya ve Tanrı'nın emirlerini titi-

ה וַיִּדְבֹּר יְהוָה

5

אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְקַח אֶת-הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ

6

אֹתָם: וְזָכַח-תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהָרֵם הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חַטָּאת וְהַעֲבִירוּ

7

תְּעַל עַל-כָּל-בֶּשָׂרָם וְכַבֵּסוּ בַגְדֵיהֶם וְהִטְהָרוּ:

Koenler'e ait *Menora* mitsvasının ardından Leviler'i ilgilendiren bu kısım gelmekte, onu da Bene-Yisrael'in tümünü ilgilendiren *Pesah-korbanı* kanunu izlemektedir. Bu da genel olarak izlenen Koen-Levi-Yisrael sıralamasına işaret eder (Rabenu Behaye).

6. Leviler'i ... al – “Almak” sadece nesneler için anlam taşır. İnsanlar için kullanıldığında bunun anlamı “onları sözlerle ikna et” şeklindedir (*Gur Arye*; krş. Şemot 14:6, Vayikra 8:2). Moşe Leviler'i “Tanrı'nın hizmetkârları olmaya layık olduğunuz için ne mutlu size” diyerek motive edecektir (Raşi). Benzer şekilde “Leviler'i yaklaştı” (*Targum Onkelos*).

Bene-Yisrael'in içinden al – Sinay dağından ayrılana kadar tüm kabileler birbirleriyle karışık halde düzensiz bir biçimde kamp kurmuşlardı (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Anlaşıldığı kadarıyla Bamidbar peraşasında açıklanan sancak düzeni, ilk olarak yola çıkıldığında yürürlüğe girmiştir (*Daat Mikra*).

Ve onları arındır – Tanrı, Kendisi'ne en yakın olacak kimselere daha titiz ve müsamahasız davrandığı için, yakın hizmetkârlarının *tumadan* ve günahtan tamamen arınması gerekmektedir (*Panim Yafot*).

7. Paklama suyu – İbn Ezra. Ya da “*Hatat-korbanının suyu*” (İbn Ezra; *The Living Torah*; krş. 19:9 açık., *Paklayıcıdır* k.b.).

Tüm halkta olduğu gibi, mutlaka Leviler içinde de ölüden kaynaklanan *tuma* nedeniyle *tame* olmuş kişiler vardır [örneğin Nadav ve Aviu'nun 1 Nisan tarihindeki ölümlerinin ardından, kuzenleri Mişael ve Eltsafan onların bedenlerini taşımışlardı (bkz. Vayikra 10:4). Ayrıca Leviler, Altın Buzağı olayının ardından günahkârların idamını gerçekleştirmişlerdi (bkz. Şemot 32:28 açık.)]. Dolayısıyla tüm Leviler Kızıl İnek ile gerçekleştirilen arınma işleminden (bkz. *Perek 19*) geçmelidirler (Raşi; Rabenu Behaye).

Ölü nedeniyle *tame* olan bir kişi, en az yedi gün *tamedir*. Bu işlem doğrultusunda iki kez serpme işlemi yapılır: *tame* oluşunun [en erken] üçüncü ve yedinci günlerinde (bkz. 19:9) [ve eğer ilk serpme işlemi üçüncü günden sonra yapılırsa, ikinci serpme işlemi ondan sonraki dördüncü günde yapılmalıdır]. Bu durumda buradaki emirlerin de Mişkan'ın açıldığı gün olan 1 Nisan tarihinde verildiği düşünüldüğünde, [en azından o tarihte *tame* olmuş olan Mişael ve Eltsafan için] ilk serpme işlemi en erken 3 Nisan tarihinde yapılmış olabilir. Bu durumda ikinci serpme işlemi 7 Nisan'da yapılmıştır [burada bahsedilen su, Leviler'in her birine farklı günlerde serpilmiş de olabilir (*Daat Mikra*)]. Bedenin tıraş edilmesi de (s.a.) 7 Nisan'da gerçekleşmiştir (7:1, Raşi o.a.; *Rashi – The Sapirstein Edition*).

Buradan anlaşıldığı üzere, *Perek 19*'da tanımlanan, Kızıl İnek ile *Tumat Met*'ten arınma süreci de, Mişkan'ın açıldığı gün, yani 1 Nisan 2449 tarihinde açıklanmış olan kurallardan biridir. Hahamlarımız, Tora'nın farklı yerlerinde yer alan sekiz kısmın o tarihte öğretildiğini kaydederler (*Talmud – Gitin 60a*).

[Ama önce] – İbn Ezra; *Hizkuni*.

Tüm bedenlerinden ustura geçirsinler – Çeviri bunun emir kipinde olduğunu söyleyen Raşbam'a göredir. Alternatif olarak “... geçirecekler ... mikveye daldıracaklar”.

Raşi, Rabi Moşe Adarşan'dan alıntı yapar: Bir *metsora* [=tsaraat hastası] ölü ile eşdeğerdir (bkz. 12:12). Putperestlik “*Zivhe Metim – Ölülerin Kurbanları* [ya da Ölülere Kurban]” olarak adlandırılır (Teilim 106:28). *Behorlar* Altın Buzağı günahında putperestliğe bulaşmışlardır. Şimdi Leviler onların yerini alarak, bu günah için onlar adına onarım sağlayacaklardır (krş. p. 19). Bu nedenle, tıpkı bir *metsoranın*, arınma sürecinin bir parçası olarak tıraş olması gerektiği gibi (Vayikra 14:8), Leviler de tüm bedenlerini

[58. Leviler'in Atanması]

⁵ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

⁶ "Leviler'i Bene-Yisrael'in içinden al ve onları arındır.

⁷ Onları arındırmak için şöyle yapacaksın: Üzerlerine paklama suyu serpeceksin. [Ama önce] Tüm bedenlerinden ustura geçirsinler. [Sonra bedenlerini ve] Giysilerini mikveye daldırıp arınacaklardır.

böyle yapmıştı". Yani bu, Mişkan'ı yapan ustalar-dan herhangi biri, örneğin Betsalel olabilir (Mizrahi; Sifte Hahamim; krş. Targum Yonatan; bkz. Şemot 37:1 ve 37:17).

Cümlelin gidişatından ise yapanın kim olduğuna dair iki olasılık görülmektedir: Moşe ya da Tanrı. Ramban'a göre pasuk Moşe'yi ima etmektedir; çünkü başkası yapmışsa bile bunu Moşe'nin emri ve onun büyük çaba sarfederek öğrendiği ve kendisine öğrettiği, sonra da onay verdiği detaylar sayesinde yapmıştır. Bu durumda "yapan" bir anlamda Moşe'dir (krş. İbn Ezra; bkz. Şemot 25:31).

Raşi ise Midraş'tan alıntı yapar: Önce de belirtildiği üzere Midraş'a göre Moşe, Menora'nın nasıl yapılması gerektiği konusunda zorluk çekmiştir. Bunun üzerine Tanrı, Moşe'ye, Menora'nın yapılacağı bir kıkırlık altın bloku ateşe atmasını söylemiş, o bunu yapınca Menora mucizevî bir şekilde ortaya çıkmıştır (Midraş – Tanhuma 3). Dolayısıyla "yapan", Bizzat Tanrı'dır (Beer Mayim Hayim).

❧ **Sonuç.** Ramban Tora'daki Menora'nın yakılmasıyla ilgili bölümlerin düzenini şu şekilde açıklar: Tora, Bamidbar kitabının başında, normalde Vayikra kitabının konusu olan *korbanlar* ve Mişkan'da yerine getirilecek işlemleri tamamlamaktadır. Menora ile ilgili ilk ima Şemot kitabında yapılmıştır: "[Görevli kişi Menora'nın] Kandillerini yakığında, [Menora] kendi merkezine doğru ışık vermelidir" (Şemot 25:37). Burada açık olarak "emir" sözcüğü kullanılmadığı gibi, Menora'nın yakılması mitsvasına sadece değinilmiştir; ama bu kandillerin sürekli olarak yakılması gerektiği söylenmemiştir. Daha sonra ilk kez "emir" sözcüğünün kullanıldığını görüyoruz: "Ve sen [Moşe], Bene-Yisrael'e emret: Daimi kandili yakmak için, sana, aydınlatma amacıyla [elle] ezilmiş zeytin[den mamul] berrak yağ getirsinler" (Şemot 27:20). Ancak Tora burada kandillerin düzenli olarak yakılması gerektiğini söylemesine rağmen, açık olarak Menora'dan

bahsetmemiş, "bir Menora olduğu zaman, yakılmasında bu tipte bir zeytinyağı kullanılmalıdır" kuralı verilmiştir (krş. Şemot 25:37). Ama eğer kaybolur ya da kırılırsa, yine de daimi bir kandil yakılacaktır. Yani [sadece orada yazılanlara bakıldığında,] Menora'nın olup olmamasının bunda bir etkisi yoktur. Kandil bir şekilde yakılmalıdır. Fakat Tora daha sonra bir ekleme daha yapmıştır: "[Aaron] Kandilleri düzenli olarak, Tanrı'nın Huzuru'ndaki saf [altın] Menora'nın üzerinde düzenleyecektir" (Vayikra 24:4). Bu pasukla Menora resme katılmıştır. Başka bir deyişle, kandiller yakılacaktır ve "sadece saf Menora'da yakılabilir". Yine de şimdiki pasuğa kadar Menora'da yedi kandilin hepsinin yakılması gerektiği açık olarak söylenmemiştir. Tora şimdi, Mişkan'ın hizmete açılışını takiben, Menora ile ilgili emri tamamlamaktadır: Menora'daki kandiller merkeze yönelmelidir ve yedi kandil birlikte yakılmalıdır (p. 2). Ayrıca Menora başka maddeden yapılabilmesine karşın, yekpare olmalıdır (p. 4). Bu, Tora'nın belirli bir konuya ait kanunları çeşitli yerlere serpiştirmesinin örneklerindendir (Daat Mikra).

5-26. Leviler'in Takdis Edilmesi. Behorlar ve Leviler'in sayımı tamamlandıktan, Leviler de görevleri ve nöbetleri konusunda emir aldıktan ve yükleri taşıyacakları arabalar kendilerine veril-dikten sonra, Tora Menora mitsvasını tamamlamıştır. Şimdi de Leviler'in göreve başlamalarına geçecektir (Ramban). Mişkan'ın taşınması ve Tanrı'ya hizmet konusunda behorların yerini almaları için (bkz. Perek 3 ve 4) Leviler'in, tıpkı Koenler'in göreve atanmasında olduğu gibi (bkz. Vayikra Perek 8), *korbanların* getirildiği bir seremoni ile takdis edilmesi gerekmektedir. Tora şimdi bu seremoniyi, ardından da Leviler'in hangi yaşlarda görev yapacaklarını açıklayacaktır.

Bu kısım Menora ile ilgili emirden sonra gelmektedir. Zira Menora ile ilgili sorumluluk, diğer birçok işlem gibi, özellikle ve sadece Koenler'e aittir. Leviler, Koenler'e yaptıkları her işte yakından yardımcı olmakla görevlendirilmektedirler (İbn Ezra).

ח וְלִקְחוּ פֶּרֶךְ בֶּן־בֶּקֶר

8

וּמִנְחָתוֹ סֵלֶת בָּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וּפֶרֶשֶׁנִי בֶן־בֶּקֶר תִּקַּח לַחֲטָאת׃

ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלֵּוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עַדְתִּי

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלֵּוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסַמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלֵּוִיִּם׃ יא וְהִנִּיף אֹהֶרֶן אֶת־הַלֵּוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי

יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עַבְדְּתִי יְהוָה׃ יב וְהַלֵּוִיִּם

יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חֲטָאת

וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלֵּוִיִּם׃

Bu sözcük *korbanlar* için de kullanılır. Nitekim burada Leviler aynı zamanda Bene-Yisrael adına birer *korban* konumundadırlar (*Daat Mikra*).

göre “onları *Tenufa-sınusu* olarak belirleyecektir” (*The Living Torah*). Benzer şekilde “birer *sunu/hediye* olarak ayıracak” (*Septuaginta*).

Ellerini Leviler’in üstüne dayayacaklar – Tıpkı *korbanların* başına dayandığı şekilde iki ellerini Leviler’in başlarına dayayacaklardır (*Daat Mikra*). Yukarıda bu konuda bir açıklama verilmişti (p. 7 açk.). Alternatif olarak, elleri birinin başına koymak, o kişiyi yüksek bir göreve tayin etmeyi de ifade eder. Bunun bir örneği daha ileride Moşe Rabenu’nun, elini Yeoşua Bin Nun’un başına koymasıyla görülmektedir (27:23). Dolayısıyla, Bene-Yisrael’in burada yaptıkları da, Leviler’in kendilerinden daha yüksekteki konumlarını kabullendiklerini ifade eden bir harekettir (*Hizkuni*). Benzer şekilde “*Leviler’i yetkili kılacaklar*” (*Lekah Tov*). Bir görtüşe göre burada “*Bene-Yisrael*” den kasıt sadece *behor*lardır. Yine de, Leviler’in başına el dayama işlemini halkın ya da *behorların* tümü değil, onları temsilen halkın ileri gelenleri yapmış olsa gerektir (*Daat Mikra*).

11. Bene-Yisrael’den Leviler’i ... sallayacak – Yani “Bene-Yisrael’i temsil edecek olan Leviler’i”. Ya da “Leviler’i, Bene-Yisrael’den [ayırma işareti olarak]... sallayacak”.

Tenufa [hareketleriyle] sallayacak – Ya da “*kaldıracak*” (*Targum Onkelos*; Raşbam; Abravanel). Ya da “*Tenufa olarak sallayacak*”; “*Tenufa olacak şekilde sallayacak*” (sıradaki pasuklarda da aynı şekilde). Ya da “*Leviler’i önünden geçirecek*” (Saadya Gaon; *Lekah Tov*). Bir çeviriye

Bu bölümde, *Tenufa* işlemi üç kez geçmektedir (burası, p. 13 ve p. 15). Bu, burada açıklanan işlemlerle özel konuma atanan üç Levi ailesine denktir. Buradaki ilk *Tenufa* Keat ailesine denk gelir. Nitekim pasuğun devamı Leviler’in, “*Tanrı’nın hizmetini gerçekleştirmek [için yetkili]*” hale geleceklerini vurgulamaktadır ve Keat ailesi *Mişkan*’ın, Aron, Şulhan gibi en kutsal kısımlarından, sorumludur. İkinci *Tenufa* (p. 13) Gereşon ailesini kasteder; zira orada yapılanın “*Tanrı Adına Tenufa*” olduğu söylenmektedir ve Gereşon ailesi, ikinci derecede kutsal kısımların taşınmasından sorumludur. Bunların arasında *Kodeş Akodaşim*’in içinden görülebilen alt çadır örtüsü de vardır [ve tıpkı Keatiler’in kutsal eşyaları omuzda taşımaları gibi, Gereşuniler de, sorumlulukları altında olan çadır örtülerinin *Kodeş Akodaşim*’e ait olan kısımlarını omuzda taşırlardı (*Biure Maaray*)]. Son olarak p. 15’teki *Tenufa*, en düşük kutsiyetteki kısımlardan sorumlu olan Merari ailesine denk gelir. Pasuk orada özel bir ek yapmadan sadece “*Tenufa [hareketleriyle] sallayacaksm*” demektedir (Raşi). Öte yandan farklı açıklamalar için bkz. p. 13 ve p. 15 açk.

12. Leviler için onarım sağlamak üzere – Bu *korban* farkında olmadan işlenmiş bir putperestlik günahı ihtimaline karşı getirilmektedir (Raşi *Meforash*).

Yapacaksın – “Emir vereceksin ve Aaron yapacak” (İbn Ezra; bkz. p. 21).

⁸ “[Ardından,] Yağla yoğrulmuş kaliteli undan *Minhası*yla [birlikte] genç bir boğa alacaklar. Ayrıca *Hatat-korbanı* olarak ikinci bir boğa alacaksın.

⁹ “Leviler’i Buluşma Çadırı’nın önüne yaklaştıırıp, tüm Bene-Yisrael cemaatini toplayacaksın.

¹⁰ Leviler’i Tanrı’nın Huzuru’na yaklaştıracaksın ve Bene-Yisrael, ellerini Leviler’in üstüne dayayacaklar.

¹¹ Aaron, Bene-Yisrael’den Leviler’i Tanrı’nın Huzuru’nda *Tenufa* [hareketleriyle] sallayacak ve [Leviler] Tanrı’nın hizmetini gerçekleştirmek için [yetkili ve görevli] olacaklar.

¹² “Leviler, ellerini boğaların başına dayayacaklar. Leviler için onarım sağlamak üzere, Tanrı Adına, [boğaların] birini *Hatat-korbanı*, birini de *Ola-korbanı* yapacaksın.

usturaya vuracaklardır. [Bazılarına göre Vayikra 19:27’de söylenen kural nedeniyle, Leviler favorilerini tamamen tıraş etmemişlerdir (İbn Ezra). Başkaları ise, buradaki tıraş ile bir *metsoranın* arınma sürecindeki tıraş aynıdır ve buna favoriler de dâhildir (Rabenu Behaye).]

Leviler’in halk için sağlayacakları onarım, onları sembolik olarak birer *korban*la eşdeğer hale getirmektedir (bkz. p. 10 açk.). Yani Leviler sadece *behor*ların yerini almakla kalmayacak, aynı zamanda bedenleri de tüm halk adına onarım sağlayan birer *korban* konumu kazanacaktır (*Divre David*). Bir *korban* getiren kişi, kesim sırasında *korbanının* yanında durur ve kesim öncesinde elini onun başına dayayarak itirafta bulunur (bkz. Vayikra 1:4). Bunu simgeleyecek şekilde, Moşe Rabenu tüm halkı tören için toplayacak, halk da ellerini Leviler’in başına dayayacaktır (p. 10; bkz. o.a.). Yine aynı tema doğrultusunda, tıpkı bir *metsoranın* getirdiği *Aşam-korbanının* canlı haldeyken *Tenufa* hareketleriyle sallanması gibi (Vayikra 14:12), Leviler de aynı şekilde sallanacaklardır (p. 11; Raşi o.a.).

[**Bedenlerini**] – Bkz. Vayikra 11:25 açk.

Mikveye daldırıp – Bkz. Şemot 19:10 açk.

8. Minhasıyla birlikte – 15:9’da söylenen kurala bağlı olarak, burada 3/10 *efa* kaliteli un kullanılmıştır (İbn Ezra; Abravanel). Ayrıca bu un yarım *in* zeytinyağına bulanarak getirilmiş, bu *Minha*’ya da yarım *in* şarap eşlik etmiştir (*Daat Mikra*).

Genç bir boğa alacaklar – Yani “genç bir boğa alıp, sana verecekler” (İbn Ezra; krs. Şemot 25:2 açk., *Ayırsmalar* k.b.). Ya da “yanlarımda genç bir

boğa getirecekler” (İbn Ezra). Bu boğa ile *Ola-korbanı* yapılacaktır (p. 12). Bu da tüm toplumun kasıtsız olarak putperestlik günahına bulaşması durumunda getirilen *korbandır* (bkz. 15:22-26) [nitekim önce de belirtildiği gibi, burada yapılan işlemlerde Altın Buzağı günahı için onarım sağlama etkisi de vardır]. Ancak böyle bir *korban*a bir de *Hatat-korbanı* olarak getirilen bir teke eşlik eder (15:24). Bu örnekte ise, o ana ait özel bir kural olarak sadece boğa getirilmiştir (Raşi).

İkinci bir boğa – Sadece “bir boğa” denmesi yeterli olurdu. “İkinci” sözcüğü, *Ola-korbanı* olarak getirilen ilk boğa ile bu boğa arasında bir bağlantı olduğunu ima etmektedir. *Ola-korbanı* tümüyle yakılır ve etinden kimse yemez. Buna benzer şekilde, [normalde *Hatat-korbanı*ların etinden bir kısmı *Koenler* yemesine karşın (Vayikra 6:19)] buradaki *Hatat-korbanının* eti de yenmeyecek, yakılacaktır (*Talmud – Orayot* 5b). Bu da, söz konusu *korbanın* kasıtsız toplumsal putperestlik günahının onarımı için getirildiği açıklamasını desteklemektedir; çünkü o *korbanın* eti de yenmez ve yakılır (*Gur Arye*). Dolayısıyla bu, Altın Buzağı günahı sırasında [idam edilen yaklaşık 3000 kişinin (Şemot 32:28) dışında kalan] halkın, yapılanın putperestlik sınıfında kabul edilmediği düşüncesinde olduğuna dair bir başka işaretir. Zira bilinçli bir putperestlik söz konusu olsa, bu *korban* bir işe yaramazdı (bkz. Şemot *Perek* 32 açk.; ayrıca bkz. Vayikra 9:3 açk.).

Alacaksın – Yani “sana getirmeleri için Leviler’e emir vereceksin” (İbn Ezra).

10. Leviler’i ... yaklaştıracaksın – İbranice *Veikravta*. Önceki pasukta da geçen bu sözcük, Leviler’in önce *Mişkan*’a yaklaştırlacağını belirtmişti. Burada ise Leviler’in avlunun içine alınmaları söylenmektedir.

- 13 יַהֲעֲמִידֶנָּה אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֶהֱרֹן
 14 וּלִפְנֵי בָנָיו וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה יָד וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם
 15 מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: טו וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם
 16 לַעֲבֹד אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְטָהַרְתָּ אֹתָם וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה: טז כִּי
 17 נְתָנִים נְתָנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פְּטָרַת כָּל־רָחֵם
 18 בְּכוֹר כָּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִקְחָתִי אֹתָם לִי: יז כִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּבָנֵי
 19 יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבְבִהֶמָּה בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 18 הִקְדַּשְׁתִּי אֹתָם לִי: יח וְאַקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבָנֵי
 19 יִשְׂרָאֵל: יט וְאַתָּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתָנִים | לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר
 עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגִשֶׁת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶל־הַקֹּדֶשׁ:

Targum Yonatan; Daat Mikra). Bir başka alternatifte göre tekrarın amacı “hem bu hem de sonra gelecek tüm nesillerdeki Leviler” anlamını vermektedir (İbn Ezra).

Tüm rahim açanların – Bkz. Şemot 13:2 açık.

Bene-Yisrael’den herkesin behorunun – Ya da “tüm behorların”. Alternatif olarak “Bene-Yisrael’deki tüm rahim açanların, herkesin behorunun”.

17. Zira ... tüm behorlar Bana aitti – Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim. “Adalet standartlarına göre tüm behorların Bana ait olması gerekirdi. Çünkü tüm behorların öldüğü bir ortamda onları hayatta bırakmıştım. Ta ki Altın Buzak olayında hataya düşene kadar. Ama şimdi onların yerine Leviler’i alıyorum (p. 18)” (Raşi). Bkz. 3:13 açık.

Yine de tüm bunlar behorların kutsiyetinin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Zira behorların üzerindeki yaradılıştan kaynaklanan kutsiyet devam etmektedir. Bunun bir sonucu olarak, dünyevi işlerde çalıştırılabilmeleri için Pidyon Aben işlemi gerekliliği de sürmektedir (bkz. 3:13 açık.). Dahası bu, Tora’nın emirlerinden biridir (bkz. 18:15).

Öldürdüğüm zaman – İbn Ezra. Tam çeviriyle “öldürdüğüm günde” (3:13’te de aynı şekilde).

Kendi Adıma kutsal kılmıştım – Ya da “Kendim’e özel kılmıştım” (3:13’te de aynı şekilde).

19. Bene-Yisrael’in – “Bene-Yisrael” sözcükleri bu pasukta beş kez geçmektedir. Bu tekrarlar yerine zamirler kullanmak varken beş kez “Bene-Yisrael” denmesi, Tanrı’nın, tıpkı başkalarıyla sohbet ederken çok sevip gurur duyduğu çocuğun ismini sık sık dile getiren bir baba gibi (Rabenu Behaye), Bene-Yisrael’e yönelik sevgisini vurgulamasını andırır. Beş kez yapılan bu tekrar aynı zamanda Tora’nın beş kitabına denk gelir. Tanrı’nın halka sevgisi, Tora’ya olan sevgisiyle eşdeğer tutulmuştur (Midraş – Vayikra Raba 2:4; Raşi). Başka bir deyişle, burada Leviler’in özel olarak seçilmesi, halkın geri kalanının reddedildiği anlamına gelmemekte değildir. Bene-Yisrael Tanrı için hala değerlidir (Beer Mayim Hayim).

Görevini yerine getirmek – Leviler, normalde Bene-Yisrael’e ait olması gereken bu görevleri onları temsilen yerine getireceklerdir (Sforno).

Bene-Yisrael için onarım sağlamak üzere – Bu ifade farklı şekillerde anlaşılabilir: [1] Bene-Yisrael, tarım ürünlerinden onda birlik bir payı Maaser Rişon adı altında Leviler’e vermekle, onların geçim derdi olmadan Tanrı’ya hizmet

¹³ Leviler'i Aaron'un ve oğullarının önünde hazır edecek, onları Tanrı Adına *Tenufa* [hareketleriyle] sallayacaksın.

¹⁴ [Böylelikle] Leviler'i Bene-Yisrael'in içinden ayırmış olacaksın ve Leviler Bana ait olacaklar.

¹⁵ “Bundan sonra Leviler Buluşma Çadırı'na hizmet etmeye gelecekler. Onları arındırarak ve onları *Tenufa* [hareketleriyle] sallayacaksın.

¹⁶ Çünkü onlar Bene-Yisrael'in içinden [ayrılıp] Bana verilmişlerdir. Onları, tüm rahim ağaçların, [yani] Bene-Yisrael'den herkesin *behorunun* yerine, Kendim'e aldım.

¹⁷ “Zira ister insan ister hayvan olsun, Bene-Yisrael'deki tüm *behorlar* Bana aitti. Mısır Ülkesi'nde tüm *behorları* öldürdüğüm zaman onları Kendi Adıma kutsal kılmıştım.

¹⁸ Ama [şimdi] Leviler'i, Bene-Yisrael'deki tüm *behorların* yerine aldım

¹⁹ ve Bene-Yisrael'in Buluşma Çadırı'ndaki görevlerini yerine getirmek ve Bene-Yisrael için onarım sağlamak üzere, Leviler'i Bene-Yisrael'in içinden [ayırarak, *Koenler'e*] tabi [olacak şekilde] Aaron'a ve oğullarına verdim. Böylece Bene-Yisrael'in Kutsal'a yaklaşımlarıyla Bene-Yisrael'in başlarına bela gelmeyecektir.”

13. Hazır edecek – Tam çeviriyle “*ayakta tutacak*”.

Tenufa [hareketleriyle] sallayacaksın – p. 11'deki emir, Leviler'i Aaron'un sallaması üzerinedir. Şimdi ise aynı şeyi yapması, Moşe'ye emredilmektedir (Raşbam). Bu iki farklı *Tenufa* Leviler'in ulaştıkları iki farklı konumu simgeler: İlk olarak Aaron, Leviler'i, tüm halkın temsilcisi olarak sallayacak, böylece Leviler, halk adına, ibadete eşlik eden işlerden, örneğin müzik yapıp ilahiler söylemekten sorumlu hale geleceklerdir. Pasukta söylendiği gibi “*Tanrı'nın hizmetini [ya da ibadetini] gerçekleştirmek [için yetkili] olacaklardır*” (p. 11). Moşe'nin yaptığı ikinci *Tenufa*, ise, Leviler'i, [ibadetteki hayvan kesimi, derilerin yüzülmesi vb. işlemlerde] *Koenler'in* yardımcıları olarak tasdik edecektir (Malbim).

Midraş (Vayikra Raba 26:9) Aaron ve Moşe'nin, tek bir günde 22.000 Levi'yi kaldırıp *Tenufa* hareketlerini yapışına dikkati çeker. Bu, iki kardeş adına büyük bir kuvvet ve dayanıklılık anlamına gelmektedir.

Diğer yandan, İbn Ezra'ya göre her iki *Tenufa* da Aaron tarafından yapılmıştır. Burada sözü geçen ikinci *Tenufa* için Moşe'ye “*Leviler'i Aaron'un ve oğullarının önünde hazır edecek, onları Tanrı Adına Tenufa [hareketleriyle] sallayacaksın*” sözleri, “sallaması için ona emir vereceksin” anlamındadır (krş. p. 21). Bu, Aaron'un tüm Leviler'i aynı günde “ikişer kez” salladığı sonucunu vermektedir! Ve eğer Raşi'nin dediği gibi o gün üç *Tenufa* yapılmışsa (p. 11 açık.), Aaron son derece kuvvetli biri olmalıdır. Açıkçası bu insanüstü bir güç gerektirir – ki nitekim Rabenu Behaye, bunun açık bir mucize niteliğinde olduğunu kaydeder.

14. Leviler Bana ait olacaklar – Bu, Leviler adına büyük bir şereftir (İbn Ezra).

15. Onları arındırarak ... sallayacaksın – Ya da “[Aaron'a emir verip] *sallatacağım*” (İbn Ezra). Raşi'ye göre bu üçüncü bir *Tenufa*'dır (bkz. p. 11 açık.).

Başka bir görüşe göre ise toplamda sadece iki *Tenufa* yapılmıştır (Abravanel; Malbim; bkz. p. 13 açık.). Buradaki sözcükler ise pasuktaki “*Bundan sonra Leviler Buluşma Çadırı'na hizmet etmeye gelecekler*” sözleri için daha önce yapılmış olması gerekenleri özetlemektedir. Yani pasuk alternatif olarak “*Bundan sonra Leviler Buluşma Çadırı'na hizmet etmeye gelecekler. [Ve bunun öncesinde] Onları [önceki pasuklarda emredildiği şekilde] arındırma ve Tenufa hareketleriyle sallama olacağım*” şeklinde de çevrilebilir (İbn Ezra; Daat Mikra; The Living Torah).

16. Bana verilmişlerdir – İbranice **Netunim Netunim**. Burada, tam olarak “*verilmişlerdir; teslim edilmişlerdir; adanmışlardır*” anlamında gelen **Netunim** sözcüğü iki kere kullanılmaktadır. Çünkü Leviler, iki şekilde Tanrı'nın hizmetine verilmişlerdir. Hem *Bet-Amikdaş*'taki ibadet sırasındaki müzisyenlik hem de yolculuk sırasındaki *Mışkan*'ın nakli konusundaki sorumluluklar onlara ait olacaktır (*Midraş Agada*; Raşi; bkz 4:47 açık.). Veya “Bene-Yisrael Bana adanmışlardır; Leviler de Bene-Yisrael'in içinden Bana verilmişlerdir”. Ve buradaki “verilmişlerdir”den kasıt, “onları *behorların* yerine Ben aldım”dır (İbn Ezra). Alternatif olarak bu tekrar kesinlik belirtir: “*Çünkü onlar Bene-Yisrael'in içinden [ayrılıp] kesin olarak Bana verilmişlerdir*” (*Targum Onkelos*;

- 20 כַּלְעֵשׁ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם
 כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לְלוֹיִם כִּן־עָשׂוּ לְהֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 21 כֹּא וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיִּכְבְּסוּ בְגָדֵיהֶם וַיִּנָּךְ אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לְפָנָי
 22 יְהוָה וַיִּכְפֹּר עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרֵם: כֹּא וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם
 לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לְפָנָי אַהֲרֹן וּלְפָנָי בְּנָיו כַּאֲשֶׁר
 23 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַל־הַלְוִיִּם כִּן עָשׂוּ לְהֵם: ס כֹּא וַיִּדְבֹּר
 24 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כֹּד זֹאת אֲשֶׁר לְלוֹיִם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
 שָׁנָה וּמַעְלָה יִבֹּא לְצַבָּא צָבָא בַּעֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד:

sözü geçen üç *Tenufa*, üç farklı Levi ailesine gönderme yaparken (p. 11 açk.), buradaki, Leviler'in bir bütün olarak sallanmasını ifade etmektedir. Böylece *Mışkan*'ın farklı kutsiyette kısımlarından sorumlu olacak olmalarına karşın, tüm Leviler'in Tanrı'nın Huzuru'nda eşit kabul edildikleri ifade edilmektedir (Rabenu Behaye).

[*Koenler, Leviler*] İçin gerekenleri ... yaptılar – Aaron ve oğulları, Tanrı'nın Moşe'ye Leviler'le ilgili emrettiği, *Koenler*'in yönetim ve denetiminde gerçekleştirilecek nöbet, nakliye ve müzisyenlik gibi konularda gerekenleri, Leviler'i belirli bir düzene sokarak gerçekleştirdiler (Sforno).

23-26. Çıraklık ve sorumluluk.

24. *Leviler'e dair [kanun] budur* – Yani “Leviler'in görev yapabilmelerine dair tek kanun budur ve başka bir kısıtlama yoktur”. Örneğin bazı bedensel kusurlar *Koenler*'i görevden alıkoymasına rağmen, Leviler için tek kısıtlama sıradaki pasuklarda söylenen yaş haddidir (*Sifre* 62; *Talmud – Hulin* 24a; Raşi). Alternatif olarak ifade “Bu, [sadece] *Leviler'e dair [kanundur]*” şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle, yaş haddi nedeniyle görevden ayrılma zorunluluğu sadece *Leviler'e* ait bir kanundur. Ama *Koenler* için böyle bir kural yoktur (*Talmud – Hulin* 24a).

“*Budur*” anlamındaki sözcük *Zot*'tur. Tora'nın kendisi ile ilgili olarak da “*VeZot – Ve Budur*” sözcüğü kullanılmıştır (Devarim 4:44). Bunun ışığında, farklı bir bakışla ifade “*Leviler için [ön plandaki şey] Zot [sözcüğüyle tanımlanan Tora'dır]*”

şeklinde de değerlendirilebilir. Başka bir deyişle Leviler'in öncelikli görevi Tora öğrenimi ve öğretimi olacaktır. Leviler, halkın başlıca Tora öğretmenleridir (bkz. Devarim 33:10) (Rabenu Behaye).

Bu sadece Leviler değil, *Koenler* için de geçerlidir. Tora'ya bakıldığında sanki *Koenler*'in tümünün hayatı sürekli olarak *Bet-Amikdaş*'ta *korbanlar* ve diğer uygulamalarla geçiyormuş gibi görünmektedir. Ancak gerçekte bir *Koen*'in yıl içinde bu ibadette rol aldığı gün sayısı iki, bazen de üçtü! (bkz. Vayikra 7:9 açk.) Vaktinin geri kalan kısmında *Koenler*'in de başlıca görevi, halkı Tora konusunda eğitmektir.

Yirmi beş yaştan itibaren – Nüfus sayımında Leviler otuz yaşından itibaren sayılmışlardır (4:2, 4:23 ve 4:30); çünkü aktif olarak hizmete başlayacakları yaş otuzdur. Şimdiki pasuk ise Leviler'in yirmi beş yaşından itibaren görev ekibinin bir parçası haline geldiklerini belirtmektedir. İbn Ezra'ya göre Leviler, yirmi beş yaşından itibaren Buluşma Çadırı'na ait işleri yapacaklar, otuz yaşından sonra da taşıma işlerine katılacaklardır.

Raşi'ye göre ise 25-30 yaşları arasındaki bu dönem boyunca Leviler çıraklık yapacaklar, otuz yaşından itibaren aktif rol alacakları görevler hakkında eğitim göreceklidir. *Mışkan*'a gelecekler ve yapılan işleri sürekli olarak dikkatle izleyip hem teoride hem de pratikte öğrenim göreceklidir. Bu aynı zamanda pedagojik bir ders verir: Tora Leviler'e beş yıllık bir eğitim süresi verdiğine göre, bu herhangi bir eğitimin başarısını anlayabilme konusunda da yeterli bir süredir

²⁰ Moşe, Aaron ve tüm Bene-Yisrael cemaati, Leviler'e, Tanrı'nın Moşe'ye Leviler'le ilgili emretmiş olduğunun tümünü yaptı. Bene-Yisrael, [gerekenleri,] onlara [tam olarak] bu şekilde yaptılar.

²¹ Leviler paklandılar, [bedenlerini ve] giysilerini *mikveye* daldırdılar. Aaron onları Tanrı'nın Huzuru'nda *Tenufa* [hareketleriyle] salladı. Aaron [Leviler] için onarım sağladı ve onları arındırdı.

²² Ve bunun ardından Leviler, Buluşma Çadırı'ndaki görevlerini Aaron'un ve oğullarının önünde yerine getirmek üzere geldiler. [Koenler, Leviler] İçin [gerekenleri], Tanrı'nın Moşe'ye Leviler'le ilgili emrettiğine harfiyen uygun şekilde yaptılar.

[59. Leviler'in Hizmet Dönemleri]

²³ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

²⁴ "Leviler'e dair [kanun] budur: [Bir Levi] Yirmi beş yaştan itibaren Buluşma Çadırı'nın işinde görev ekibini oluşturmaya gelecektir.

edebilmelerine olanak sağlayacaklar, bu da onlar adına Altın Buzağı günahı için bir onarım olacaktır (Sforno). [2] Bene-Yisrael'in ibadet ya da günah onarımı için getirdikleri *korbanlar*, Leviler'in ilahileri eşliğinde gerçekleştirilecektir. Böylece Leviler'in ilahileri onarım sürecinin de ayrılmaz bir parçasıdır (*Talmud Yerusalmi – Pesahim* 4:10).

Başka bir alternatifte göre, buradaki "*Lehaper – Onarım Sağlamak*" sözcüğü, "*Kofer – Can Bedeli*" (bkz. Şemot 21:30 ve 30:12) kelimesiyle bağlantılıdır ve Leviler'in, Tanrı'ya yakın hizmet konusunda Bene-Yisrael'in yerini alarak onların "can bedeli" haline geldiklerini belirtir (İbn Ezra).

Başlarına bela gelmeyecektir – Pasuk "artık Leviler seçildiği için Bene-Yisrael istedikleri gibi *Mişkan*'a girip çıkabilecek ve başlarına bela gelmeyecektir" anlamında değildir (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*). Aksine, Leviler'in seçilmesi sonucunda Bene-Yisrael'in *Mişkan*'da göreve gelmesine gerek kalmayacak böylelikle halkın başına bela gelmeyecektir. Ama eğer yaklaşırlarsa, başlarına bela gelecektir (Raşi; bkz. 1:53 açık.). Sforno'ya göre bu yaklaşmaya izin veren Leviler de cezadan paylarını alacaklardır (bkz. 18:3).

20. Moşe, Aaron ve tüm Bene-Yisrael cemaati ... yaptı – Her biri kendi üzerine düşeni yapmıştır (*Mizrahi; Sifte Hahamim*): Moşe Leviler'i hazır etmiş ve gereken emirleri vermiş (krş. p. 13), Aaron onları *Tenufa* olarak sallamış (krş. p. 11, 13, 15), tüm halk da ellerini onlara yaslamıştır (krş. p. 10) (Raşi; İbn Ezra). Ayrıca

tıraş, arınma gibi işlemlerde de Leviler'e yardım etmişlerdir (Sforno).

Leviler'le ilgili emretmiş olduğu – Ya da "*Tanrı'nın Moşe'ye, Leviler'e emretmesi için emretmiş olduğunun tümünü yaptı...*" (Sforno).

Tanrı'nın ... emrettiğine uygun şekilde yaptılar – Tora burada herkesi övmektedir. Tanrı'nın emrine ne işlemi yapanlar ne de haklarında işlem yapılanlar direnmiştir (Raşi). Yani Levi olmayanlar, bu törenler sonucunda Leviler kendilerinden daha yüksek bir konum kazanacak olmasına, Leviler de *Mişkan*'da Tanrı'ya yakın olmak çok büyük temizlik gerektirmesine ve sürekli ölüm tehlikesiyle burun buruna bulunacak olmalarına rağmen emre karşı gelmemişlerdir (*Gur Arye*). Leviler ayrıca tüm bedenlerinin usturaya vurulmasına da direnmemişlerdir (*Maskil Ledavid*).

[Tam olarak] Bu şekilde yaptılar – Tanrı'nın İsteği'ni bir an önce yerine getirmek için şevkle ve istekle davrandılar (Sforno).

21. Leviler paklandılar – p. 7'de söylendiği gibi üzerlerine paklama suyu serpilerek (Raşbam).

Tenufa [hareketleriyle] salladı – Dördüncü kez *Tenufa*'dan bahsedilmektedir. Önceki üçü emirken bu uygulamadır. Tora hepsini tek tek söyleme gereği duymamıştır. Sadece iki *Tenufa* olduğu görüşünde olanlara göre ise, bu ilk *Tenufa*'yı belirtmekte, ikinci *Tenufa* da sıradaki pasukta geçen "[Leviler] İçin [gerekenleri] ... yaptılar" ifadesiyle ima edilmektedir (*Daat Mikra*).

Başka bir açıklamaya göre, önceki pasuklarda

כֹּה וּמִבֶּן

25

חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצִּבְּאָה הָעֵבֶכָה וְלֹא יַעֲבֹד עֹד: כּוּ וְשִׁלַּת 26

אֶת-אַחֲיוֹ בְּאֶהֱל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעֵבֶכָה לֹא יַעֲבֹד כִּכָּה

תַּעֲשֶׂה לְלוֹיִם בְּמִשְׁמֶרֶתם: פ

א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר-סִינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתָם 1

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר:

neden kronolojik sırayı izlememiş, şimdi başlayan kısmı kitabın en başına, sayım emrinin öncesine yerleştirmemiştir?

Raşi, *Sifre*'den alıntı yaparak, bu yerleşim düzeninin nedenini şöyle açıklar: Çölde geçirilen kırk yıl boyunca Bene-Yisrael'in gerçekleştirdiği tek *Pesah-korbanı* burada anlatılmıştır (*Sifre* 67; Raşi; bkz. p. 5 açık.). Bu Bene-Yisrael'in eleştirilmesi için bir neden teşkil eder. Dolayısıyla Tanrı da Bamidbar kitabına böyle eleştiri konusu olan bir kısım ile başlamak istememiştir.

Aslında iki olası nedenden dolayı, Bene-Yisrael çölde bu *korbanı* zaten yapmayacaktı: [1] Tora'nın *Pesah-korbanı* ile ilgili kuralları özellikle Erets-Yisrael'e giristen sonra geçerli olacaktı (bkz. Şemot 12:25) (*Talmud – Kiduşin* 37b, *Tosafot* o.a. *Oil* k.b.). [2] Ayrıca tıbbi nedenlerden dolayı çöl şartları yeni doğan çocukların sünnet olmalarına olanak tanımıyordu (*Talmud – Yevamot* 71b). Nitekim Mısır'dan çıkan nesilden sonra Erets-Yisrael'e gelene kadar kimse sünnet olmamış, sadece Yeoşua zamanında Erets-Yisrael'in fethinden hemen önce toplu bir sünnet töreni düzenlenmiştir (bkz. Yeoşua 5:2-3). Bu durumda halk *Pesah-korbanı*ni zaten gerçekleştiremezdi; zira bir kişinin çocukları sünnet-sizse, kendisi de *Pesah-korbanı*ni yerine getiremez (*Yad – Korban Pesah* 5:5; krş. Şemot 12:48). Bu iki nedenden dolayı, çölde *Pesah-korbanı* getirilmeyecekti. Dahası, Tanrı birazdan okunacağı üzere açık bir emir vermeseydi, buradaki Mısır'dan Çıkış'ın ilk yıldönümünde yapılan Tanrı'nın özel emri üzerine yerine getirilen ilk *Pesah-korbanı*nın da yapılması için bir neden yoktu (krş. Ramban). Ancak Tanrı, bunun her nesilde ebeveynden çocuklara aktarılması gereken çok önemli bir miras olduğu mesajını vermek için bu emri özel olarak vermiştir.

Her durumda, Bene-Yisrael yine de eleştiriye hak etmektedirler; zira [1] Erets-Yisrael'e girip bu mitsvayı yerine getirme konusundaki gecikme, biraz ileride okuyacağımız, casusların getirdiği rapor üzerine işlenen günahın bir sonucudur (*Perek* 13 ve 14). Bu günah olmasaydı, Bene-Yisrael bir sonraki *Pesah* bayramında zaten Erets-Yisrael'de olacaklar ve *Pesah-korbanı*, Mısır'dan Çıkış'ın anlatımı gibi *Pesah*'a özgü tüm mitsvalar da hiç ara verilmeden yerine getirilecekti. Ama günah nedeniyle bu, 39 yıllık bir gecikmeye uğramıştır. [2] Ayrıca Tora'nın alınışından bu yana 11 aydır Bene-Yisrael hala Sinay dağında kamp halindedir. Bunun nedeni Altın Buzağı olayıdır. Bu olmasaydı çoktan yola çıkıp Erets-Yisrael'e girmiş olacaktı (Malbim). Dolayısıyla bu bölüm, Bene-Yisrael için olumsuz bir tema içerir ve Tora bu nedenle Bamidbar kitabına bu bölümle başlamamıştır (*Talmud – Kiduşin* 37a, *Tosafot* o.a.; *Daat Zekenim*; *Mizrahi*).

Ramban kronolojiye uymayan yerleşime başka bir açıklama getirir: Bamidbar kitabı asıl olarak, ulusun çölde geçirdiği yıllar için geçerli olan emirler ve deneyimler üzerine yoğunlaşır. Bu nedenle kitap öncelikle *Mişkan* konusunu ve halkın *Mişkan*'la olan ilişkisini tamamlayarak başlamıştır; zira o dönemde ulusal odak noktası *Mişkan*'dır. Şimdi bu anlatım tamamlandığı için, artık çöldeki uygulamaların ve olayların anlatımına başlanacaktır. Dolayısıyla *Pesah-korbanı*nın anlatımının bu noktaya kadar geciktirilmesi mantıklıdır.

İbn Ezra da bu bölümün şimdi verilmesine neden olarak, önceki kısımlarda açıklanan, *Mişkan*'ın açılışı vesilesiyle getirilen *korbanlar* ve Leviler'in özel olarak ayrılmasının 1 Nisan tarihinde gerçekleşmesini gösterir. Buradaki emir de aynı tarihte verilmiştir. Tora *Pesah*'la ilgili emirlerde

²⁵ Elli yaşından [sonra] ise iş ekibinden dönecek, artık çalışmayacaktır.

²⁶ Nöbet tutup Buluşma Çadırı'nda kardeşleriyle birlikte hizmet edecek, [fiziksel] iş yapmayacaktır. Görevleriyle ilgili olarak Leviler'e böyle yapacaksınız.

[60. Çölde Pesah ve Pesah Şeni]

9

¹ [Bene-Yisrael'in] Mısır'dan çıkışının ikinci yılında, ilk ayda Tanrı Moşe'ye Sinay çölünde konuşarak [şöyle] dedi:

(Beer Yitshak). Dolayısıyla beş yıl içinde eğitiminde yeterli başariyi gösterememiş, yani öğrendiklerini hatırında tutamayan birinin, yatkın olduğu başka bir konuya yönelmesi doğru olacaktır (*Talmud – Hulin 24a; Raşi*).

Ancak Ramban'a göre, beş yıllık çıraklık dönemi, Hahamlar tarafından öngörülmüş bir gerekliliktir. Ona göre Moşe ve Aaron tarafından sayılanlar sadece otuz yaş üstündeki Leviler'dir. Pasuğumuzda kastedilen ise, bir Levi'nin yirmi beş yaşından itibaren, *Mişkan*'da görev yapan diğer Leviler'e yardım etme konusunda gönüllü olabileceğidir. Otuz yaşına geldiğinde o da belirli ve sabit bir göreve atanacaktır.

25. Artık çalışmayacaktır – Kastedilen, yolculuk sırasında *Mişkan*'ın parçalarının [Keatiler tarafından] omuzda taşınmasıdır. Elli yaşına gelen bir Levi artık bu ağır görevi yapmayacaktır. Ama ilahiler söyleme, *Bet-Amikdaş*'ın kapılarını kapatma ve *Mişkan*'ın parçalarını arabalara yüklemeye gibi görevleri, diğer Leviler'le birlikte yapmaya devam eder (bkz. s.p.; Raşi). Ancak Ramban, elli yaşına ulaşmış bir Levi'nin, ilahiler söyleme görevine de katılamayacağı görüşündedir.

Olasılıkla bu kısıtlamalar sadece, yolculuk, *Mişkan*'ın sökülmesi, kurulması gibi zor işleri gerektiren çöl ortamı için geçerliydi. Nitekim burada çalışmaya başlama yaşı 25-30 olarak verilirken, daha ileride Leviler'in yirmi yaşından itibaren çalıştıkları görülmektedir (Divre Ayamim I 23:24) (*Daat Mikra*).

26. Nöbet tutup – Yani *Mişkan*'ın çevresinde kamp kurup yetkisz kişilerin yaklaşmasını engelleyecektir (Raşi; *Beer Basade*; bkz. 1:53).

Kardeşleriyle birlikte hizmet edecek – İlahiler söyleyecek, kapıları kilitleyecek, yolculuk için *Mişkan*'ı sökme, arabalara yükleme ve konaklama yerine gelindiğinde kurma görevlerine diğer Leviler'le birlikte devam edecektir (Raşi; ancak bkz. s.a.).

[Fiziksel] İş yapmayacaktır – Raşbam'a göre bahsedilen yük işleridir. Ancak 25-30 yaşları arasındaki Leviler'le 50 yaşın üstündekiler, nöbet görevlerini yapabilirler.

Pasuğun alternatif bir çevirisi de şöyledir: “[Görev süreleri boyunca] Buluşma Çadırı'nda kardeşleri [Koenler'e] hizmet ederek atanmış oldukları görevlerini yerine getirecekler. Ancak kutsal ibadeti gerçekleştiremeyeceklerdir. Nöbetleriyle ilgili olarak Leviler'e yapacağın budur” (*The Living Torah*).

Leviler'e böyle yapacaksınız – “Leviler için bu kurallar geçerli olacak.”

9.

1-3. Çölde Pesah-kurbanı. Mısır'dan Çıkış'tan bir yıl sonra, Tanrı, Bene-Yisrael'e belirlenen zamanda, yani yılın ilk ayı olan Nisan'ın on dördünde *Pesah-kurbanı* getirmelerini emretmektedir.

Bamidbar kitabının en başında verilen sayım emrinin tarihi 1 İyar iken (1:1), buradaki emrin 1 Nisan tarihinde verildiği görülmektedir (p. 1). Dolayısıyla burası, Tora'nın kronolojik sırası takip etmediğinin tartışmasız olduğu bir noktadır. Daha önce çeşitli vesilelerle “**En Mukdam Umeuhar BaTora** – Tora'da Kronolojik Sıra Yoktur” prensibinden bahsedilmiş ve buna örnekler verilmiştir. Ancak bu noktaya kadar hiçbir yerde tarihler bu kadar açık ve kesin bir şekilde verilmediği için, her örnek, kronolojiye bir şekilde uygun olarak açıklanabilirdi. Burada ise açık tarihler verildiği için bu prensibin bariz ve tartışılmaz bir örneğidir ve *Talmud*'un da söz konusu prensibin kanıtı olarak gösterdiği nokta burasıdır (*Sifre* 64; *Talmud – Pesahim* 6b; Raşi). Ancak, elbette, soru açıktır: Tora'daki bölümlerin sıralaması rastgele değildir ve kronolojik sıralamayı izlememişse bunun geçerli bir nedeni olmalıdır (*Mişmeret Akodeş*). Tora bu örnekte

ב ויעשו

2

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: ג בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה

3

בֵּין הָעַרְבִים תַּעֲשֶׂנוּ אֹתוֹ בְּמַעַדוֹ כְּכֹל־חֻקְתּוֹ וּכְכֹל־מִשְׁפָּטוֹ

4-5

תַּעֲשֶׂנוּ אֹתוֹ: ד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח: ה וַיַּעֲשׂוּ

אֶת־הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבִים

בְּמִדְבַּר סִינַי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

üş Koen vardır: Aaron ile iki oğlu Elazar ve İtamar. Buna karşılık, halk son derece kalabalıktır. Sadece 20-60 yaş arası erkekler 600.000 kişidir ve Pesah-korbanının kadınları da bağladığı düşünülürse o gün içinde çok sayıda korban gerçekleştirilmiştir ve bu birkaç saat gibi çok kısa bir sürede tamamlanmıştır.

4. Moşe ... Bene-Yisrael'e konuştu – İlk bakışta Moşe'nin Pesah konusunda halkı uyarmasına gerek olmamalıdır. Ne de olsa her yıl kutlanması gereken bayramların listesini zaten daha önce vermiştir ve bu listede Pesah da vardır (bkz. Vayikra 23:5). Ancak burada Tora, Moşe'nin sadece Sinay'da almış olduğu emri vererek bayramlardan bir kez bahsetmekle yetinmediğini, bayram vakti geldiğinde Bene-Yisrael'e bu konuda hatırlatma yaptığını öğretmektedir (Sifre 66; Raşi).

Bu sadece Pesah değil, tüm bayramlar için geçerliydi. Moşe her bayram vakti yaklaştığında, halkla birlikte o bayramı ilgilendiren tüm kuralları tekrarlardı. Pesah'ın ise farklı bir özelliği vardır. Bu bayram diğerlerine göre çok daha fazla kural ve detay içerir. Bu nedenle, öğrenime bir ay öncesinden başlanırdı. Nitekim biraz ileride gördüğümüz üzere, Moşe normal Pesah'tan bir ay sonraya rastlayan Pesah Şeni ile ilgili kuralları vermek için de, Pesah Şeni'nin gelmesini beklemiş, halka bu kuralları normal Pesah'ta öğretmiştir. Bu da günümüze kadar yapılan bir uygulamadır. Her bayram yaklaştığında o bayrama ait kurallar gözden geçirilmelidir. Pesah için ise buna bir ay öncesinden başlanır (Talmud – Pesahim 6b).

5. Ayın on dördüncü gününde... – Tora'nın sadece "Pesah-korbanını tüm kanunlarına uygun olarak yaptılar" demesi yeterli olurdu. Ancak Tora buna rağmen tarihe ve mekâna dair tüm ayrıntıları tek tek vererek bunun çölde yapılan

tek korban olduğunu ima etmektedir (Ramban). Hatta pasuk "Sinay çölünde[ki] Pesah-korbanını ilk [ayda], ayın on dördüncü gününde öğleden sonra yaptılar" şeklinde değerlendirilirse bu daha da belirgin hale gelir.

Çölde yapılan bu tek Pesah-korbanı "**Pesah Midbar** – Çöldeki Pesah-korbanı" olarak adlandırılır. Mısır'da yapılan ilk Pesah-korbanı **Pesah Mitsrayim** olarak bilinir. Erets-Yisrael'e girildikten sonra ve Bet-Amikdaş var olduğu sürece her nesilde yapılan Pesah-korbanı ise "**Pesah Dorot** – Nesilleri Bağlayan Pesah-korbanı" adını alır.

Bene-Yisrael ... harfiyen yerine getirdiler – Tam çeviriyle "Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu her şey gibi – Bene-Yisrael böyle yaptılar". Bahsedilen, Pesah-korbanının tüm kurallarına harfiyen uyularak gerçekleştirilmiştir. Yani sadece, bu kısımda hakkında açık bir emrin yer aldığı Pesah-korbanından bahsedilmektedir. Öte yandan Tora Bene-Yisrael'in Pesah "bayramına" dair diğer gereklilikleri, örneğin yedi gün bayram yapmak, hamets konusundaki yasaklar vs.yi de yerine getirdiklerini söyleme ihtiyacı duymamıştır. Zira Pesah-korbanından farklı olarak bu diğer kuralları ilk verildikleri zaman bile Erets-Yisrael'e bağlı olarak verilmemiş, tüm Yahudiler'i her nesilde ve her yerde bağlayacak şekilde ebedi bir kanun olarak emredilmiştir (bkz. Şemot 12:17) (Ramban).

Tora burada, bu mitsvayı yerine getirme konusunda çabuk davranan Bene-Yisrael'i övmektedir. Nitekim Bene-Yisrael, Mısır'daki ilk Pesah-korbanında da benzer bir şevkle davranmışlardır (bkz. Şemot 12:28) (Daat Mikra).

² “Bene-Yisrael *Pesah-korbanını* vaktinde yapsınlar.

³ Onu bu ayın on dördüncü gününde öğleden sonra, vaktinde yapın. Tüm hüküm ve kanunlarına uygun olarak yapmalısınız onu.”

⁴ Moşe, *Pesah-korbanını* yapmaları için Bene-Yisrael’e konuştu.

⁵ [Böylece] *Pesah-korbanını* ilk [ayda], ayın on dördüncü gününde öğleden sonra Sinay çölünde yaptılar. Bene-Yisrael, Tanrı’nın Moşe’ye emretmiş olduğu her şeyi harfiyen yerine getirdiler.

özellikle “ülkeye gireceğiniz zaman” (Şemot 12:25), “Tanrı seni... ülkeye getireceği zaman” (Şemot 13:5, 13:11) ifadeleri geçtiği için, emir burada, yani henüz Erets-Yisrael’e girmeden önce çölde de tekrarlanmakta, *Pesah* kurallarının çölde de uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Sforno’nun açıklaması için bkz. p. 15-23 açık.

Son olarak, burasını da kronolojik sıraya uygun görmenin bir şekli vardır: Basit anlamda, bu kısım, biraz aşağıda (p. 9-14) verilen *Pesah Şeni* kuralları için bir giriş niteliğindedir. Amaç 14 İyar tarihine rastlayan *Pesah Şeni* kurallarını vermek; ancak Tora araya bir parantez açarak, öncelikle *Pesah* bayramı ve *korbanı* ile emre yer vermiş, durumları nedeniyle bu *korbanı* getiremeyen kişilerin anlatımıyla, asıl anlatmak istediği *Pesah Şeni* konusuna geçmiştir (*Daat Mikra*).

2. Mısır’dan çıkışının ikinci yılında – Mısır Çıkışı, Bene-Yisrael için bir tür milattır. Bu nedenle normal sayımın yanında, yıllar Mısır’dan Çıkış tarihine göre de sayılır (*Talmud* – Roş Ašana 1:1). Örneğin Melahim I 6:1.

Vaktinde – Sıradaki pasukta *korbanın* ne zaman yapılması gerektiği zaten açık bir şekilde tam tarih ve zaman verilerek söylenmektedir. Bu bakımdan, bu pasukta “vaktinde” vurgusuna gerek yok gibidir (*Mesiah İlemim*). Dahası, bu sözcük sıradaki pasukta da tekrarlanmaktadır. Bu görünüş itibarıyla gereksiz sözcüğün hem de iki kez tekrarlanması, *Pesah-korbanının*, ertelenmesi gerektiğini düşündüren koşullarda bile “vaktinde” getirilmesi gerektiğini öğretir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Buna bağlı olarak bireysel nitelikli olup 14 Nisan öğleden sonra getirilmesi gereken *Pesah-korbanı*, o gün [normalde bireysel *korbanların* getirilemediği] *Şabat* gününe denk geldiği takdirde bile “vaktinde” gerçekleştirilmelidir. Yine bu tarihte toplumun çoğunluğu ya da işlemi yapacak olan Koenler veyahut işlemde kullanılacak olan kutsal eşyalar *tame* olsalar bile *Pesah-korbanı* “vaktinde” gerçekleştirilir (*Sifre* 65; *Talmud* – *Pesahim* 77a; Raşi). Bu çerçevede, *Seder*

Olam’a göre bu bölümde sözü geçen *Pesah-korbanının* özellikle *Şabat* günü getirilmiş olması da vurgulanmaya değerdir.

Yapsınlar – Mısır’da gerçekleştirilen *Pesah-korbanı* diğer *korbanlardan* farklı özelliklere sahipti. Örneğin herkes *korbanı* kendi kapısının önünde kesmişti; kanı bir *mizbeaha* değil, kapıların kenarlarına sürülmüştü vb. Ancak bu noktada artık *Mişkan* inşa edilmiştir ve *korbanlar* sadece burada yerine getirilebilecektir. Tora, nesiller boyunca *Pesah-korbanının* Mısır’daki gibi değil, *Mişkan*’daki kurallara göre yapılması gerektiğini belirtmek için burada bu özel emre gerek duymuştur (Raşbam). Alternatif bakışla: “*Mişkan*’ın açılışı vesilesiyle gerçekleştirilen tören (Vayikra Perek 9) ve onun ardından başkanlar tarafından on iki gün boyunca getirilen *korbanların* getirdiği neşeyi rehavete kapılarak aynı ay içine rastlayan *Pesah-korbanını* ihmal etmesinler” (Sforno).

3. Hüküm ve kanunlarına – *Pesah-korbanının* bağlamında “*Huka* – *Hüküm*” sözcüğü *korban* olarak getirilen hayvanın kendisini ilgilendiren kuralları belirtir. Yani *Pesah-korbanı* olarak getirilen hayvanın, davardan [=kuzu ya da oğlak] bir yaşında kusursuz olmasına dair kural (Şemot 12:5), “*hüküm*” sınıfındadır. “*Mişpat* – *Kanun*” ise *korbanın* işlemleri dâhilinde hayvanın bedenine yapılanlardır. Örneğin *korbanın*, başı, bacakları ve iç organları ile birlikte doğrudan ateşte kızartılması (Şemot 12:9) bu sınıftadır (Raşi) [buna bir destek olarak “*Pesah-korbanını kanununa (Mişpat) uygun olarak ateşte pişirdiler*” (Divre Ayamim II 35:13) pasuğu gösterilebilir (*Daat Mikra*)]. Bunun ötesinde, pasuğumuzda açıklanmayan üçüncü bir sınıf vardır ki, o da *korban*a dolaylı olarak bağlı mitsvalardır. Bunlar, *matsa* yemek, *hamets* yememek ve bulundurmamak gibi, *Pesah* bayramının genelini ilgilendiren kurallardır (*Sifre* 65; *Talmud* – *Pesahim* 85a; Raşi; bkz. Ramban).

Meşeh Hohma, bu ilk *Pesah-korbanı* sırasında Koenler’in çalışmasını över. Bu noktada sadece

6 וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ
 לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנָי אֶהְרֹן בְּיוֹם
 7 הַהוּא: וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הֲלִמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם
 לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת־קִרְבָּן יְהוָה בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי
 8 יִשְׂרָאֵל: ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מִה־יְצִיָּהּ יְהוָה
 9 לָכֶם: פ ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

ama ertesi gün yapabileceklerdir – çünkü artık arınmış olacaklardır (*Talmud – Suka* 25b)]. Dolayısıyla soruları şöyledir: “Biz *tame* olmamıza rağmen, *korbanı* gerçekleştirecek *Koen tame* değil. Bir *Koen* bizim adımıza *korban* işlemlerini yapsın. Akşam olduğunda nasılsa biz de tamamen arınmış olacağız ve *korbanın* etini saf bir halde yiyebileceğiz. Yani hem *korban* işlemleri hem de etinin yenmesi tamamen saflık ortamında gerçekleşecek. Öyleyse neden kayba uğrayalım?” Bu durumda soruları farklı bir hal almaktadır: “*Korbanın* işlemlerinin yapılacağı sırada *tame* olan, ama etinin yeneceği sırada arınmış olacak bir kişi adına *korban* işlemleri yapılabilir mi?” Bu özel durumu gören Moşe, onlara beklemlerini söyler (Raşi; *Mesiah İlemim*; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

İbranice **Lama Nigara**. Tam çeviriyle “neden eksilelim?”; “neden eksik kalalım?”; “neden bizden esirgensin?”; “neden mahrum kalalım?” vb. Neredeyse tıpatıp aynı sözcükleri, yine belirsiz bir kanunla ilgili olarak Moşe’ye başvuran başkalarının da kullandığını görüyoruz (bkz. 27:4). Ve tıpkı buradaki gibi, orada da, Tanrı ilgili kanunu Moşe’ye doğrudan öğretmemiş, kanunu vermek için mitsvayı kaybedeceklerinden endişe eden kişilerin başvurmalarını beklemiştir (27:6-11).

Bene-Yisrael ile birlikte – Tam çeviriyle “*Bene-Yisrael’in içinde*”.

Vaktinde getiremeyip – Zira bu, yılda bir kez yerine getirilebilen zamana bağlı bir mitsvadır. Ve zaman geçince mitsvayla ilgili fırsat da kaçmış olacaktır (Sforno).

8. Bekleyin ... öğreneyim – Tam çeviriyle “[*ayakta*] *durun ... dinleyeyim*”. Moşe onlara Buluşma Çadırı’nın avlusunun girişinde beklemlerini söyler (İbn Ezra). Ne de olsa henüz *tame* oldukları için içeri girmeleri söz konusu değildir (*Daat Mikra*).

Moşe’nin bu sözleri onun muhteşem düzeyine işaret eder. Moşe sadece “bunu sizin için öğreneceğim dememiş”, onlara “beklemelerini” de söylemiştir. Yani onları çok bekletmeden, hemen cevap getirebileceğinden emindir (*Maskil Ledavid*; *Devek Tov*). Moşe, hocasından mutlaka cevap alacağından emin olan bir öğrenci gibidir. Moşe ne zaman istese, Tanrı ile konuşabilirdi. Böyle bir güvencesi olduğunu bilen insanogluna ne mutlu! (Raşi; Moşe’nin düzeyi hakkında daha geniş açıklamalar için bkz. 12:6-8).

Bu özelliği, Moşe’yi gelmiş geçmiş tüm peygamberlerden üstün kılar. Rambam, Tanrı ile dilediği zaman konuşma yetkisine sadece Moşe’nin sahip olduğunu yazar (*Yad – Yesode Aтора* 7:6). Bunun çarpıcı bir kanıtı, Moşe’nin ölmeden önce Yeoşua ile yaptığı, *Talmud* tarafından aktarılan diyalogdur: Moşe, kendisinden sonra halkın lideri olacak olan Yeoşua’ya, aklında en ufak bir soru ya da kuşku varsa kendisine sormasını söyler. Ama Yeoşua “Seni hiç, bir an bile olsa bırakıp başka bir yere gittim mi?” diye cevap verir (krş. Şemot 33:11). Bu şekilde hiç sorusu olmadığını, zira Moşe’nin şimdiye kadar öğrettiği her şeyi duyduğunu ima eder. *Talmud*, o anda Yeoşua’nın zihinsel kapasitesinin zayıfladığını, üç yüz *alahayı* tamamen unuttuğunu ve yedi yüz konuda da tereddüte düştüğünü aktarır (*Talmud – Temura* 16a). Ama Moşe öldükten sonra Yeoşua bile bunları gidip Tanrı’dan öğrenebilecek düzeyde değildir. Moşe her türlü soruya cevap vermeyi teklif ettiği zaman, Yeoşua’nın, “Sen benim öğretmenimsin. Eksiklerimi ve ne öğrenmem gerektiğini sen bilirsin” diye cevap vermesi gerekirdi (Rabi Yaakov Kamenetsky).

Bu olay, Moşe’nin kanun konusunda Tanrı’ya danışmak zorunda kaldığı dört örnekten biridir. Diğer üçü, Tselofhad’ın kızlarının isteği (27:1-5) – ki Moşe buna hemen cevap aramıştır – Tanrı’ya lanet eden adam (Vayikra 24:10:12) ve Şabat

⁶ Ancak ölü nedeniyle *tame* olan bazı adamlar vardı. [Bu kişiler] *Pesah-korbanını* o gün yapamayacaklardı. [Bu yüzden] O gün, Moşe'nin ve Aaron'un huzuruna geldiler.

⁷ Bu adamlar [Moşe'ye] "Biz ölü nedeniyle *tameyiz*" dediler. "Neden Tanrı'nın *korbanını* Bene-Yisrael ile birlikte vaktinde getiremeyip kayba uğrayalım?"

⁸ Moşe onlara "Bekleyin ve Tanrı'nın hakkınızda ne emredeceğini öğrenelim" dedi.

[61. *Pesah-korbanının Telafisi*]

⁹ Tanrı Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi.

6-14. *Pesah Şeni – İkinci Pesah-korbanı.* Bir grup insan, *Temee Met* [ölü nedeniyle *tame*] oldukları için *Pesah-korbanını* gerçekleştiremeyeceklerinden yakınlara Moşe'ye başvururlar. Moşe bu özel soruyu (bkz. p. 6 açk.) Tanrı'ya götürür, Tanrı da *Pesah-korbanının* getirilebileceği ikinci bir fırsat olduğunu açıklar. Buna göre, *Pesah-korbanını* normal tarihi olan 14 Nisan'da getiremeyen bir kişi, bunu tam bir ay sonra 14 İyar'da getirebilecektir.

Biraz düşünüldüğü takdirde sanki bu olay olmasaydı *Pesah-korbanının* telafisiyle ilgili kanun verilmeyecekti gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadı. Bu elbette doğru değildir. Sadece Tanrı bu kanunu vermek için bu vesileyi beklemiştir. Böylece, çok önemli bir mitsvadan mahrum kalacakları için derin bir samimiyetle sıkıntılarını dile getiren bu değerli kişilerin düzeyini ortaya koymayı, ayrıca bu emrin vesileleri olarak bu kişilerin ödüle hak kazanmalarını amaçlamıştır. Zira genel bir prensibe göre, "değerli sonuçlar için, değerli kişiler aracı kılınır" [ve bu sonuca aracı oldukları için bu kişiler ayrıca ödüllendirilir] (*Sifre* 68; Raşi).

"*Pesah Şeni – İkinci Pesah[-korbanı]*" ilkinden özellikle bayram kutlaması açısından ayrılır. İlkinden bilindiği üzere yedi günlük bir bayram kutlanır. *Pesah Şeni*'de ise böyle bir kutlama sadece o gün için bile yoktur. Buna bağlı olarak [*Pesah-korbanının* yapıldığı gün, gece ve gündüz okunan] *Alel duası, korbanın* yapıldığı gün bile okunmaz. Ayrıca ilkinden farklı olarak *hamets* yemek ya da *hametse* sahip olmak yasak değildir [*korban* yapılırken bile]. Bu konudaki tek kısıtlama, *Pesah-korbanı* yendiği sırada bunun yanında *hamets* yememektir (krş. p. 11; *Mişna – Pesahim* 9:3; *Talmud – Pesahim* 95a-b; Raşi).

6. Moşe'nin ve Aaron'un huzuruna geldiler – Moşe ve Aaron birlikte Tora öğrendikleri sırada, gelip sorularını sordular (*Sifre* 68; Raşi).

7. Biz ölü nedeniyle *tameyiz* – Tam çeviriyle "*insan canına tameyiz*". Yani "*Tame Met – Ölü Nedeniyle Tame*"yiz.

Sifre bu kişilerin tam olarak kim ve ne şekilde *tame* olduklarına dair farklı olasılıklar öne sürer: [1] Bir görüşe göre *Teme Met* konumundaydılar; çünkü bu kişiler, Erets-Yisrael'e getirip orada gömmek üzere Yosef'in naaşını taşımakla görevli kişilerdi (bkz. Bereşit 50:25; Şemot 13:19). [2] Başka bir görüşe göre burada konuşanlar, Nadav ve Aviu'nun gömülmesiyle ilgilenen Mişael ve Eltsafan'dır (bkz. Vayikra 10:4). [3] Alternatif olarak bu kişiler, bir ölünün ihtiyaçlarıyla ilgilendikleri için *tamedirler* (*Talmud – Suka* 25a). Nitekim Bene-Yisrael gibi son derece kalabalık bir topluluk içinde her gün ölen birinin olması kadar doğal bir şey olamaz (İbn Ezra). Ve ölü varsa, ölü nedeniyle *tame* kişiler de elbette vardır. Hangisi olursa olsun, bu kişiler "değerli" insanlardır ve Tanrı buradaki kuralların verilmesinde onların vesile olmasını istemiştir. Ve her birinin *tame* olmalarının nedeni bir mitsvayı yerine getirmiş olmalarıdır. Buna bağlı olarak Sforno, bu kişilerin Moşe'ye yakınma sebebini şöyle açıklar: Bir mitsvayı yerine getirmek nasıl olur da kişiyi başka bir mitsvadan mahrum bırakabilir? Aksine bir mitsvanın, başka bir mitsvayı da beraberinde getirmesi gerekmektedir! (krş. *Mişna – Pirke Avot* 4:2). Bu açıdan *tame* bir kişinin *Pesah-korbanını* getiremeyeceğine dair kuralı sorgulamalarına rağmen, yine de kendi özel durumları nedeniyle bir ayrıcalık tanınabileceğini düşünmüşlerdir. Ne de olsa *tame* olmaları keyfi değil, yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerin bir sonucudur (*Or Ahayim*).

Neden ... kayba uğrayalım? – Aslında Moşe için cevap vermek zor değildir: Onların bu sorusunu basitçe "*Tame* bir kişi kutsal [*korban*ları] getiremez" şeklinde yanıtlar. Ancak soruyu soranlar da bunu bilmektedirler. Onların sorusu başkadır. Kendileri özel bir durumdadırlar. O gün, onların yedi günlük arınma sürecinin son günüdür. *Mikveye* dalmışlardır ve gün batımıyla artık tamamen arınmış olacaklardır [bu, önceki pasukta "*o gün*" ifadesinin önemle vurgulanmasından bellidir. Başka bir deyişle, bu kişiler *Pesah-korbanını* özellikle "*o gün*" yapamayacaklardı;

י דְּבַר אֶל־בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא | לִנְפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רַחֲקָה

לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לִיהוָה: יֵא בַחֲדָשׁ הַשָּׁנִי בְּאַרְבַּעַה

עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרִבִים יַעֲשֻׂנוּ אֹתוֹ עַל־מִצּוֹת וּמִרְרִים יֹאכְלֻהוּ:

10

11

tame olan bir kişi ilk *Pesah-korbanı* hiçbir şekilde yerine getiremez. Ancak bir kişi “uzaktaysa” ve *korban* zamanı içinde *Bet-Amikdash*’a erişemeyecekse, onun adına başkası bu *korbanı* yapabilir ve akşam olduğunda bu kişi gelip *korbanı* yiyebilir (*Talmud – Pesahim* 92b; Ramban). *Talmud* bu pasuktan konuyla ilgili daha birçok *Alaha* türetmiştir.

[Şu şekilde] Yapacaktır – Yani “yapmalıdır”.

11. Öğleden sonra – Gündüz vakti on iki eşit zaman dilimine bölündüğü ve her dilime “bir saat” dendiği takdirde [ki buna “*Şaot Zemaniyot – Zamana Bağlı Saatler*” adı verilir ve birçok *alaha* bu bölünmeye bağlıdır], tıpkı ilki gibi, ikinci *Pesah-korbanı* da altıncı “saat”ten itibaren getirilebilir. İbranice **Ben Aarbayim**. Tam anlamıyla “akşamlar arasında” (bkz. Şemot 12:6 açık.).

Yapacaklar – 14 Nisan’da *Pesah-korbanı* getirmeyen bir kişinin, bunu 14 İyâr’da telafi etmesi, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 150. *Pesah-korbanı*na verilen bu önem boş yere değildir. Bu *korban* dünyanın sahipsiz ve kontrolsüz olmadığını ortaya koyan *Pesah* mucizesini vurgular. Tanrı o dönemde dünyanın en güçlü ülkesi olan Mısır’da, herkesin gözü önünde doğanın kurallarını değiştirmiş, Yaratılış’ın en küçük ögesi üzerindeki kontrolünü ve yönetimini açıkça ortaya koymuştur. Evrenin ezelden beri var olmadığı, belirli bir noktada Tanrı tarafından yaratıldığı ve sürekli O’nun gözetimi altında olduğuna dair inanç, Yahudilik’in en temel doktrinlerindendir. Bu nedenle Tanrı, Yisrael’den her bireyin bu mitsva-da pay sahibi olmasını istemiş, geçerli [hatta geçersiz] bir nedenle onu yapmamış bir kişiye ikinci bir fırsat tanımıştır (*Sefer Ahimuh*).

Matsa ve acı otlarla yiyeceklerdir – “Onu normal *Pesah-korbanı* ile ilgili verilen tüm emirlere

uygun bir şekilde yiyeceklerdir” (Ramban; kırs. Şemot 12:8). Bkz. s.a.

Dolayısıyla bu kurallar, normal *Pesah-korbanı* için de geçerlidir. *Maror* (acı otlar) yemek, kendi başına bir mitsva olmayıp *Pesah-korbanı*na bağlı yan bir mitsvadır. 14 Nisan’ı 15 Nisan’a bağlayan *Pesah* gecesinde *matsa* yemek ise bağımsız bir emirdir (Şemot 12:18). Dolayısıyla o gece *matsa* yeme yükümlülüğü günümüzde de doğrudan Tora’nın bir emri olarak (*DeOrayta*) devam etmektedir. *Maror* ise *Pesah-korbanı*na bağlı olduğu ve günümüzde *Bet-Amikdash*’ın yokluğunda bu *korban* yapılamadığı için, Hahamlarımız’ın öngördüğü bir mitsva (*DeRabanan*) şeklinde yenir (*Talmud – Pesahim* 120a).

İlel, bu pasuktan yola çıkarak *matsa* ve *maroru* birlikte sandviç gibi bağlar ve o şekilde yerdi. Diğer Hahamlar arasında ise bu pasuğu *matsayı* ve *maroru* ayrı ayrı yemek gerektiği şeklinde yorumlayanlar vardı (*Talmud – Pesahim* 115a). Günümüzde uygulama her iki görüşü de kapsayacak şekilde yapılmaktadır. *Pesah* gecesi *Seder* sırasında önce *matsa*, sonra *maror* yenir; böylece ikinci görüş uygulanmış olur. Bunun ardından *matsa* ve *maror* bir sandviç haline getirilip birlikte yenir ve İlel’in yöntemi de yerine getirilir (bkz. *Pesah Agadası*, s. 131-133).

İkinci *Pesah-korbanı*nın *matsa* ve *maror* eşliğinde yenmesi Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 151 (*Sefer Ahimuh*). Günümüzde *Pesah Şeni* ile ilgili özel bir uygulama yoktur. Sadece o gün dualarda *Tahanunim* adı verilen özür ve itiraf duaları okunmaz. Bazıları da hatıra için biraz *matsa* yemeyi adet edinmişlerdir. Ancak bu bir kural değildir; herhangi bir beraha da söylenmez.

¹⁰ “Bene-Yisrael’e konuş ve [şunları] söyle:

“Sizden ya da [sonraki tüm] nesillerinizden herhangi bir kişi ölü nedeniyle *tame* ise veya uzak yoldaysa; Tanrı Adına *Pesah-korbanını* [şu şekilde] yapacaktır:

¹¹ [Böyle kişiler, bu *korbanı*] İkinci ayda on dördüncü günde öğleden sonra yapacaklar, onu *matsa* ve acı otlarla yiyeceklerdir.

günü odun toplayan kişinin durumudur (15:32-34) – ki bu son ikisinde Moşe kararı hemen öğrenmemiş, bu kişileri nazerete almıştır. Moşe’nin bu tavrı, yargıçlara mesaj verir niteliktedir. Yaşamı ilgilendirmeyen, sadece parasal konulardaki davalar söz konusu olduğunda, davanın sonucuna bir an önce ulaşmaya çalışmak gerekir. Davanın taraflarını beklenti içinde bırakmak doğru değildir. Öte yandan idam istemli davalar söz konusu olduğunda Moşe hızlı davranmamıştır. Bunu yaparken, sanığı idamdan kurtaracak bir gelişimin meydana gelmesini ummuştur. Bu gibi davalarda bir yargıç da aynı şekilde aceleci davranmamalıdır (*Meam Loetz*).

Moşe’nin buradaki tavrından öğrenilen bir başka şey de, bilmediğini kabullenme faziletidir. Bir yargıç bile “henüz bu kanunu derinlemesine öğrenmiş değilim” demekten utanmamalıdır (*Targum Yerusalmi*; *Meam Loetz*).

10. Kişi – İbranice **İş**. Bu sözcük, *Pesah-korbanının* sadece 14 Nisan’da *tame* olan bir “birey” tarafından 14 İyar’da getirildiğini öğretir. Ama toplumun çoğunluğu *tame* ise *Pesah-korbanını* yine de normal tarihi olan 14 Nisan’da getirirler (*Talmud – Pesah* 66b; krş. p. 2 ačk.).

Ölü nedeniyle *tame* ise – Pasukta “ölü nedeniyle” ve “*tame* ise” sözcükleri arasında kesme sesi veren *Pasek* işareti vardır. Bu da sadece ölü nedeniyle *tame* olan kişilerin değil, *zav*, *zava*, *metsora*, *nida*, *boel nida*, *yoledet* gibi başka türdeki *tame* kişilerin de aynı şekilde *Pesah-korbanını* *tame* oldukları 14 Nisan yerine 14 İyar’da yapacaklarına işaret eder (*Talmud – Pesahim* 93a). Pasuğun özellikle “ölü nedeniyle *tame*” demesinin nedeni, soruyu yöneltenlerin bu durumda olmasıdır. Dolayısıyla cevap da soruyu soranlara göre verilmiştir (krş. *Daat Mikra*). Bu paragrafta geçen tüm terimler için bkz. Vayikra Perek 15 ačk.

***Tame* ise veya uzak yoldaysa** – Pasuğun başındaki “sizden ... herhangi bir kişi” ifadesi sadece

tame olan kişileri belirtir. Zira başvuruda bulunanların temel sebebi *tame* olmalarıdır; uzakta olmaları değil. “*Uzak yoldaysa*” sözleri ise yeri gelmişken, gelecek nesillerde *Pesah-korbanını* vaktinde getirmeme konusundaki [ölü nedeniyle *tame* olmaktan başka] ikinci geçerli mazeret olasılığını belirtmektedir (İbn Ezra).

Burada iki farklı geçerli sebep sunulmaktadır. Ölü nedeniyle *tame* olmak ve uzakta olmak. İkisi arasındaki tek ortak nokta, bu durumlar nedeniyle ilk *Pesah-korbanını* yapmamış kişinin, ikinci *Pesah-korbanını* getirmekle yükümlü hale gelmesidir. Dolayısıyla bu, genel bir kuralı öğretir: İlk *Pesah-korbanını* ne sebeple olursa olsun yapmamış bir kişi, ikincisini yapmakla yükümlüdür. Kısacası sayılan gerekçelerin dışında, bir kişi bilgi eksikliğinden, farkında olmadığından ya da olanakların elvermemesi nedeniyle ilk *korbanı* getirmemişse de, ikincisini getirmekle yükümlüdür. Hatta Hahamlarımız, aynı yükümlülüğün, ilk *Pesah-korbanını* kasıtlı ve bilinçli olarak getirmemiş biri için de geçerli olduğunu öğretirler (bkz. p. 13 ačk.) (*Talmud Yerusalmi – Pesahim* 9:1; *Talmud – Pesahim* 92b, 93b; Ramban).

Uzak yoldaysa – Alahaya göre bunun anlamı 14 Nisan günü güneş doğduğu sırada bir kişinin, *Pesah-korbanı* işlemlerinin başlayacağı öğle vaktinde *Bet-Amikdaş’a* ulaşamayacağı kadar uzakta olmasıdır. Hahamlarımız, bu mesafeyi, 15 mil [= *Talmud mili*], yani 30.000 *ama* olarak belirlemişlerdir (*Mişna – Pesahim* 9:2; *Talmud – Pesahim* 93b; Ramban). Bundan daha kısa mesafede olup geçerli sebep olmadan vaktinde *Bet-Amikdaş’a* gelmemiş kişi, bu emri ihmal ve ihlalden sorumludur (p. 13). Ama eğer geçerli bir sebepten dolayı *Bet-Amikdaş’a* ulaşamamışsa, hatta Yerusalayim’in içindeyken bile ayaklarındaki rahatsızlıktan dolayı *Bet-Amikdaş’a* gelmemişse, ihmalden sorumlu sayılmaz (*Yad – Korban Pesah* 5:9).

Yukarıda sayılan nedenlerden birine bağlı olarak

יב לא־ישאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר וְעַצֶּם לֹא יִשְׁבְּרוּ־בּוֹ כְּכֹל־חֻקָּתָהּ 12
 הַפֶּסַח יַעֲשֶׂן אֹתוֹ: יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה 13
 וְחָדֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהָ כִּי | קָרְבָן
 יִהְיֶה לֹא הַקָּרִיב בְּמַעַדוֹ חֲטָאֵן יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא: יד וְכִי־יִגְוֹר 14
 אֶתְכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וְכַמִּשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה
 חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וְלֹא־זֶרַח הָאָרֶץ: ס רביעי

yetişkin. Dolayısıyla bir çocuk *Karet* cezasından muaftır (*Talmud – Pesahim* 91b).

14. Aranıza bir Ger katıldığı zaman – Bu ifade hatayla “katıldığı zaman hemen [yani *Pesah* vakti olmasa bile] *Pesah-korbanı* yapmalıdır” şeklinde anlaşılabilir. Bu hataya düşülmemesi için pasuğun devamında herkes için “*tek bir yasa olacaktır*” denmektedir. Yani bu *korbanı* bir Ger de, tıpkı diğer Yahudiler gibi “*hüküm ve kanunuma harfiyen uygun şekilde yapılmalıdır*”. Dolayısıyla *Pesah-korbanı* o da, normalde getirildiği tarih olan 14 Nisan’da [ya da o zaman *tame* ise bir ay sonra 14 İyar’da] getirecektir (*Sifre* 71; *Talmud – Pesahim* 93a; Raşi; *Beer Yitshak*).

Bu pasuktaki kanun iki farklı şekilde değerlendirilebilir: [1] Önceki paragrafta belirtildiği şekilde, normal *Pesah-korbanı*ndan bahsedildiği düşünülürse bir Ger de bunu diğer Yahudiler gibi vaktinde yapmakla yükümlüdür. Bunun bir de türevi vardır: Normal *Pesah-korbanı*ndan bahsedildiğine göre, Yahudi olmayan bir kişi, 14 Nisan ile 14 İyar arasında Yahudilik’i kabul edip Ger olmuşsa [aynı şekilde bir Yahudi genç, bu iki tarih arasında *Bar Mitsva* olmuş ve mitsvalardan sorumlu hale gelmişse], bu ikinci *korbanı* gerçekleştirmez. Zira *Pesah Şeni*, doğrudan ilk *Pesah’a* bağlıdır ve ilk *Pesah’tan* sorumlu olmayan bir kişi, *Pesah Şeni’den* de sorumlu değildir. Bu, Rabi Natan’ın görüşüdür. *Alaha* ise şu ikinci görüş doğrultusundadır: [2] Rabi [Yeuda Anasi], önceki pasuklarda olduğu gibi burada da *Pesah Şeni’den* bahsedildiği görüşündedir. Dolayısıyla *Pesah Şeni*, ilk *Pesah’a* bağlı olmayıp başı başına özel bir gündür. Bu nedenle iki *Pesah* arasında Yahudilik’i kabul eden bir Ger ya da *Bar Mitsva* olan bir genç, o yıl ilk *Pesah’tan* sorumlu olmasına karşın *Pesah Şeni’yi* yine de gerçekleştirmelidir (*Talmud – Pesahim* 93a; İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*). Ancak eğer ilk *Pesah’taki korbanı* onu da dâhil etmişse, *Pesah Şeni’den* muaftır (*Yad – Korban Pesah* 5:7).

Bir Ger’in de tıpkı doğuştan Yahudiler gibi *Pesah-korbanı* yapmasına dair gereklilik daha önce söylenmişti (*Şemot* 12:48). Yine de buradaki tekrara ihtiyaç vardır; zira önceki emrin verildiği kısımda, özel kanunlara sahip “*Pesah Mitsrayim – Mısır’daki Pesah-korbanı*”ndan bahsedilmekteydi. Yani oradaki emre bakıldığında, sadece Mısır’dan çıkan Gerler’in [yani *Erev Rav’ın*] *Pesah-korbanı* yapmak zorunda oldukları, ama diğer nesillerdeki Gerler’in bundan muaf olabilecekleri sonucu çıkabilirdi [ne de olsa *Pesah’ın* anlatımındaki öğelerden biri “Ve Tanrı bizi Mısır’dan çıkardı” (krş. *Devarim* 6:23) temasıdır ve bu sadece Mısır’dan aktif olarak çıkmış olan Gerler için geçerlidir]. Bu nedenle Tora burada Gerler’le ilgili kuralı tekrarlayarak bunun sadece o nesildeki değil, her nesildeki Gerler’i bağladığını, doğuştan Yahudiler’le Gerler arasında bu konuda da hiçbir fark olmadığını vurgulamaktadır (Ramban). Mısır Çıkışı, ne kendisi ne de ataları Mısır’dan çıkmış olsa da, bir Ger için de eşit anlam ve öneme sahiptir. Zira onun ruhu da, Tora’yı almaya hak kazanacak düzeyde kutsal bir köke sahiptir. Bu kutsiyet Yahudilik’i kabul edene kadar uyur halde iken, Ger olmasıyla işlerlik kazanmıştır – ama hep orada olmuştur. Mısır Çıkışı onun ruhunun da bağlı olduğu kutsiyet kökünün, Mısır’daki yozlaşmış manevi ortamdan kurtuluşunu simgeler. Mısır Çıkışı sayesinde bu kutsiyet kökü özgürlüğüne ve yükselme kapasitesini faaliyete geçirme fırsatına kavuşmuştur. Bu nedenle o da, ruhunun da bu fırsatı elde etmesinin bir simgesi olarak *Pesah-korbanı*ni gerçekleştirmekle yükümlüdür.

Hepiniz için... – *The Living Torah*. Tam çeviri ise şöyledir: “[Tek] Bir yasa olacaktır sizin için ve Ger için ve Ülke’nin doğuştan Yahudisi için”. Sforno açıklar: “[Tek] Bir yasa olacaktır – hem [bu nesilde] sizin için, hem de [gelecek nesillerde] Gerler ve Ülke’nin doğuştan Yahudileri için”.

¹² [Etinden hiçbir parçayı] Sabaha artırmamalı, onda kemik kırmamalıdır. [Bu şekilde] Onu [normal] *Pesah-korbanının* tüm yasasına uygun şekilde yapacaklardır.

¹³ “Öte yandan, saf konumda olup, [uzak] yolda da olmayan ve [buna rağmen] *Pesah-korbanını* yapmayı ihmal eden kişi – o can halkından kesilip atılacaktır; zira Tanrı’nın *korbanını* vaktinde getirmemiştir. O kişi günahını taşıyacaktır.

¹⁴ “Aranıza bir Ger katıldığı zaman, [o da] Tanrı Adına *Pesah-korbanını*, *Pesah-korbanının* hüküm ve kanununa harfiyen uygun şekilde yapmalıdır. Hepiniz için tek bir yasa olacaktır – hem Gerler hem de Ülke’nin doğuştan Yahudileri için.”

12. Sabaha artırmamalı, onda kemik kırma-malıdır – Krş. Şemot 12:10 ve 12:46. Bu ikisi, Tora’nın iki negatif emridir: *Mitsvat Lo Taase* No. 231 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 232 (*Sefer Ahinuh*).

Tora burada *Pesah-korbanına* dair tüm mitsvaları vermemiş, sadece üç örnek vererek diğer tüm ilgili mitsvaları da *Pesah Şeni*’nin kuralına aynı şekilde dâhil etmiştir. Önceki pasukta verilen “*korbanı masta ve marorla birlikte yeme gerekliliği*”, bu konudaki “*yap*” şeklindeki emirlere örnektir. Sabaha artırma yasası, [Şemot 12:10’da görüldüğü üzere] “*yapma*” şeklinde olup, ihlal edildiği takdirde “*yap*” şeklindeki bir emre dönüşen emirlerdendir. Zira sabaha artırmamak gerekir, ancak artırılırsa, kalan parçalar yakılır. Son olarak kemik kırma konusundaki yasak (Şemot 12:46), tamamen “*yapma*” şeklinde olan emirlere örnektir. Böylece ilk *Pesah-korbanına* bağlı her türlü emir, bu üç temsilci yoluyla ikinci *Pesah-korbanı* için de geçerli hale gelmektedir (*Talmud – Pesahim* 95a).

Yapacaklardır – Çoğul çekim, *Pesah-korbanının* bireysel olarak değil, birkaç kişi ya da ailenin ortak olduğu bir *korban* şeklinde gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret eder (*a.s.*). Ancak bu “*arzu edilen*” durumdur. Öte yandan bir kişi tek başına *korban* yaparsa bu yine de geçerlidir (*Yad – Korban Pesah* 2:2). Krş. Şemot 12:46.

13. O can – Pasuğun başında “*İş – Kişi*” sözcüğü geçmektedir ki, bu bir erkeği belirtir. Ancak burada genel bir ifadeyle “*can*” sözcüğü kullanılarak, *Pesah-korbanı* konusundaki kurallardan tıpkı erkekler gibi kadınların da sorumlu oldukları öğretilmektedir. Bu nedenle ikinci [ve elbette ilk] *Pesah-korbanının* işlemleri, *korbanı* tek başına getiren bir kadın için de gerçekleştirilir (*Talmud – Pesahim* 91b).

Kesilip atılacaktır – *Karet* cezası (bkz. Vayikra 7:20 açık.). Normal şartlarda “*yap*” şeklindeki bir emrin ihmalı cezayı hak etmez. Bu konudaki iki istisnadan biri *Pesah-korbanını* [diğeri de *Berit-Mila*’yı] ihmal etmektir (*Sefer Ahinuh*).

Bu ceza özellikle ilk *Pesah-korbanını* getirmeyen

kişiler için öngörülmektedir. Yukarıda (p. 10 açık.) ikinci *Pesah-korbanını* getirmekle yükümlü hale gelen kişilerden bahsedilmişti. Bunların içinde pasukta açıkça söz edilen *tame* ve uzak yolda olanların konumu, onlardan türetilen diğerlerine göre farklıdır. Bu iki sınıftaki kişi, ikinci *Pesah-korbanını* [kasten bile olsa] getirmezse *Karet* cezasından muaftır. Eğer bir kişi [şimdiki pasukta belirtildiği üzere] bu iki sınıftan birinde değilse ve sadece *Pesah-korbanı* vaktinin farkında olmadığı veya böyle bir *korbanın* yapılması gerektiğinden haberdar olmadığı veyahut olanaklar elvermediği için ilk *Pesah-korbanını* yapmadıysa, ikinci *Pesah-korbanını* kasten ve bile-rek yapmadığı takdirde *Karet* cezasına layık olur. Ve eğer bir kişi ilk *Pesah-korbanını* kasten ve bile-rek yapmamışsa, ikinci *Pesah-korbanını* hata sonucu bile olsa yapmadığı takdirde, *Karet* cezasını hak eder. Zira ilk *korbanı* bilerek ihmal etmiştir (*Yad – Korban Pesah* 5b; *Mişna – Pesahim* 9:1, Rabi Pinhas Keati o.a.). İlk *Pesah-korbanı* sırasında *tame* olan ama vaktinde arınma olanağına sahip olmasına karşın bunu kasten yapmayan bir kişi de “kasıtlı ihmalkâr” sınıfındadır. Benzer şekilde sünnetsiz olup, *Berit Mila* olanağını kasten kullanmayarak ilk *Pesah-korbanından* “muaf” olma halini sürdüren bir kişi de kasıtlı ihmalden sorumludur (*Talmud – Pesahim* 69b; *Yad – Korban Pesah* 5:4).

Bu konuda Rambam’ın kestiği *Alaha*’yı verdik. *Talmud*’da ise üç farklı fikir vardır: Rabi’ye [=Rabi Yeuda Anasi’ye] göre, *Karet* cezası her iki *Pesah-korbanı* için de söylenmiştir. Dolayısıyla bunlardan birini kasten yapmayan kişi, diğerini bilmeden ya da kasıtsız da olsa kaçırırsa, *Karet* cezasını hak eder. Rabi Natan’a göre *Karet* cezası ilk *Pesah-korbanı* için söylenmiştir, ikincisi için değil. Bu durumda ilkinin kasıtsız olarak ihmal eden kişi, ikincisini kasıtlı olarak yapmazsa bile *Karet* cezasını hak etmez. Son olarak Rabi Hananya ben Akavya’ya göre *Karet* cezası sadece her ikisini de kasten ihmal eden kişi içindir. Eğer ilkinin kasten getirmemişse, ikincisini getirdiği ya da kasıtsız olarak ihmal ettiği takdirde, *Karet*’i hak etmez (*Tosefta – Pesahim* 8:3; *Talmud – Pesahim* 93a).

O kişi günahını taşıyacaktır – “*O kişi*” – yani bir

- 15 מוּ וּבִיּוֹם הַקִּים אֶת־הַמִּשְׁכָּן כִּסֵּה הָעֵנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲלֵה הָעֵדֻת
 16 וּבָעֶרְבַּ יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמֵרָא־הָאֵשׁ עַד־בֹּקֶר׃ מוּ כֵן יִהְיֶה תָמִיד
 17 הָעֵנָן יִכְסֶּנוּ וּמֵרָא־הָאֵשׁ לַיְלָה׃ י וְלִפִּי הָעֲלֹת הָעֵנָן מֵעַל הָאֹהֶל
 18 וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן־שָׁם הָעֵנָן שָׁם
 יִחַנּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה
 יִחַנּוּ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן הָעֵנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יִחַנו׃

(İbn Ezra). Halk bulut *Mişkan*'ın üstünden kalkar kalkmaz hemen kampı toplamazdı. Bulut önce-likle *Mişkan*'ın üstünden ayrılır ve Yeuda kam-pının üzerine giderek yatay bir kiriş şeklini alırdı. Daha sonra borazanlar bir uzun bir kesik bir uzun sesle (*Tekia-Terua-Tekia*) çalınır (bkz. 10:1-10) ve Moşe "Kalk ey Aşem!" (10:35) diye seslenir, böylece yolculuğa başlanırdı. Kamp yapma zamanı geldiğinde de bulut, Yeuda kabilesinin üstünü bir çadır gibi kaplar, Moşe bunun üzerine "Geri dön, ey Aşem, Yisrael'in on binlerce binlerine" (10:36) diye seslenir sonra da kamp kurulurdu. Böylelikle hem yolculuk hem de kamp, Tanrı'nın bulutla verdiği mesaj ve Moşe'nin seslenişiyile "Tanrı'nın Sözü'ne göre Moşe'nin yönetiminde" (p. 23) yapılırdı (*Melehet Amişkan* 13-14; *Sifre* 84; Raşi).

Sürenin tümü boyunca – Tam çeviriyle "tüm günler boyunca".

Kamp halini korurlardı – Tam çeviriyle "kamp kurarlardı". Ama zaten kamp halinde oldukları için kastedilen bu düzenin korunmasıdır.

19-22. Ramban ve Sforno bu pasuklarda yolculuk ve konaklama ile ilgili ayrıntıların üzerinde dururlar ve bunların Bene-Yisrael'i övme amaçlı olduğunu vurgularlar. Bene-Yisrael, Tanrı'nın yolculuk ve konaklama konusundaki İsteği'ne, kendileri için rahat olmayan koşullarda bile uyarak çölde Tanrı'yı sadık kullara yakışır şekilde takip etmişlerdir. Her şeyden önce, bulut yerinden kımıldamadığı sürece onlar da kamp düzenini bozmuyor, yolculuğa çıkıldıktan sonra da, bulut nerede durursa, burası ıssız, çorak ve konaklamaya hiç uygun görünmeyen bir yer olsa bile (krş. Devarim 32:10), orada konaklıyorlardı (p. 17-18). Bazı zamanlar bulut çok uzun bir süre bulunduğu yerden kımıldamıyordu. Ama halk,

mevcut konumu çok kötü olsa bile, "Tanrı'nın nöbetini tutuyor", daha iyi bir yer bulmak için "yola çıkmıyordu" (p. 19). Öte yandan tersi durumlar da olabiliyordu. Bazen konakladıkları yer hem kendileri hem de sürüleri için çok rahat şartlara sahip olmasına ve uzun yolculuktan dinlenme ihtiyacı duymalarına rağmen, "bulut *Mişkan*'ın üzerinde [sadece] birkaç gün kaldığı" zaman bile, "kamp halini" kendi keyifleri ve bulundukları yeri çok sevdikleri için değil, sadece ve sadece "Tanrı'nın Sözü'ne göre korurlar" ve o yer ne kadar rahat olursa olsun, "Tanrı'nın Sözü" geldiğinde, hiç itiraz etmeden O'na "göre yola çıkarlardı" (p. 20). Bazı durumlarda ise bulutun *Mişkan*'ın üzerinde durduğu süre çok kısa olabilir, sadece "akşamdan sabaha kadar" sürebilirdi – ki böyle bir konaklama, halka hem kamp kurmak, hem yola çıkmak [ve elbette biraz dinlenmek] için son derece az ve sıkışık süre bırakırdı (p. 21). Benzer şekilde, kamp süresi bazen bir gün (p. 21), iki gün, bir ay (p. 22) gibi sürelerle yayılabilirdi. Bunların bazılarında kamp düzeni kurup hayvan-larını da belirli bir düzene sokmak için yeterli süre olmazdı, bazılarında da tam düzeni oturttu-kları zaman, bulut yerinden kalkar ve yeni bir yol-culuk için hazırlanmak zorunda kalırlardı. Ancak Bene-Yisrael, hem düzeni kurmak için yeterli vakitleri olmadığında bile "Tanrı'nın Sözü'ne göre kamp kurarlardı", hem de belirli bir düzeni oturt-tukları uzun bir süre geçtikten sonra bile "Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlardı" (p. 23). Böylece Bene-Yisrael çöldeki kamp ve yolculuk düzeninde Tanrı'ya tam bir bağlılık ve sadakat göstermiş, Tanrı'nın onları peygamber Yirmeyau'nun aktardığı şu sözlerle tanımlaması-na hak kazanmışlardır: "Gençliğindeki sadakatini, gelinlik günlerindeki sevgini – çölde; ekilmemiş topraklarda arkamdan gelişini – senin adına hatırladım. Yisrael, Tanrı için kutsaldır!" (Yirmeyau 2:2-3).

[62. Yolculuk İçin İlahi İşaretler]

¹⁵ [Moşe'nin] *Mişkan*'ı kurduğu günde, bulut, Tanıklık [Levhaları'nın] çadırı [olan] *Mişkan*'ı örttü. Akşamleyin de *Mişkan*'ın üzerinde, sabaha kadar [orada kalan] ateşe benzer bir görüntü oluştu.

¹⁶ [Ondan sonra] Sürekli böyle olacaktı: [*Mişkan*'ı gündüz vakti] bulut kaplayacaktı, geceleyin de ateş görüntüsü [belirecekti].

¹⁷ [Yolculuklar] Bulutun Çadır'ın üstünden kalkmasına göre [yapılırdı]. Bene-Yisrael ancak bundan sonra yola çıkarlar ve bulut nerede durursa Bene-Yisrael de orada kamp kurarlardı.

¹⁸ Bene-Yisrael Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlar ve Tanrı'nın Sözü'ne göre kamp kurarlardı. Bulutun *Mişkan*'ın üzerinde barındığı sürenin tümü boyunca kamp halini korurlardı.

15-23. Yolculuk İçin İlahi İşaretler. Tora şimdi kronolojik anlatıma geri dönerek Bene-Yisrael'in çöldeki yolculukları ile ona bağlı konuları ele almaktadır (krş. İbn Ezra).

Sforno, p. 1'deki açıklamalarımızda değindiğimiz, Tora'nın kronolojik sırayı takip etmemesi konusuna farklı bir şekilde yaklaşır: Tora, Erets-Yisrael'e giriş hazırlıkları olarak nüfus sayımı (*Perek* 1), sancak düzeni (*Perek* 2) ve *Mişkan*'ın taşınması konusunu (*Perek* 4) verdikten sonra, kampı gerek *tumadan* (*Perek* 5), gerekse de zina ilişkisinin ürünü olabilecek çocuklardan temizleyecek (*Perek* 5, *Sota*) emirleri açıklayarak *Şehina* için uygun bir ortam hazırlamıştır. Bunlar tamamlandıktan sonra Bene-Yisrael'in yaptığı dört önemli şey sıralanmıştır: [1] *Mizbeah*'ın açılışı, [2] halkın Leviler'in atanması konusunda hızlı ve itaatkâr davranışı, [3] *Pesah-korbanı* konusundaki itaatkârlığı (p. 5) ve [4] Tanrı'yı sorgusuz sualsiz takip edişi (bkz. 19-22 açık.) [Casusların öncülük ettiği günah olmasa, sadakati ortaya koyan bu dört olay sayesinde Bene-Yisrael Erets-Yisrael'e hemen girecekti]. Bunların her biri farklı zamanlarda gerçekleşmiştir: İlk üçü 2449 Nisanı'nda, yolculuklar ise Mısır'dan çıktıktan itibaren. Bamidbar kitabı ise 1 İyar 2449'da verilen emirle başlamaktadır. Tanrı bunları kronolojik sıraya değil, Kendi Gözü'ndeki önem sırasına göre vermiştir.

15. Bulut – Daha önceden bilinen, Tanrı'nın Mevcudiyeti'ni temsil eden bulut (bkz. Şemot 13:22, 34:5 ve 40:34-38).

Tanıklık [Levhaları'nın] çadırı [olan] *Mişkan*'ı – *Mişkan*'ın temel amacı, On Emir levhaları için bir barınak teşkil etmektir (Raşi). Alternatif

olarak pasuktaki vurgu farklı yerde değerlendirilebilir: “*Bulut Mişkan'ı, Tanıklık [Levhaları'nın] Çadır'ın üstünü örttü*”. Başka bir deyişle bulut tüm avluya yayılmamış, sadece *Mişkan*'ın çadırının üzerine odaklanmıştır (İbn Ezra; Ramban).

Ateşe benzer bir görüntü oluştu – Gece olduğunda bulut, ateş görünümünü alıyordu. Bununla, halka eşlik eden bulut ve ateş sütunları (Şemot 13:22) farklıdır (*Daat Mikra*).

16. Sürekli böyle olacaktı – Yani bulut ve ateş konusu sadece bir kez *Mişkan*'ın kurulduğu gün için değil, tüm yolculuk için burada açıklanan şekilde olacaktı (*Daat Mikra*).

[Gündüz vakti] Bulut kaplayacaktı – *Targum Yonatan*; *Septuaginta*. Ancak bulutun geceleri de gitmeyip orada kalmış olması da olasıdır.

17. Kalkmasına göre – Ya da “*yükselmesine göre*”. İbranice'de bir bulut için “yükselme” tabiri kullanıldığında, bu genel olarak, bulutun “oluşmasını” belirtir (ör. Melahim I 18:44). Buradaki anlamı ise, Türkçe'de olduğu gibi, var olan bir bulutun bulunduğu yeri terk ederek yükselmesidir (*Targum Onkelos*; Raşi).

[Yapılırdı] – Ya da “*yapılacaktı*”. Aynı yapı bu kısımdaki tüm fiil çekimleri için mümkündür.

Ancak bundan sonra – Bulut kalktıktan sonra halk da onun yöneldiği doğrultuda yolculuğa çıkardı (Sforno).

18. Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlar – “*Tanrı'nın Sözü*”nü, bulutun hareketi belli ederdi

יֵשׁ וּבְהָאֲרִיךְ הָעֵנָן

עַל-הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וּשְׁמָרוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-מִשְׁמֶרֶת יְהוָה
וְלֹא יִסְעוּ: כֹּא וְאֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן יָמִים מִסְפָּר עַל-הַמִּשְׁכָּן

עַל-פִּי יְהוָה יִחַנוּ וְעַל-פִּי יְהוָה יִסְעוּ: כֹּא וְאֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הָעֵנָן

מֵעֶרֶב עַד-בֹּקֶר וְנִעְלָה הָעֵנָן בִּבְקָר וְנִסְעוּ אוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וְנִעְלָה
הָעֵנָן וְנִסְעוּ: כֹּב אוֹ-יָמִים אוֹ-חֲדָשׁ אוֹ-יָמִים בְּהָאֲרִיךְ הָעֵנָן

עַל-הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יִחַנוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבְהִעָלְתוֹ
יִסְעוּ: כֹּג עַל-פִּי יְהוָה יִחַנוּ וְעַל-פִּי יְהוָה יִסְעוּ אֶת-מִשְׁמֶרֶת יְהוָה

שְׁמָרוּ עַל-פִּי יְהוָה בִּיד-מִשָּׁה: פ

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֹּסֶף
מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמִסַּע אֶת-הַמַּחֲנֹת:

kullanımı bu olduğu için, emir de bu noktada verilmektedir. Ancak ilerleyen pasuklarda da görüldüğü üzere, borazanların kullanımı sadece yolculuk ve toplanmakla sınırlı değildir. Savaş zamanında (p. 9) ve bazı *korban*lar sırasında da (p. 10) borazanlar çalınacaktır. Hahamlarımız buradaki pasuklardan yola çıkarak, borazanların kullanıldığı başka durumların varlığına da işaret ederler (*Daat Mikra*; bkz. p. 9 açık.).

2. Kendine ... yap – Buradaki “*kendine*” sözcüğü, söz konusu borazanların kişisel olarak Moşe ile bağlantılı olacağına işaret eder. Moşe bir kral statüsünde olduğu için bu borazanlar onun huzurunda çalınacaktır. Pasukta söylendiği gibi “*Yeşurun’un [=Yisrael’in] üzerine kral oldu*” (Devarim 33:5) (*Midraş – Tanhuma* 9; Raşi) [bu pasuk Moşe’den bahsetmektedir (*Midraş – Şemot Raba* 2:6). Ancak bu konuda başka görüşler de vardır (*Talmud – Roş Ašana* 32b). Bkz. Devarim 33:5 açık.]

Moşe bu borazanları kendi kişisel parası ile yapacak (*Sifre* 72; *Midraş – Tanhuma* 10; *Talmud – Yoma* 3b) ve onlar, sadece Moşe’nin özel kullanımı için olacaktır (*Midraş – Tanhuma* 10). Moşe Rabenu’nun yaptığı tüm eşyaları hem onun nesli hem de sonraki nesiller kullanabilirdi. Bu konuda, haklarında hem “*kendine ... yap*” hem de [pasuğun devamında] “*sana ait*” denen borazanlar bir istisnadır (*Talmud – Menahot* 28b). Başka

bir kişinin, halkı bir araya getirme amacıyla bu borazanların benzerini üretme izni bile yoktur (*Beer Yitshak*).

Bu borazanlar, Moşe’nin ölümünden hemen önce gömülmüş, ondan sonra halkın yönetimini devralan Yeoşua’nın bile bunları kullanma izni olmamıştır (Raşi; bkz. Devarim 31:28 açık.). Nitekim Yeoşua’nın önderliğinde Yeriho fethedilirken, borazanlar değil *Şofarlar* çalınmıştır (Yeoşua 6:13). Bu bölümde açıklanan diğer amaçlar için Koenler tarafından çalınan borazanlar da yine gümüşten, ama başka borazanlardır.

Borazan – İbranice *Hatsotsera*. Ya da “*trompet*”. Josephus Flavius bu borazanları 1 *amadan* biraz kısa, normal bir flütten biraz daha kalın ve çanbenzeri uca sahip olarak tanımlar (*Eski Dönemler* 3:12:6).

Yekpare – İbranice *Mikşa*. Bkz. 8:4 açık. Yani borazanlar kalıba dökülerek değil, bir gümüş blokunun çekiçe dövülmesiyle üretilecektir (*Sifre* 72; Raşi). Hahamlarımız bu borazanların gümüş kırıklarının birleştirilmesi ile de yapılabileceğini öğretirler. Ancak borazanlar gümüşten başka bir metalle yapılamayacaktı (*Talmud – Menahot* 28a; Rabenu Behaye).

Toplumu çağırmak ... için – “*Sanedrin* ile (krş. p. 4) ya da halkın geri kalanıyla konuşmak isteğinde huzuruna toplanmaları için onları bu

¹⁹ Bulut *Mişkan*'ın üzerinde uzun bir süre kaldığında Bene-Yisrael de Tanrı'nın nöbetini tutarlar, yola çıkmazlardı.

²⁰ Bazen bulut *Mişkan*'ın üzerinde birkaç gün kalır, [Bene-Yisrael] kamp halini Tanrı'nın Sözü'ne göre korur ve Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlardı.

²¹ Bazense bulut [*Mişkan*'ın üzerinde sadece] akşamdan sabaha kadar kalır, sabah bulut kalkar ve [Bene-Yisrael] yola çıkarlardı. Ya da bulut bir gün bir gece [durup] kalkar ve [Bene-Yisrael] yola çıkarlardı.

²² [Yine bulutun] İki gün, bir ay veya bir yıl [böyle durduğu olurdu]. Bulut *Mişkan*'ın üzerinde kalıp onun üstünde barındığı sürece Bene-Yisrael kamp halini korurlar ve yola çıkmazlar, [yalnız bulut] kalktığında yola çıkarlardı.

²³ [Böylece, her zaman] Tanrı'nın Sözü'ne göre kamp kurarlar, Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkarlar ve Tanrı'nın nöbetini, Tanrı'nın Sözü'ne göre Moşe'nin yönetiminde tutarlardı.

10

[63. Borazanlar]

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak şöyle dedi:

² “Kendine iki gümüş borazan yap. Onları yekpare yapmalısın. [Bu borazanlar] Toplumu çağırmak ve kampları yola çıkarmak için sana ait olacaktır.

19. Tanrı'nın nöbetini tutarlar – Bu ifade, başka yerlerde olduğu gibi burada da, Tanrı'nın emrini titizlikle yerine getirmeyi belirtir. Burada kamp ve yolculuk konusunda Tanrı'nın bulutun hareketleriyle ilettiği emrinin, titizlikle ve itirazsız olarak kabul edilip yerine getirilmesi ifade edilmektedir (Ramban).

21. Bir gün bir gece [durup] kalkar – Ramban, “*bir gün bir gece*” sözlerinden, bunun öncesindeki gece boyunca da yolculuk yapıldığı sonucunu çıkarır. Gece boyu yolculuk yapıp, gündüz ve gece boyunca kamp yaptıktan sonra yola çıkmak, psikolojik olarak da çok ağırdır; zira insanlar kendilerini bir gün bir gece durduktan sonra, orada uzun bir süre kalmaya hazırlanmışlar, yüklerini tamamen boşaltmışlardır. Ama işte, Tanrı Bene-Yisrael'i zorlu gece vakti ya da beklenmedik ve halk için çok zor durumlarda yola çıkardığı zaman bile, Bene-Yisrael kayıtsız şartsız itaat etmiştir.

Öte yandan, Sforno ve Rabenu Behaye geceleyn hiç yola çıkılmadığı görüşündedir. Onlara göre, gece yola çıkılsaydı Tora, burada söylenenin aksine, bulutun “bir gece bir gün” durduğunu, bunun bitiminde geceleyn yola çıkıldığını söylerdi. Bu görüş doğrultusunda Tanrı halkı geceleyn yola çıkarmayarak onlara gereksiz sıkıntı vermemiştir.

Her durumda burada yazılanlara bakılarak, Bene-Yisrael'in sürekli kamp yapıp yola çıktığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Nitekim çöl yolculuğu-

nun sonunda, kırk yıl boyunca Bene-Yisrael'in konakladığı yerlerin listesi verilmektedir ve bu listede sadece kırk iki yer vardır (bkz. *Perek 33*). Dolayısıyla Mısır'dan çıkıldığında ve Erets-Yisrael'e yaklaşıldığında belki buradaki gibi sık yolculuklar ve konaklamalar vardı. Ancak aradaki uzun süre boyunca birçok yerde çok uzun süreli kamp yapıldığı açıktır (bkz. *Perek 33*'ün başındaki açıklamalar). Örneğin Tora, Kadeş'te çok uzun bir süre kaldığını vurgulamaktadır (Devarim 1:46) (Ramban). İbn Ezra da, [p. 19 açıklamalarında] tüm kamp-yolculuk olasılıkları içinde ilk verilenin “*bulutun Mişkan'ın üzerinde uzun bir süre kalması*” (p. 19) olmasının, en rastlanan durumun bu olduğuna işaret ettiğini belirtir.

22. Bir yıl – İbranice *Yamim*. Tam çeviriyle “*günler*”. Ancak bunun anlamı “*bir yıl*”dır (bkz. Bereşit 24:55 ve Vayikra 25:29 açık.).

23. [Her zaman] – Yani çölde geçirdikleri tüm süre boyunca (İbn Ezra).

10.

1-10. Borazanlar. Artık Erets-Yisrael'e girmek için yola çıkmak üzere olduklarından, Tanrı Bene-Yisrael'i bir araya toplamak, toplum liderlerini Moşe'nin huzuruna getirmek ya da kampı toplayıp yola çıkma işareti vermek için kullanılmak üzere Moşe'ye gümüş borazanlar yapmasını emretmekte ve hangi amaç için ne tip bir çalış stili kullanılacağını bildirmektedir (krş. Sforno). Borazanların çalınması, yolculuk için gereken işaretlerden biri olduğu ve borazanların ilk

3 ג וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלֶיךָ כָּל-הַעֲדָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
 4 ד וְאִם-בְּאַחַת יִתְקַעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלִפֵּי יִשְׂרָאֵל:
 5-6 ה וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים קִדְמָה: ו וְתִקְעֶתֶם
 תְּרוּעָה שֵׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים תִּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקַעוּ
 לְמַסְעֵיהֶם:

Yitkeu sözcüğü, *Terua*'dan sonra gelmektedir. Yani *Terua*'dan sonra da *Tekia* çalınacaktır. Sonuç olarak, kampların yola çıkış işareti borazanların *Tekia-Terua-Tekia* sesleriyle çalınmasıdır (*Sifre* 73; *Talmud – Roš Ašana* 34a; Raši). Benzer bir durum *Roš Ašana*'da çalınan *Şofar* için de geçerlidir (bkz. 29:1 açık.).

Sükûneti çağrıştıran düz ve uzun bir ses olan *Tekia*'dan farklı olarak, kesik ve arızalı nitelikteki *Terua* sesi, Erets-Yisrael'e doğru yola çıkış işareti olduğu ve halk burada, Ülke'nin sakinleri olan yedi ulusla savaşmak durumunda kalacağı için Tanrı'nın Yargı Niteliği'ne (*Midat A-Din*) işaret eder (ayrıca bkz. p. 9) (Ramban; Rabenu Behaye). Belki de bu sesin öncesinde ve sonrasında *Tekia* çalınması, Yargı'nın Merhamet ile yumuşatılması açısından özel bir anlam taşımaktadır.

Kurulmuş olan kamplar – İbranice *Amahanot Ahonim*. Tam çeviriyle “kamp yapan / kamp halinde olan kamplar”. İbranice’de “*Mahane – Kamp*” sözcüğü hem kamp yerini hem de kamp yapan insan topluluğunu belirtir (krş. Bereşit 32:9). Bu bölümde ikinci anlam kullanılmaktadır: “*Kamplar yola çıkacak*” = kamp yapan topluluklar yolculuğa başlayacak.

“*Kamplar*” sözcüğü çoğuldur; çünkü her sancakta üçer kamp vardır (İbn Ezra). Çoğul kullanımın başka bir nedeni, *Mişkan*'ın ana parçalarını taşıyan Gereşuni ve Merari ailelerinin de Yeuda sancağına bağlı kampların ardından ya da bir görüşe göre onlarla birlikte yola çıkmalarıdır (Sforno). “*Yola çıkacak*” çevirisi Türkçe’ye uyarlanmış haldir; fiilin İbranice çekimi çoğul haldedir: “*çıkacaklar*”.

6. Yola çıkışları için... – Doğudaki Yeuda ve güneydeki Reuven sancağından sonra, Tora diğer iki sancak için bu ifadeyi eklemektedir. Tora gereksiz ifadelerden kaçınmak için Efrayim ve Dan sancaklarının da diğerleri gibi düz borazan sesiyle verilen işaretten sonra yola çıktığını tek tek söyleme gereği duymamıştır (*Barayta – Melehet Amişkan* 13; Ramban; Josephus, *Eski Dönemler* 3:12:6; *Septuaginta*). Bu doğrultuda doğu için çalınan borazan aynı zamanda batı için de bir işarettir. Aynı şekilde güney için çalınan borazan, aynı zamanda kuzey için de bir işarettir (*Daat Mikra*).

İbn Ezra aynı fikirde değildir. Keatiler ve onlarla birlikte Koenler Efrayim sancağından önce yola çıkmışlardır. Borazanları Koenler çaldıklarına göre, artık yola çıkmış olduklarından, İbn Ezra’ya göre, Efrayim ve Dan sancaklarının yola çıkmasından önce borazan çalınmıyor olamaz. Tora da onlar için borazan çalındığını bu yüzden yazmamıştır.

Kesik ses çalınacaktır – Tam çeviriyle “*kesik ses çalacaklardır*”. Yani Koenler çalacaklardır (İbn Ezra).

³ “[Görevliler] Onları[n ikisini birlikte] düz ve uzun bir sesle çaldıklarında, tüm toplum sana – Buluşma Çadırı’nın girişi civarına [gelip orada] toplanacak.

⁴ Eğer [bunlardan sadece] biriyle düz ve uzun bir ses çalarlarsa, Yisrael’in binli gruplarının başları [olan] başkanlar sana [gelip huzurunda] toplanacaklar.

⁵ “Kesik sesler çaldığınızda, doğuda kurulmuş olan kamplar yola çıkacak.

⁶ İkinci kez kesik sesler çaldığınızda, güneyde kurulmuş olan kamplar yola çıkacak. [Böylece, Bene-Yisrael’in] Yola çıkışları için [işaret olarak] kesik ses çalınacaktır.

borazanlarla çağıracaksın” (Sifre 72; Raşi). Bu, borazanların kullanım amaçlarından biridir. Kampları yola çıkarmak ise başka bir amaçtır. Yani pasuk “kampları yola çıkarmak üzere toplumu çağırmak için” demekte değildir (Mesiah İlemim).

Alternatif olarak “senin toplumu çağırman ve kampların seyahat etmesi için” (Raşbam).

Kampları yola çıkarmak için – Kampın yola çıkacağına dair ilk işaret bulut sütununun Mişkan’ın üstünden kalkıp Yeuda kampına doğru ilerlemesidir (9:18). Bu işaretle kamplar toplanır. Ancak yola çıkmak için her kamp borazanla kendisi için verilecek işareti beklemelidir (Or Ahayim).

Buradan anlaşıldığı üzere, yola çıkış için üç ön şart gerekmektedir: [1] Tanrı’nın Sözü. Bu, bulutun Mişkan’ın üzerinden ayrılıp Yeuda kampının üzerinde durmasıyla verilen mesajdır. [2] Moşe’nin anonsu. Bu anons p. 35’tedir. [3] Borazanların çalınışı (Sifre 72; Barayta Melehet Amişkan 13; Raşi). Bkz. 9:18 aşk.

3. [Görevliler] – İbn Ezra. Yani görevli Koenler (bkz. p. 8).

Onları[n ikisini birlikte] – Raşi. Tam çeviriyle “onları”. Sıradaki pasukta “biriyle... çalarlarsa” dendiğine göre buradaki çoğul kullanım her ikisinin de çalınması gerektiğini gösterir.

Düz ve uzun bir sesle çaldıklarında – Ya da “öttürdüklerinde”. İbranice *VeTakeu*. Bu, düz ve uzun bir ses olan Tekia sesini ifade eder (Tuuuuuuuuue). İki borazanın bu şekilde çalınması, toplumun Moşe’nin huzurunda toplanması için bir çağrı işareti olacaktır (Raşi).

Tekia sesinin niteliği, İbranice’de “*Peşuta* –

Uzatılmış” sözcüğüyle tanımlanır. Bu düz ve uzun ses Tanrı’nın Merhamet Niteliği’ne (*Midat A-Rahamim*) gönderme yapar. Zira Tanrı’nın Eli de, Teşuva yapan kişileri kabul etmek üzere onlara doğru “uzanmış” durumdadır (Ramban; Rabenu Behaye). Ayrıca bkz. p. 36.

4. Eğer [bunlardan sadece] biriyle ... çalarlarsa – Buradaki çalış da Tekia sesi şeklindedir. Tek borazanın çalınması, kabile başkanlarının toplanmaları için bir işarettir. Bu pasukta açıkça söylenmese de, tıpkı önceki pasukta olduğu gibi, burada da toplantı yeri Buluşma Çadırı’nın girişi civarındır (Sifre 73; Raşi). Zira tüm bu toplanma, aynı zamanda Krallar Kralı Tanrı’nın onurudur (Sforno).

Başkanlar ... toplanacaklar – Yani tek borazan çalındığında başkanlar toplanacak, iki borazan birlikte Tekia şeklinde çalındığında, başkanlar da dâhil tüm toplum Moşe’nin huzurunda bir araya gelecektir (İbn Ezra).

5. Kesik sesler çaldığınızda – Bu müziksel terimle *staccato* olarak bilinen sestir. Düz ve uzun Tekia sesinden farklı olarak ardışık kesik seslerden oluşan Terua, kampın yola çıkması için bir işarettir. Terua’nın tam olarak nasıl bir ses olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Bir görüşe göre bu, sürekli kısa seslerden oluşan bir Tu-tu-tu-tu-tu sesidir. İkinci görüşe göre Terua sadece üç tane orta kısalıkta sestem oluşur: Tue-Tue-Tue (*Talmud* – Roş Aşana 33b).

Tek başına çalınan Tekia’dan farklı olarak, Terua tek başına çalınmaz. Pasuğumuz “*Utkatem Terua* – Kesik Sesler Çalacaksınız” derken, kullandığı *Utkatem* sözcüğü Tekia’yı belirtir. Dolayısıyla Terua’dan önce bir Tekia çalınacaktır. Sıradaki pasuğun son sözcükleri de ikinci bir kuralı öğretir: “*Terua Yitkeu* – Kesik Ses Çalacaklar”. Şimdiki pasuktan farklı olarak, Tekia’yı belirten

7-8 ז וּבְהִקְהִיל אֶת־הַקָּהָל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְעֹוּ: ח וּבְנִי
 אַהֲרֹן הַכֹּהֵנִים יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עֹלָם
 9 לְדֹרֹתֵיכֶם: ט וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל־הַצָּר הַצָּרָה אֶתְכֶם
 וְהִרְעַתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם
 10 מֵאִיְבֵיכֶם: י וּבַיּוֹם שִׁמַּחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֹדְשְׁכֶם
 וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עַלְתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם
 לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ חַמִּישִׁי

Hahamlarımız burada sadece düşman uluslardan değil, her türlü beladan bahsedildiğini öğretirler. Tora, Erets-Yisrael'de baş gösteren, savaş, salgın hastalık, kuraklık, kıtlık gibi herhangi bir toplumsal dert söz konusu olduğunda, halkı harekete geçirmek için borazanların çalınmasını emretmektedir. Borazan sesleri, *Təşuva* için birer çağrıdır ve başa gelen sıkıntıların, aslında günahların birer sonucu olduğunun hatırlatıcısıdır. Yahudiler'in, başlarına gelen sıkıntıları sadece birer rastlantı olarak yorumlamaları günah sınıfındadır; çünkü böyle bir tavır, ulusun, gidişatını düzeltmesini engeller ve başlarına bu gibi talihsizliklerin gelmesine sebep olan yanlış hareketlerine devam etmelerine neden olur (*Yad – Taanit* 1:1-2). Ayrıca bkz. Vayikra Perek 26.

Hatıra getirileceksiniz – Alternatif olarak “hatıranız Tanrı'nın Huzuru'na iyilik için gelecek” (*Targum Onkelos*).

“*Tərua* sesi insanın ruhu için Tanrı'ya yakarması gerektiğini hatırlatan bir işaretir [yani bu görüşe göre, hatırlatma Tanrı'ya değil, insana yöneliktir (*Daat Mikra*)]. Bu sayede *Təşuva* yapacaksınız; Tanrınız'a yakaracaksınız, Tanrı'nın huzurunda iyi yönleriniz baskın çıkacak ve kurtarılacaksınız”. Alternatif olarak “size vermiş olduğum bu emri yerine getirdiğiniz için Tanrı'nın Huzuru'nda manevi bir avantaj elde edeceksiniz ve bu sayede kurtanılmayı hak edeceksiniz” (İbn Ezra).

10. Mutluluk gününüzde – Metnin gidişatından çıkan basit anlama göre “Çıktığınız seferde ya da size saldıran düşmana karşı zafer kazandığınız tarihi mutlu bir gün ilan ettiğiniz günlerde. Örneğin *Purim* ve *Hanuka* bayramları gibi” (İbn Ezra; bkz. *Divre Ayamim* II 20:27-28 ve 30:23). Hahamlarımız ise burada özellikle *Şabat* gününden bahsedildiğini öğretirler (*Sifre*). *Şabat* günü ve

pasuğun devamında zikredilen diğer özel günlerde yapılan toplumsal *korbanlar* gerçekleştirilirken çalınan borazanlar, halka bu ibadetin doğrudan Tanrı'ya yönelik yapıldığını hatırlatıp, onları *Təşuva* için uyandıracaktır (İbn Ezra).

Bayramlarınızda – İbranice **Moadehem**. Tam çeviriyle “belirli / özel vakitlerinizde” (bkz. Vayikra Perek 23 açık.). *Sifre*'ye göre burada özellikle *Şalos Regalim* bayramlarından bahsedilmektedir. *Talmud*'dan anlaşıldığı kadarıyla *Roş Ašana* ve *Yom Kipur* da bu sınıfa dâhildir (*Talmud – Arahin* 10b; *Daat Mikra*). Dolayısıyla *Bet-Amikdaş* döneminde, *Roş Ašana* günü normalde çalınan *Şofar*'a ek olarak, bu pasuktaki emir doğrultusunda, borazan da çalınırdı.

Aylarınızın başlarında – Yani *Roş Hodeş* günlerinde.

Ola-korbanlarınız ve Şelamim-kesimleriniz... – Pasuk bu iki *korban* türünü yan yana vererek bir-biriyle bağdaştırmaktadır. Bu, ne tür *korbanlar*dan bahsedildiğine açıklık getirir: *Ola-korbanı* en üst düzeyde kutsal bir *korbandır*. *Şelamim-korbanı* ise bireysel olarak getirildiğinde düşük kutsiyette iken, toplumsal vesilelerle getirildiği zaman en üst düzeyde kutsaldır. İki *korbanın* yan yana verilmesi, burada özellikle toplumsal *korbanlardan* bahsedildiğine işaret eder. Şöyle ki: *Ola-korbanı* en üst düzeyde kutsal olduğuna göre, burada onunla bağdaştırılan *Şelamim-korbanı* da en üst düzeyde kutsal olan türdeki, yani toplumsal *Şelamim-korbanıdır*. Ve pasuktaki *Şelamim-korbanı* toplumsal olduğuna göre, onunla bağdaştırılan *Ola-korbanı* da toplumsaldır (*Sifre* 77; Raşi).

Borazanların Koenler tarafından çalınması, *Şabat* ve bayram günlerinde gerçekleştirilen toplumsal *Ola* ve *Şelamim-korbanlarına* eşlik edecektir. Bu, *Leviler*'in *korbanlar* sırasında yaptıkları müziğe ek

⁷ Ancak cemaati toplarken [yalnızca] düz ve uzun bir ses çalacak, kesik sesler çalmayacaksınız.

⁸ “Borazanları Aaron’un oğulları [olan] Koenler çalacaklar. [Bu kurallar] Sizin için nesilleriniz boyunca [geçerli,] ebedi bir kanun olacaktır.

⁹ “Ülkenizde, size baskı yapan düşmana karşı savaşa çıktığınızda, borazanlarla kesik sesler çalın. [O zaman] Tanrınız Aşem’in huzurunda hatıra getirilecek ve düşmanlarınızdan kurtarılacaksınız.

¹⁰ “Mutluluk gününüzde, bayramlarınızda ve aylarınızın başlarında, *Ola-korban*larınız ve *Şelamim*-kesimleriniz[e eşlik] için borazanları çalacaksınız. [Bu sesler] Tanrınız’ın huzurunda sizin adınıza hatırlatıcı olacaktır – Ben, Tanrınız Aşem’im.”

7. Kesik sesler çalmayacaksınız – Tora p. 2’de borazanların “toplumu çağırmak ve kampları yola çıkarmak için” kullanılacağını söylemiştir. İkisinden bir arada bahsedilmesi, toplumu çağırma ve kampları yola çıkarma durumlarının borazan çalma kuralları açısından ortak yanları olduğuna işaret eder. Buna göre tıpkı toplumu bir araya toplarken borazanların her ikisinin birlikte çalınması gibi (p. 3 açk.), yola çıkış işareti de her ikisiyle verilecektir. Ancak iki durumun her açıdan aynı olmadığını belirtmek için Tora burada, toplumun bir araya getirilişi sırasında *Tervua* çalınmayacağını söylemektedir. Yani yola çıkış işareti olan *Tekia-Tervua-Tekia* değil, sadece *Tekia* çalınacaktır. Aynı kural, başkanların toplanması için tek borazanla yapılan çağrı için de geçerlidir. Yani orada da sadece bir *Tekia* çalınacaktır (Sifre 74). Özet olarak toplumun çağırılması için iki, başkanların çağırılması için bir borazan sadece *Tekia* sesiyle çalınacak, yola çıkış işareti ise, her iki borazanla *Tekia-Tervua-Tekia* şeklinde verilecektir (Raşi).

8. Koenler çalacaklar – Yukarıda sayılan her durumda (Raşi). Başka bir deyişle burada, yukarıda söylenenlerden bağımsız yeni bir borazan çalma kanunu verilmekte değildir (Gur Arye). *Sefer Ahinuh*’a göre ise bu sözler, sıradaki iki pasuğa bağlıdır. Bu pasuklarda savaş durumunda ve özel günlerde de borazan çalınması gerektiği söylenmektedir. *Sefer Ahinuh*, buna ek olarak, Koenler’in her gün *korban* ibadeti sırasında da borazan çalması yönündeki mitsvanın kaynağını da burada görür.

Savaş gibi dertler dolayısıyla, ayrıca *Bet-Amikdaş*’ta çeşitli vesilelerle ve toplumsal *korban*lar yapıldığı sırada borazan çalmak Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 152 (*Sefer Ahinuh*).

Ebedi bir kanun olacaktır – Yukarıda belirtildiği gibi (p. 2 açk.) çölde yapılmış olan bu borazanlar sadece Moşe’nin zamanında kullanılmıştır. Ama

ulus için birer işaret olarak borazan çalma işlemi her nesilde devam edecek bir emirdir (Sifre).

İbn Ezra’ya göre çeviri “[Şu kurallar] Sizin için nesilleriniz boyunca [geçerli,] ebedi bir kanun olacaktır.” şeklinde olmalıdır. Başka bir deyişle söz konusu ifade, şu ana kadar olan kısımdaki kuralları değil, sıradaki pasuklarda verilenleri kastetmektedir. Buna göre Bene-Yisrael başka bir bölgede sefere çıktıklarında ya da ülkelerinde kendilerine saldıran bir düşmanla savaştıklarında, Koenler borazan çalmalıdır.

9. Size baskı yapan – Ya da “sizi sıkıştıran”, “sizi taciz eden”, “size saldıran”.

Savaşa çıktığınızda – Tam çeviriyle “savaşa geldiğinizde” (Daat Mikra; krş. 31:21 ve 32:6). Ya da “savaşa girdiğinizde”. Rabi Samson Raphael Hirsch, “savaşa çıkmak” ve “savaşa gelmek” arasında bir fark olduğu görüşündedir. Ona göre çıkmak, şevkle gidilen bir savaşı tanımlar. “Gelmek” ise, zorunluluk nedeniyle yapılan bir savaş için kullanılır. Burada “Ülkenizde” denmesi de, Bene-Yisrael’e Erets-Yisrael’in içinde saldıran bir düşmana karşı çıkılan zorunlu savaşın tanımlandığını göstermektedir. Bu nedenle pasuk tam çeviriyle “savaşa geldiğinizde” demektedir (ayrıca bkz. 31:6 açk.).

Erets-Yisrael içinde yapılan savaş, “*Milhemet Mitsva*-Emir Olan Savaş” olarak adlandırılır. Komşu bölgeleri kontrol altına almak veya vergiye bağlamak amaçlı seferler ise “*Milhemet Reşut*-İzin Verilen Savaş” adını alır; yani bir emir değildir; ama yasak da değildir (Talmud Ansiklopedisi, Hatsotsera [=borazan] k.b.). Özellikle eski dönemlerde her ulus bu tipte seferlere çıkardı. Rabi Hirsch’in çizgisi takip edildiği takdirde, bu borazanlar sadece *Milhemet Mitsva* sınıfındaki savaşlarda çalınırdı (ayrıca bkz. *Masehet Taanit*, *Hiduşe Aramban* o.a.) (Daat Mikra). Başka görüşlere göre ise borazanlar hem savunma hem de saldırı savaşlarında çalınırdı.

יא ויהי

11

בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל
משכן העדת: יב ויסעו בני־ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן
הענן במדבר פארן: יג ויסעו בראשנה על־פי יהוה ביד־משה:
יד ויסע דגל מחנה בני־יהודה בראשנה לצבאתם ועל־צבאו
נחשון בן־עמינדב: טו ועל־צבא מטה בני יששכר נתנאל
בן־צווער: טז ועל־צבא מטה בני זבולן אליאב בן־חלן:

12

13

14

15

16

12. Yolculuk düzenlerine göre – İbranice *Lemaseem*. Tam anlamıyla “yolculuklarına”. Ancak burada anlam bu olamaz; zira bu durumda “yolculuklarına yola çıktılar” şeklinde garip bir ifade söz konusu olur. Kastedilen, daha ziyade, yolculuk sırasında kimin önden gideceği, kimin arkadan ilerleyeceği konusundaki düzendir (Raşi). Kabilelerin “*sancak*” adlı, üçer kabileden oluşan dört ana kampa ayrılmalarıyla belirlenen bu düzen *Perek 2*’de açıklanmıştır. Leviler’in kamp düzeni *Perek 4*’tedir. Şimdiki pasuklarda da bu kampların yola çıkış sırası açıklanacaktır.

özdeşleştirir (33:16, İbn Ezra o.a.). Bkz. 13:3 açık.

13. İlk kez ... yola çıktılar – Bu, bulut, borazanlar ve Moşe’nin ilanı (p. 35-36) ile gerçekleştirilen ilk yolculuktur. Pasuktaki “*Tanrı’nın Sözü’ne göre Moşe’nin yönetiminde*” sözcükleri de buna işaret eder (*Daat Mikra*; bkz. 9:23).

Moşe’nin yönetiminde – Ya da “*Tanrı’nın, Moşe aracılığıyla [aktarılan] Sözü’ne göre*”.

14. Yeuda kampının sancakı – Buradaki sancak düzeni ve sıralaması, 2:1-31’de verilenle aynıdır.

Paran çölünde durdu – Tam çeviriyle “*barındı*” ya da “*kondı*”. Anlaşıldığı kadarıyla Paran çölü, Erets-Yisrael’e güneyden komşudur. Tora’daki bu isim, Sinay yarımadasındaki başlıca vahalardan biri olan Firan ismiyle korunmuş görünmektedir.

Kolordusunun başında Nahşon ben Aminadav – Bkz. 1:6-15. Tam çeviriyle “*ordusunun üstünde*”. İlk bakışta kabile liderlerinin isimlerinin burada tekrar listelenmesine gerek yok gibidir. Zira daha önce bu isimler verilmiştir. Belki de Tora, halkın yolculuk sırasında çobanı olmayan bir sürü gibi ilerlemediğini vurgulamak istemiştir. [Savaşa çıkıldığında halkın liderliğini, bu amaç için özel olarak görevlendirilen ve meshedilen bir *Koen* yapar. Bu *Koen*, *Koen Gadol*’dan farklı biridir, “*Maşuah Milhama* – Savaş İçin Meshedilmiş” olarak adlandırılır ve *Koen Gadol* ile benzer kurallara riayet etmekle yükümlüdür (bkz. Devarim 20:2; Vayikra 21:10 açık.)] Kabile liderlerinin isimlerin verilmesinin olası bir amacı, liderlerin savaş ya da yolculuk için kolorduların başına kendileri yerine *Maşuah Milhama* benzeri bir temsilci atamayıp, komutayı bizzat ellerinde tuttuklarını vurgulamaktır (Ramban).

Perek 33’te verilen konaklama yerlerinin listesinde Paran çölü yoktur. Ancak Paran çölü geniş bir alanı kaplar ve o listede bulunan Kivrot Ataava, Hatserot ve Ritma (33:16-18), Paran çölü bölgesindedir (İbn Ezra; *Hizkuni*). Dolayısıyla Tora o listede genel isim yerine, temel konaklama yerlerini vermiştir.

BeneYisrael Paran çölüne girdikten sonra kamp yaptıkları ilk nokta Kivrot Ataava’dır (Raşi; bkz. 11:34). Nitekim *Perek 33*’teki listede de, Sinay çölünden sonraki ilk konaklama noktasının Kivrot Ataava olduğu söylenmektedir (bkz. 33:16; *Mesiach İlemim*). Burası Sinay’dan üç günlük mesafededir (p. 33; *Sefer Ayaşar* s. 215). Bazıları, Kivrot Ataava’yı Kadeş Barnea ile

[64. Bene-Yisrael Sinay'dan Ayrılıyor]

¹¹ İkinci yılda, ikinci ayda, ayın yirmisinde, bulut, Tanıklık *Mışkanı*'nın üzerinden kalktı.

¹² Bene-Yisrael Sinay çölünden, yolculuk düzenlerine göre yola çıktılar ve bulut Paran çölünde durdu.

¹³ [Böylece] ilk kez Tanrı'nın Sözü'ne göre ve Moşe'nin yönetiminde yola çıktılar.

¹⁴ İlk sırada, [tüm] kolordularıyla, Yeuda-oğulları kampının sancağı yola çıktı. Kolordusunun başında Nahşon ben Aminadav [vardı].

¹⁵ Yisahar-oğulları kabilesi kolordusunun başında Netanel ben Tsuar,

¹⁶ Zevulun-oğulları kabilesi kolordusunun başında ise Eliav ben Helon [yer alıyordu].

bir uygulamadır. Pasukta söylenen bu uygulamanın yanında, *Bet-Amikdaş*'ta aslında sadece özel günlerde değil, her gün *korban* sırasında borazan çalınırdı (*Sefer Ahinuh*).

Ola-korbanları ile yan yana verilmesi, toplumsal *Şelamim-korbanları* ile ilgili bir kuralı da öğretir. Normal şartlarda [bireysel] *Şelamim-korbanı*, *Bet-Amikdaş*'ın iç avlusunun (*Azara*) herhangi bir yerinde kesilebilir (bkz. Vayikra 7:17 açk.). Ancak toplumsal *Şelamim-korbanları*, bu pasuk-taki komşuluktan dolayı, tıpkı *Ola-korbanları* gibi (bkz. Vayikra 6:2 açk.), özellikle *Mizbeah*'ın kuzey yanında kesilir (*Talmud – Zevahim* 55a).

Çalacaksınız – Ya da “*düz ve uzun sesle çalacaksınız*”. İbranice **Utkatem**. Burada *Tekia* sesinden bahsedilmektedir. Zira bu ses Tanrı'nın Merhamet Niteliği'ni simgeler ve bu pasukta bahsedilen mutlu günler Tanrı'nın Merhameti'nin birer sonucudur (Ramban). Bu vesilelerle *Koenler* borazan çalarlarken, *Leviler* çalgılar çalıp ilahiler söylerlerdi (*Daat Mikra*).

Ben, Tanrınız Aşem'im – *Roş Aşana*'daki *Musaf* duası, “*Zihronot – Anılar*”, “*Malhuyot – Egemenlikler*” ve “*Şofarot – Şofarlar*” adı verilen üç kısımdan oluşur. Bunlardan *Zihronot* ve *Şofarot* kısımlarına dair Tora'dan getirilen destek, Vayikra 23:24'teki, *Roş Aşana*'dan bahseden *Zihron Terua* sözleridir (bkz. Vayikra 23:24 açk.). Ancak orada *Malhuyot* için bir destek yoktur. Şimdi pasuğumuz bu desteği sağlamaktadır. Pasuk üç noktayı vurgulamaktadır: “*Çalacaksınız*”, “*sizin adınıza hatıra olacaktır*” ve “*Ben, Tanrınız Aşem'im*”. Bu ifadeler sırasıyla *Şofarot*, *Zihronot* ve *Malhuyot*'u ima eder. Zira “*Utkatem – Çalacaksınız*”, borazan ya da *Şofar* gibi bir çalgının sesini belirtir – yani bu ifade *Şofarot* için

destek sağlar. “*Hatura*” sözcüğü, *Zihronot* için açık bir destektir. Son olarak “*Ben, Tanrınız Aşem'im*” ifadesi, Tanrı'nın egemenliğini vurgular – yani *Malhuyot* (*Sifre* 77; Raşi). Böylece *Şofarot*, *Zihronot* ve *Malhuyot*, aynı pasuk içinde bir aradadır. Bu da bir yerde *Şofarot* ve *Zihronot* olduğunda, açıkça bahsedilmese bile *Malhuyot*'un da olduğunu öğretir. Böylelikle, Vayikra 23:24'teki **Zihron Terua** ifadesi *Roş Aşana*'da *Zihronot* ve *Şofarot* kısımlarının okunduğunu söylediğine göre, orada açıkça belirtilmemesine rağmen, *Malhuyot* ile ilgili kısmın da okunduğuna işaret eder (*Talmud – Roş Aşana* 32a).

11-28. Yola çıkış düzeni. Tora bu noktada, dört sancağın ve Levi ailelerinin, çölde yola çıkıldığı sırada izleyecekleri düzeni detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Bu, çöldeki kırk yıllık yolculuk boyunca uygulanmış olan standart izlektir. Şimdi yolculukların ilki anlatılmakta, bu şekilde standart düzen öğretilmektedir.

11. İkinci yılda... – Tora tarihleri Mısır'dan Çıkış'a göre verir. Böylece Sinay dağından ilk yolculuk 20 İyar 2449 tarihinde, yani *Pesah*'tan 36 gün sonra yapılmıştır. Böylece, nüfus sayımı konusunda 1 İyar tarihinde verilen emirden sadece 19 gün sonra kamp ve yolculuk düzeni oturmuştur (*Daat Mikra*).

Bene-Yisrael Tora'yı almak üzere Sinay'a 1 Sivan 2448 tarihinde ulaşmışlardı (bkz. *Şemot* 19:1). Dolayısıyla yola çıkmadan önce burada bir tam yıldan on gün az bir süre kalmışlardır (*Seder Olam* 8; Raşi; İbn Ezra).

Bulut ... kalktı – Yolculuk için ilk sinyal budur. Bunun yanında diğer iki sinyal de verilmiştir (bkz. 9:18 açk.).

יז והורד

17

הַמִּשְׁכָּן וַנִּסְעוּ בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מֵרָרִי נְשָׂאֵי הַמִּשְׁכָּן: יח וַנִּסְעַתְּ דָּגֶל

18

מַחֲנֶה רָאוּבֵן לְצַבְאָתָם וְעַל־צַבָּאוֹ אֲלִיצוֹר בֶּן־שְׂדִיאוֹר:

יט וְעַל־צַבָּא מִטֶּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאל בֶּן־צוּרִישָׁדִי: כ וְעַל־צַבָּא

19-20

מִטֶּה בְּנֵי־גָד אֲלִיסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: כא וַנִּסְעוּ הַקְּהָתִים נְשָׂאֵי

21

הַמִּקְדָּשׁ וַהֲקִימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בָּאָם: כב וַנִּסְעַתְּ דָּגֶל מַחֲנֶה

22

בְּנֵי־אֶפְרַיִם לְצַבְאָתָם וְעַל־צַבָּאוֹ אֲלִישָׁמַע בֶּן־עֲמִיהוּד:

כג וְעַל־צַבָּא מִטֶּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פִּדְהָצוֹר: כד וְעַל־צַבָּא

23-24

מִטֶּה בְּנֵי בְנִימִן אֲבִידֹן בֶּן־גִּדְעוֹנִי: כה וַנִּסְעַתְּ דָּגֶל מַחֲנֶה בְּנֵי־לֵוִי

25

מֵאַסָּף לְכָל־הַמַּחֲנֶה לְצַבְאָתָם וְעַל־צַבָּאוֹ אַחִיעֶזֶר בֶּן־עֲמִישָׁדִי:

çadırının yakınında dururdu. Avluyu çeviren direkler ve asma perdeler kurulduktan sonra on iki kabile başkanı kuyunun başına gelir, kuyuya dair bir şarkı (bkz. 21:18) söylerlerdi. Sonra kuyunun suları yükselir ve nehirler halinde akmaya başladılar. Bir kol çıkıp Şehina kampının çevresini sarar, onun dört köşesinden dört kol çıkıp ana kampın dört köşesine kadar giderdi. Bunlardan biri yolda Levi kampının sınırında ayrılır ve bir yandan tüm Levi kampını çevrelerken, bir yandan da her bir aileye su getirirdi. Diğerleri ise, Yisrael kabilelerine doğru devam eder ve her kabilenin esasının yere saplanmış olduğu yere kadar ulaşarak kampın çevresini dolanırdı. Bu şekilde her kabile kendi sınırlarını öğrenmiş olurdu. Bunun yanında, sancaklar arasında da birbirine geçişi sağlayan bir su yolu vardı (Midraş – Yalkut Şimoni, Şemot 40; Meam Loez).

25. Toplayıcı [görevi yapan] – Raşi; Hizkuni. Ya da “son [sırada yer alan]” (Septuaginta; The Living Torah). Sayıca kalabalık olan Dan sancağı (157.600 kişi), arka cepheyi korumak ve önden giden kabilelerin kaybettikleri eşyaları toplayarak onlara geri ulaştırmak için yeterli insan gücüne sahipti (Raşi). Ayrıca önceki sancaklara mensup olup kendi kabileleriyle birlikte yola çıkmaya yetişememiş kişileri de toplayıp yanlarına alırlardı (Behor Şor). Yeuda sancağı daha kalabalık olmasına rağmen (186.400 kişi), liderlik statüsünden dolayı önden gidiyordu (Mizrahi).

☞ **Yolculuk Düzeni.** Talmud Yerusalmi (Eruvin 5:1) yolculuk sırasındaki düzenin nasıl olduğuna dair iki farklı açıklama verir: Birine göre, yolculuk “*Keteva – Kutu Gibi*” yapılırdı. Yani kamp sırasındaki yerleşim düzeni olduğu gibi korunurdu. Bu görüşün kaynağı “*Nasıl kamp yapacaklarsa öyle yolculuk edeceklerdir*” (2:17) ifadesidir. Buna göre tıpkı kamp halinde olduğu gibi, Yeuda sancağı doğuda, Reuven güneyde, Efrayim batıda, Dan da kuzeyde yer alırdı. Ama yola yine önce Yeuda çıkar, kamptan en son Dan ayrılır, büyük nüfusuyla genişlemesine tüm kampların arkasını tamamen kaplayacak paralel bir düzenle yayılır, terk edilen kamp yerini gözden geçirir ve diğer kamplardan kişilerin kaybettikleri eşyaları toplayıp ilerlerdi. Buradaki Dan sancağı için kullanılan “*toplayıcı [görevi]*” ifadesinin anlamı [bu görüş doğrultusunda] budur. Büyük konvoyu yetiştiklerinde de kuzeydeki konumlarını koruyarak yolculuğa devam ederlerdi. Ayrıca bu görüşe göre, Mişkan’ı taşıyan Leviler ve arabaları, kamp halinde iken olduğu gibi yine tümüyle merkezde yer alırlardı (bkz. 2:17; 2:9, Raşi o.a.).

Diğer görüşe göre ise, yolculuk düzeni “*Kekora – Kiriş Gibi*” düz bir sıra şeklindeydi. Dan en arkadan gelip kayıpları toplardı. Bu görüşün kaynağı bu pasuktur (Raşi; Minhag Yeuda; Sifte Hahamim). Buna göre önden Yeuda sancağı, ardından [saat yönündeki dizilişe göre] Reuven, sonra Efrayim, en sonda da Dan ilerlerdi. Mişkan

¹⁷ *Mişkan* söküldü; Gereşon-oğulları ve Merari-oğulları – *Mişkan*’ın taşıyıcıları – yola çıktılar.

¹⁸ [Tüm] Kolordularıyla, Reuven kampı sancağı yola çıktı. Kolordusunun başında Elitsur ben Şedeur [vardı].

¹⁹ Şimon-oğulları kabilesi kolordusunun başında Şelumiel ben Tsurışaday,

²⁰ Gad-oğulları kabilesi kolordusunun başında ise Elyasaf ben Deuel [yer alıyordu].

²¹ Kutsal eşyaların taşıyıcıları Keatiler yola çıktılar. Onlar [kamp yapılacak yere] gelene kadar, [diğer Leviler] *Mişkan*’ı kuracaklardı.

²² [Sonra, tüm] Kolordularıyla, Efrayim-oğulları kampı sancağı yola çıktı. Kolordusunun başında Elişama ben Amiud [vardı].

²³ Menşe-oğulları kabilesi kolordusunun başında Gamliel ben Pedatsur,

²⁴ Binyamin-oğulları kabilesi kolordusunun başında ise Avidan ben Gidon [yer alıyordu].

²⁵ [Son olarak, tüm] Kolordularıyla, bütün kamplar için toplayıcı [görevi yapan] Dan-oğulları kampı sancağı yola çıktı. Kolordusunun başında Ahiezer ben Amişaday [vardı].

17. *Mişkan* söküldü – Tam çeviriyle “*indirildi*”. Tora p. 14’te Yeuda sancağına bağlı kampların yola çıktığını söyledikten sonra burada “*Mişkan söküldü*” demektedir. Ancak *Mişkan*’ın sökülmesi için tüm Yeuda sancağının gitmiş olması beklenmemiştir. Zira *Mişkan* yerinde kurulu olduğu sürece Yeuda sancağının sırtını dönüp oradan gitmesi düşünülemez. *Mişkan*’ın üzerindeki bulut, yola çıkış işareti olarak kalkarak Yeuda sancağına bağlı kampların yönüne gider gitmez, Aaron ve oğulları *Mişkan*’a girerek hazırlıkları yapmışlar, Gereşuni ve Merari kabileleri de *Mişkan*’ı sökmüşlerdir. Dolayısıyla p. 14’teki “*yola çıktı*” ifadesinin anlamı “*yola çıkmaya hazırlandı*” şeklindedir (*Mizrahi*; *Gur Arye*). Alternatif olarak oradaki ifade gerçek anlamıyla “*yola çıktı*” şeklindeyken, buradaki ifade “*bu sırada *Mişkan* sökülüştü*” anlamında değerlendirilebilir.

***Mişkan*’ın taşıyıcıları yola çıktılar** – Bulut *Mişkan*’ın üzerinden kalkar kalkmaz, Aaron ve oğulları *Parohet*’i indirip Aron’un üzerine örtmüşler, ayrıca 4:5-15’te açıklandığı gibi diğer kutsal eşyaları da toplayıp taşımaya hazır hale getirmişler, onları Keatiler’in sorumluluğuna vermişlerdir. Merariler ve Gereşuniler *Mişkan*’ın yapısını parçalarına ayırıp, bu parçaları yük arabalarına yüklemişlerdir. Bu iki Levi ailesi Yeuda sancağını takiben harekete geçmiş (bu pasuk), bu arada Keatiler beklemişler ve Reuven sancağı yola çıktıktan sonra (p. 18) onları takip etmişlerdir (p. 21) (Raşi; Ramban). Genel olarak yola çıkış düzeni bu şekilde olacaktır. Farklı görüşler için bkz. p. 25 açık.

21. Kutsal eşyaların taşıyıcıları – İbranice *Mikdaş*. Bu normalde Kutsal Mekan’ı belirtir.

Ancak burada *Mişkan*’ın binası değil, Aron, Menora, Şulhan gibi en kutsal eşyalar (Raşi; *Septuaginta*), ya da sadece Aron Aberit (İbn Ezra) kastedilmektedir.

Gereşuni ve Merari aileleri, *Mişkan*’ın yapısından sorumlu oldukları için “*Mişkan’ın taşıyıcıları*” (p. 17) olarak tanımlanırlarken, *Mişkan*’ı “*Mikdaş – Kutsal Mekan*” yapan şeyler olan en kutsal eşyaları taşıyan Keatiler ise “*Mikdaş’ın taşıyıcıları*” olarak adlandırılmaktadırlar (*Daat Mikra*).

[Diğer Leviler] *Mişkan*’ı kuracaklardı – Yolculuk sona erip, bulut ulusa kamp kurulacak yeri işaret ettiğinde, Keatiler’den daha önce yola çıkmış olan Merariler ve Gereşuniler kamp bölgesinin merkezine *Mişkan*’ı kurarlardı. Böylelikle Keatiler ellerinde Aron ve diğer kutsal eşyalarla kamp yerine ulaştıklarında *Mişkan*’ın yapısı hazır olurdu (Raşi; İbn Ezra).

☞ **Miryam’ın Kuyusu**. Daha önce kısaca değinmiş olduğumuz üzere (bkz. Şemot 17:6 açık.), çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael’e eşlik ederek onların su ihtiyacını gideren bir kaya kütlesi vardı. Bu su kaynağı Bene-Yisrael’e Miryam’ın uğruna bahsedilmisti [nitekim onun ölümüyle suyun kesilmesi sonucunda halk susuzluk çekecektir (bkz. 20:1-2)]. *Midraş*’a göre, “*Beer Miryam – Miryam’ın Kuyusu*” olarak adlandırılan bu kaya kütlesinden çıkan suyun tek işlevi su sağlamak değildi. Bunun yanında, farklı sancakların kamp yerleri ve kamplar arasındaki sınırlar da bu kuyudan çıkan su sayesinde belirlenirdi.

Miryam’ın Kuyusu *Mişkan*’ın kurulacağı yerde, avlunun girişinin tam önünde, Moşe’nin

26-27 כּו וְעַל-צֶבֶא מִטָּה בְּנֵי אֲשֶׁר פָּגְעִיאל בְּן-עֶכְרָן: כּו וְעַל-צֶבֶא מִטָּה
 28 בְּנֵי נַפְתָּלִי אַחִירֶע בְּן-עֵינָן: כח אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְצִבְאָתָם
 29 וַיִּסְעוּ: ס כּט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֶבֶב בֶּן-רְעוּאֵל הַמְדִינִי חֵתַן מִשֶּׁה
 נִסְעִים | אֲנַחְנוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֵתָּה לָכֶם לָכֶּה
 אֶתְּנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ כִּי-יְהוָה דִּבֶּר-טוֹב עַל-יִשְׂרָאֵל:

tanımladığı metinden bellidir]: Reuel (Şemot 2:18) Yeter (Şemot 4:18), Yitro (Şemot 18:1), Hovav (burası ve başka yerler), Hever (Şofetim 4:11), Keni (a.y.) ve Putiel (Şemot 6:25). Hem Hovav hem de Reuel bunlar arasında sayılmaktadır. Bir görüşe göre Reuel, Yitro'nun değil, onun babasının ismidir. Buna göre Yitro'nun kızları hakkındaki “*babaları Reuel'e geldiklerinde*” (Şemot 2:18) sözlerinden kastedilen, “büyükbabaları Reuel”dir; zira çocukların büyükbabalarını da “baba” olarak adlandırmaları doğaldır (Sifre; Raşi; krş. Bereşit 32:10). Bu durumda bu pasukta “*Reuel'in oğlu ve Moşe'nin kaympederi olan Hovav*”dan bahsedilmektedir – yani Yitro'dan (Raşbam). **Hovav** ismi, “*Hiba – Sevgi; Sempati*” kökünden gelir ve Yitro'nun Tora'ya olan sevgisini vurgular (Sifre; Raşi). Ramban, Yitro'nun bu ismi, bir kişinin Yahudilik'i kabul ettikten sonra bir Yahudi ismi alması geleneği doğrultusunda aldığı görüşündedir.

Öte yandan, İbn Ezra “*babaları Reuel*” (Şemot 2:18) ifadesini gerçek anlamıyla değerlendirir. Buna göre Reuel, Yitro ile aynı kişidir ve şimdi Moşe'nin konuştuğu kişi, kayınbiraderi Hovav'dır. Hovav'ın “*kaympeder*” olarak adlandırılması da garip değildir; zira bir kızın babası öldüğünde, onun erkek kardeşi ondan doğrudan sorumlu hale gelir. Bu bakımdan bir kayınbirader de “*kayınpeder*” olarak adlandırılabilir; çünkü sorumluluklar açısından babasıyla aynı konumdadır.

Çevirimiz ve ilerleyen açıklamalar, burada Moşe'nin konuştuğu kişinin Yitro olduğu şeklindeki ilk görüşü takip etmektedir.

Biz... gidiyoruz – “Hemen... Üç güne kadar Ülke'ye gireceğiz” (bkz. p. 33 aşk.). Zira bu ilk

yolculuğun amacı Erets-Yisrael'e girmektir. Ancak sıradaki bölümde anlatılan günahlar nedeniyle bu gerçekleşmemiştir (Raşi). Bu günahlar nedeniyle yolculuk otuz gün gecikmeye uğramış (11:20), bu süre içinde halk Erets-Yisrael'e casuslar göndermeyi kararlaştırmış, onların getirdikleri kötü rapora verdikleri yakışıksız tepki sonucunda yolculuk ceza olarak kırk yıla uzamıştır (*Nahalat Yaakov*).

Moşe'nin bu noktada “*biz gidiyoruz*” deyip kendisini de ulusa dâhil etmesi dikkat çekicidir. Zira Tanrı, Moşe'nin Erets-Yisrael'e girmeyeceğini kendisine ima etmiştir (bkz. Şemot 6:1 ve 17:14 aşk.). Dahası, bizzat Moşe bu konuda kehanette bulunmuştur (bkz. Şemot 4:13 ve 15:17 aşk.). Yine de bu konudaki karar henüz Tanrısal bir yeminle kesinlik kazanmamış olduğundan, henüz dua ile geri alınabilecek konumdadır. Dolayısıyla Moşe hala dua edip Tanrı'nın bu konudaki kararı iptal etmesini sağlayabileceğini ummaktadır (*Nahalat Yaakov*; bkz. 20:12 aşk.). Alternatif olarak, bu noktada Moşe'nin, Tanrı'nın bu konuda yaptığı imaların ve kendisinin dile getirdiği kehanetlerin anlamını tam olarak çözümlememiş olduğu da söylenebilir (*Maskil Ledavid*). Her durumda, bu aşamada Moşe'nin Erets Yisrael'e gireceğini düşündüğü görülmektedir (Sifre 78; Raşi).

Bizimle gel – Tam çeviriyle “*bizimle git*”.

Yisrael için iyilikten bahsetti – Ya da “Yisrael'in üstüne iyilik getirmekten bahsetti” (*Targum Onkelos*). Ya da “*Yisrael hakkında iyi konuştu*”.

²⁶ Aşer-oğulları kabilesi kolordusunun başında Pagiel ben Ohran,

²⁷ Naftali-oğulları kabilesi kolordusunun başında ise Ahira ben Enan [yer alıyordu].

²⁸ Kolordularına göre Bene-Yisrael'in yolculuk düzeni böyleydi. [O gün de bu düzene göre] Yola çıktılar.

[65. Hovav]

²⁹ Moşe, kayınpederi Midyanlı Reuel'in oğlu Hovav'a "Biz Tanrı'nın 'Onu size vereceğim' dediği yere gidiyoruz" dedi. "Bizimle gel; sana iyilikte bulunuruz. Çünkü Tanrı, Yisrael için iyilikten bahsetti."

ve onu taşıyan Leviler ise kampların arasında yolculuk ederlerdi (*Talmud Yerusalmi – Eruvin* 5:1; bkz. 2:17). Anlaşıldığı kadarıyla bu görüş doğrultusunda "Nasıl kamp yapacaklarsa öyle yolculuk edeceklerdir" (2:17) ifadesi, "Nasıl ki kamplarını Tanrı'nın emrine göre, Tanrı'nın seçtiği yerde kurup, kendilerini Tanrı'nın isteğine göre düzenlerlerse, aynı şekilde sadece Tanrı'nın emriyle ve Onun seçtiği rotalarda yolculuk edeceklerdir" şeklinde değerlendirilmelidir. Ayrıca bu ifade Leviler'i kapsamamakta, sadece diğer sancakların yola çıkış sırasını belirtmektedir.

Yolculuk düzeninin düz bir sıra olduğu görüşüne göre, Leviler'in dört ana sancağın arasında nasıl ilerledikleri konusunda farklı açıklamalar vardır. Verilen olasılıklar şöyledir: [1] Yeuda sancağı, Reuven sancağı, Mişkan'ın yapı parçalarını taşıyan Gereşuniler ve Merariler, en kutsal eşyaları taşıyan Keatiler, Efrayim sancağı ve Dan sancağı (Raşbam; Sforno; Malbim). Bu görüşe göre Leviler tümüyle tam ortada ilerlemektedirler. [2] Yeuda, Gereşuniler ve Merariler, Reuven, Keatiler, Efrayim, Dan (İbn Ezra; Ramban; *Gur Arye*). Bu görüş, Tora'nın bu bölümünde yolculuk konusunda zikrettiği isim sırasıyla tam uyum içindedir (p. 17'deki açıklamamız da bu görüş doğrultusundadır). *Beer Basade* de aynı görüştedir; ancak Gereşuni ve Merariler'in Yeuda sancağına bağlı kamplarla birlikte yolculuk ettiğini öne sürer. Anlaşıldığı kadarıyla Raşi'nin görüşü de bu yöndedir. [3] Gereşuniler ve Merariler, Yeuda, Reuven, Keatiler, Efrayim, Dan (*Sifte Hahamim*).

Dan-oğulları kampı sancağı – Burada "Dan-oğulları kampı sancağı" denmektedir, çünkü bu sancağın lideri Dan kabilesidir. Ancak en arkadan gelen kabile Naftali'dir (İbn Ezra).

28. Yolculuk düzeni – Raşi. Tam çeviriyle "yolculukları". Ancak burada yolculuk yapılırken uğranan yerlerin [33:1'dekine benzer] bir listesi yoktur. Dolayısıyla kastedilen, tıpkı p. 12'deki gibi, yolculuk düzenidir (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Bene-Yisrael'in tüm çöl yolculuğu boyunca "yolculuk düzeni böyleydi" (İbn Ezra).

[O gün] – Raşi. Buradaki "yola çıktılar" ifadesi, "anlatımın bu noktasında yola çıktılar" anlamında olamaz; zira sıradaki pasuklarda yola çıkmadan önce gelişen bir olay aktarılmaktadır. Dolayısıyla "o gün", Moşe ve Yitro arasında geçen sıradaki pasuklarda açıklanan diyalogdan sonra yola çıkmışlardır – p. 33'te açıklandığı şekilde (*Maskil Ledavid*).

29-32. Moşe, Yitro'yu ulusa katılmaya davet ediyor. Moşe, şimdi, Midyan'dan yaklaşık bir yıl önce gelen kayınpederinden, ulusun bir parçası olmasını ve kendileriyle birlikte Erets-Yisrael'e gelmesini istemektedir.

29. Kayınpederi Midyanlı Reuel'in oğlu Hovav'a – Tam çeviriyle "Moşe, Moşe'nin kayınpederi Midyanlı Reuel'in oğlu Hovav'a..."

İlk bakışta buradaki "kayınpederi" sözcüğü Reuel'i ya da Hovav'ı tanımlıyor olabilir. Ancak başka bir yerde "Moşe'nin kayınpederi Hovav" (*Şofetim* 4:11) dendiğine göre, burada da "kayınpeder" olarak adlandırılan, Hovav olmalıdır (İbn Ezra).

Moşe'nin kayınpederinin Yitro olduğu bilinmektedir (bkz. *Şemot* 3:1). Hahamlarımız Yitro'nun yedi ismi olduğunu belirtirler (bkz. *Şemot* 18:1 ačk.) [yani *Tanah*'ın çeşitli yerlerinde geçen yedi isim, ya Hahamlarımız'ın farklı açıklamalarında Yitro ile bağdaştırılmıştır, ya da o ismin Yitro'yu

- 30 וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם-אֶל-אַרְצִי
 31 וְאֶל-מִוִּלְדָּתִי אֵלֶיךָ: ֹא וַיֹּאמֶר אֶל-נָא תַעֲזֹב אֶתְּנוּ כִּי | עַל-כֵּן
 32 יִדְעַת חֲנֻלָּתְנוּ בַּמִּדְבָּר וְהֵייתָ לָנוּ לְעֵינַיִם: ֹא וְהִיא כִּי-תֵלֵךְ עִמָּנוּ
 וְהִיא | הַטֹּב הֵחֹא אֲשֶׁר יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהַטְּבָנוּ לָךְ:

Bunların yanında Yitro, Tanrı'nın Bene-Yisrael için yaptıklarına ve yapacaklarına, diğer ulusların önünde tanıklık edebilecek biridir (Rabenu Behaye). Onkelos'un çevirisi de buna istinaden, "bizim için yapılan mucizeleri gözlerinle gördün" şeklindedir. Yitro'nun Bene-Yisrael'e katıldığını görenler, onun ülkesini ve doğduğu yeri sırf Tanrı'nın Bene-Yisrael için yapmış olduğu büyük mucizeler nedeniyle terk ettiğini anlayacaklardır (Daat Zekenim). Diğer uluslara örnek teşkil etme açısından, Yitro önemli bir konumdadır; zira Yitro, Midyan'ın reisi ve başrahibi olduğu gibi, Midraş'a göre Paro'nun da danışmanlığını yapmış, ayrıca dünyadaki tüm putperestlik türlerini denemiş bir şahsiyettir. Ve onun tüm bunları bırakıp Bene-Yisrael'e katılması, başkaları için açık bir mesaj olarak kabul edilecektir.

Alternatif olarak, Gerler'i sevme mitsvası (Devarim 10:19) doğrultusunda, "[bizimle gelsen] seni gözüümüz gibi seveceğiz" (Sifre; Raşi).

32. Sana da iyilikte bulunuruz – Tora, bizlere, Yitro'nun, Moşe'nin ricaları karşısında razı olup olmadığını açıklamamaktadır. Başka bir yerde Tora "Moşe kaympederini uğurladı ve [Yitro] ülkesine gitti" (Şemot 18:27) sözlerini okumaktayız. Bazı otoriteler hem orada hem de burada anlatılanın aynı olay olduğu görüşündedir. Yani Yitro, Moşe'nin ricasına rağmen ülkesine dönmüştür. Diğer yandan daha ileride Yitro'nun "çocuklarının" Bene-Yisrael'e katılmış olduğu açık bir şekilde söylenmektedir (Şofetim 1:16); ama kendisi hakkında bir açıklama yoktur. Bu nedenle bazı otoriteler bu dönüşün ardından Yitro'nun çocuklarıyla "birlikte" geri döndüğünü, bazıları ise sadece çocuklarını gönderip, kendisinin ise yaşlılığı nedeniyle ülkesinde kaldığını öne sürerler (Sforno).

Ramban'a göre, Yitro p. 30'da "toprağıma gideceğim" derken kendisine ait bir toprak parçasının olacağı bir yerde yaşamayı tercih ettiğini ima etmiştir. Zira Moşe, ona, "sana iyilikte bulunuruz" (p. 29) dediğinde, Yitro bu sözlerden kendisine

savaşta elde edilecek ganimetten pay verileceği, ama Erets-Yisrael'den toprak payı almayacağı sonucunu çıkarmış, bu nedenle "ülkeme ve doğduğum yere gideceğim" demiştir; çünkü orada toprağı, malları ve saygınlığı vardır. Buna karşılık Moşe şimdi Yitro'ya "Tanrı'nın bize bahşedeceği o iyilik [ile] sana da iyilikte bulunuruz" demektedir, halkın "gözleri" olup, onlara hem çöl yolculuğunda hem de Erets-Yisrael'in fethinde yol göstermesinin karşılığı olarak, ganimetin yanında, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e bahşedeceği toprakta Yitro'nun ailesinin de pay sahibi olacağını belirtmektedir. Ramban, Şemot'ta anlatılan olayla bunun iki farklı zamanda gerçekleştiği görüşündedir. Ona göre ilk olayda ülkesine dönen Yitro, şimdi yanında çocuklarını da getirip Bene-Yisrael'e katıldıktan sonra, açıklanan nedenlerle tekrar dönmek istemiş, ancak Moşe'nin ısrarı sonucunda razı olup onlarla kalmıştır. Tora'nın burada Yitro'nun cevabını vermemesi de buna işaret eder; zira bir prensibe göre "Şetika Keodaa Dami – Sessiz Kalmak, Kabule Denktir" [yani "sükût ikrardan gelir"].

Erets-Yisrael'in kabileler arasında paylaştırılması sırasında, Yeriho yakınlarındaki çok verimli 500x500 *amalak* bir toprak parçası paylaşımın dışında bırakılmıştır. Bu toprak daha sonra *Bet-Amikdaş* hangi kabilenin sınırları içine inşa edilecekse, o kabilenin toprak kaybının tazminatı olarak ona verilecekti. Bu gerçekleşene kadar bu bölge Yitro'nun soyuna mensup Rehav ailesine (bkz. Divre Ayamim I 2:55) verilmiştir (Raşi; bkz. Şofetim 16:1). Melahim II 10:15'te adı geçen Yeonadav ben Rehav bu aileye mensuptur. Ancak Yitro'nun soyundan başka ailelerin Galil bölgesinde (bkz. Şofetim 4:11) veya Erets-Yisrael'in güney kısmında (bkz. Şemuel I 15:16) yerleştikleri de görülmektedir (*Emek Anetsiv*).

❧ Sonuç. Açıklamalarımızı metnin basit anlamını göz önünde bulundurarak yaptık. Ancak Moşe ile Yitro arasındaki özel bir diyalogu aktaran bu kısa bölüm, biraz derinlemesine incelendiği takdirde en az iki soruyu beraberinde

³⁰ “Gelmeyeyim” dedi ona [Hovav]. “Toprağıma ve aileme gideceğim”.

³¹ “Bizi şimdi terk etme” dedi [Moşe]. “Ne de olsa çöldeki kamp yerlerimizi tanıyorsun ve bize rehber olabilirsiniz.”

³² Bizimle geldiğin takdirde, Tanrı’nın bize bahşedeceği o iyilik [ile] sana da iyilikte bulunuruz.”

30. Toprağıma ve aileme – İbranice **Artsi** ve **Moladti**. Tam çeviriyle “*ülkeme ve doğduğum yere*”. “Yaşlılığım, başka bir ülkeye ve yiyeceklerine alışamayacaktır” (Sforno).

Raşi’ye göre çeviri “*toprağım için ve ailem için*” şeklindedir (*Beer Basade*). Yitro’nun bu noktadaki gitme arzusu kalıcı bir ayrılığı amaçlamakta değildir. Yitro’nun amacı Midyan’a geçici bir süre için gitmek, oradaki “toprağı ve ailesiyle” ilgilenmektir. Gayrimülkünü paraya çevirecek, ailesini de kendisine katılmaya ikna ederek daha sonra tekrar Bene-Yisrael’e katılacaktır (Sifre 79). Nitekim ileride Yitro’nun ailesinin Bene-Yisrael’e katılmış olduğunu görmekteyiz (Sofetim 1:16; orada Yitro’dan “Moşe’nin kayınpederi Keni” olarak bahsedilmekte, Yeuda çölüne yerleşmeden önce, yaşadıkları ‘Hurma Şehri’ olarak adlandırılan Yeriho’dan (Devarim 34:3) çıktıkları söylenmektedir) (*Gur Arye*). Çevirimiz bu doğrultudadır. İbn Ezra ise buradaki **Moladti** sözcüğünü gerçek anlamıyla “*doğum yerim*” olarak değerlendirir. Ayrıca bkz. p. 32 açık.

Yitro Moşe’ye şöyle der: “Bir kandil sadece karanlıkta ışık verebilir. Güneş ve ayın bulunduğu yerde bir meşale pek bir işe yaramaz. Burada güneşe benzeyen sen ve aya benzeyen Aaron varken benim yapabileceğim fazla bir şey yok. Bu nedenle Midyan’a gidip orada insanları Tanrı’ya yaklaştırmak istiyorum.” Ancak Moşe ısrar eder (*Meam Loez*).

31. Ne de olsa – Bkz. Bereşit 18:5, 19:8 ve 33:10.

Bizi şimdi terk etme – *Targum Onkelos*; İbn Ezra. Ya da “*bizi lütfen terk etme*” (Raşi). “Bizi terk edersen başkaları senin sırf maddi amaçlarla Yahudilik’i kabul ettiğini söyleyecekler. Senin en başta Gerler’in de Erets-Yisrael’de pay sahibi olacaklarını düşündüğünü, ama şimdi bunun doğru olmadığını görünce vazgeçip kendi ülkeneye gittiğini iddia edecekler” (Sifre 80; Raşi). Ayrıca Yitro ve ailesi halktan ayrıldıkları takdirde, bu, Tanrı’nın İsmi’nin küçük düşürülmesi anlamına gelecektir; zira diğer uluslar, Yitro’nun ayrılışını, Bene-Yisrael’de Tanrı’ya dair herhangi bir yan olmadığını, onların da basit ve alelade bir halktan

ibaret oldukları şeklinde değerlendireceklerdir. Bu yüzden Moşe, Yitro’dan en azından çocuklarını Bene-Yisrael ile bırakmasını istemiştir (Sforno).

Dedi – Ya da “*demoştı*” (İbn Ezra). Bu açıklamaya göre p. 29’da Moşe Yitro’yu davet ettikten sonra p. 30’da Yitro’nun son cevabı verilmekte, p. 31-32’de de Moşe’nin bu cevabın *öncesindeki* sözleri açıklanmaktadır. Ancak Yitro teklifi kabul etmemiştir (diğer görüşler için bkz. s.p. açık.).

... ve bize rehber olabilirsin – Tam çeviriyle “*Ne de olsa çölde yaptığımız kampı biliyorsun/bildin ve bize göz olursun/oldun*”.

Moşe, Yitro’nun Bene-Yisrael’le kalması için birçok neden öne sürmüştür. Öncelikle Yitro yaklaşık bir yıldır çölde onlarla beraberdir ve Tanrı’nın yaptığı mucizelere bizzat tanık olmuş, bu harikaları anlamalarında halkın “*gözleri gibi*” olmuştur (Sifre 80; Raşi). Ayrıca Yitro, halkın yönetimi konusunda Moşe Rabenu’ya bir tavsiyede bulunmuş ve Tanrı bu tavsiyeyi onaylayarak onu onurlandırmıştır (bkz. Şemot 18:1-12 açık.). Dolayısıyla Yitro, Moşe’ye bulunmuş olduğu öneriyle halkın yönetimini rahatlatmış ve o ana kadar göremedikleri bir kolaylığı kendilerine göstererek onlara “*göz olmuştur*” (İbn Ezra).

Alternatif olarak, Yitro “gelecekte de” halkın “*gözü*” olacaktır; çünkü herhangi bir şeyi anlamakta zorlanacakları zaman tecrübesi ve bilgeliğiyle onları aydınlatacaktır (Raşi). Tüccar bir ulus olup kervanlarla bölgeyi sürekli olarak dolaşan (krş. Bereşit 37:28) Midyan halkına mensup Yitro, çölü iyi tanıdığı için Bene-Yisrael’in kamp yapacakları yerlerin avantaj ve dezavantajları konusunda onlara bilgi ve tavsiye verebilecektir (İbn Ezra; Ramban; krş. Raşbam). Çevirimiz bu doğrultudadır (*The Living Torah; Daat Mikra*). Gerçekte kamp yerini belirleyen, bunu bulutun hareketiyle işaret eden Tanrı’dır. Ancak Moşe’nin sözleri, halk içindeki, zayıf inançlı olup, güvenini insanlara dayamayı tercih eden kişilere yöneliktir (Rabenu Behaye). Ayrıca genel bir prensibe göre mucizeye güvenmemek, her şeyden önce doğal yolları denemek gerekir (krş. *Daat Mikra*).

דג ויסעו

מֵהָרַךְ יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֶשֶׁת יָמִים וְאַרְבֹּן בְּרִית־יְהוָה נִסְעַ לְפָנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֶשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה:

Dağı'ndan” denmesi, halkın oradaki Tanrısallıktan uzaklaşma şeklindeki niyetini ortaya koymaktadır. Bu nedenle *Talmud*'da Rabi Hanina'nın oğlu Rav Hama, bu ifadeye istinaden, halkın Tanrı'nın yolundan saptığını belirtir (*Talmud* – *Şabat* 116a). Bundan sonraki bölümlerde okuyacağımız üzere, halkın gereksiz bir yiyecek isteğinde bulunmakla işlediği günahın temelinde de, işte bu tavrı vardır.

Önemli bir ders söz konusudur. Bazen insanlar yaşam standartlarını kusursuz kabul edip, kendilerini geliştirme gereği duymazlar. Onlara göre bu halleri, onların doğru yaşaması için yeterlidir. Oysa Yahudilik, yaşamın sürekli olarak aşağıya giden bir yürüyen merdivende yukarı çıkmaya benzediğini öğretir. Bir kişi, yukarıya çıkabilmek bir yana, sadece yerinde saymak için bile, sürekli kendisini geliştirmek zorundadır. Ve gerçekten yükselmek istiyorsa, bu konudaki çabasını en üst düzeye çıkarmakla yükümlüdür. Zira tüm hataların, tökezlemelerin, önce kasıtsız sonra da kasıtlı günahların temelinde, öğrenim konusundaki üşengeçlik ve tembellik vardır. Sürekli olarak kendisini geliştirmek üzere öğrenimini devam ettirmeyen kişi, yerinde bile sayamaz; düşmeye mahkûmdur. Burada da halk, öğrendikleri Tora'nın artık “yeterli” olduğu sonucuna varmışlar, böylece sıradaki bölümlerde okuyacağımız aşamalı düşünün ilk adımını atmışlardır.

Üç günlük mesafe – Tam çeviriyle “*üç günlük yol*”. Tora üç gün ilerlediklerini söylemek isteseydi, bunu doğrudan belirtirdi (*Gur Arye*). “Üç günlük yol” gittiklerini söylemekle, bu mesafeyi bir günde kat ettiklerini ima etmektedir. Tanrı bu mucizeyi gerçekleştirerek, onları bir an önce Erets-Yisrael'e sokma arzusunu göstermiştir (*Sifre* 82; Raşi). Erets-Yisrael'e olan yol toplamda on bir günlüktür. Ancak halk bu mesafeyi toplamda sadece üç günde kat etmiştir (bkz. *Devarim* 1:2 açık.).

Bir görüşe göre ise burada üç gün boyunca ilerlenmiştir (Ramban; Rabenu Behaye). Halk toplam üç yolculukla Erets-Yisrael'in kıyısına ulaşmıştır. Paran çölünde ilk olarak sıradaki bölümde sözü geçen Kivrot Ataava'ya gelmişler,

sonra Hatserot'a ve son olarak Ritma'ya ulaşmışlardır (33:17-18). Paran çölünde ulaştıkları son yer, o yol üzerinden girdikleri takdirde Erets-Yisrael'deki ilk yer olan Kadeş Barnea'nın karşısındadır. Bene-Yisrael buradan Erets-Yisrael'e casuslar göndermişler, bunun sonucunda işlenen günah nedeniyle Erets-Yisrael'e giremeyip çölde turlamaya başlamışlardır (Sforno). Bkz. 12:16 açık.

Antlaşma Sandığı ... üç günlük mesafe önlerrinde – Daha önce, Aron'un Yeuda ve Reuven sancaklarının ardından ilerlediği belirtilmişti (2:17; p. 25 açık.). Burada ise en önden gittiği söylenmektedir. Raşi, *Sifre*'den alıntı yaparak, burada bahsedilen sandığın, asıl Aron *Aberit* değil, Moşe'nin kırmış olduğu ilk On Emir levhalarının taşınmasında kullanılan ikinci bir sandık olduğunu belirtir. Bu sandık halkın savaşa giderken beraberinde götürdüğü sandıktır (bkz. *Devarim* 10:1). Moşe, Aron *Aberit*'in yapılmasına kadar olan sürede hem kırık levhaları hem de ikinci levhaları bu sandığın içinde tutmuştur. Aron *Aberit* yapıldıktan sonra da ikinci levhaları buradan oraya aktarmış, kırık levhalar ise burada kalmıştır (*Devarim* 10:1, Raşi o.a., *Mizrahi* o.a.). Burada halkın önünde ilerlediği söylenen sandık işte budur. *Midraş*'tan (*Yalkut Şimoni*) alıntı yapan *Meam Loez*, bu sandığın taşıma sırtıklarının arasından bir tür ışıının çıkarak yılan ve akrep gibi zararlıları temizlediğini belirtir. Asıl Aron *Aberit* ise yukarıda söylendiği üzere, Reuven sancağının ardından, Efrayim sancağının önünde ilerlerdi (*Gur Arye*). *Devarim* 10:5'teki açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla Ramban bu görüşe katılmamaktadır.

İbn Ezra'ya göre ise burada sözü geçen sandık da Aron *Aberit*'tir. Ona göre bu ilk yolculuk, Aron *Aberit*'in istisnai olarak halkın önünden gittiği tek örnektir. Sforno, bu istisnanın sebebinin, çölün o bölgesinde yılan ve akrep gibi zararlıların çok olması olduğunu belirtir. Aron önden giderek bu zararlıları ortadan kaldırmaktadır. Ancak diğer yolculuklarda Aron “*kampların arasında*” (2:17) ilerlemiştir.

³³ Tanrı'nın Dağı'ndan ayrıldılar [ve] üç günlük mesafe [ilerlediler]. Tanrı'nın Antlaşma Sandığı da onlar için bir dinlenme yeri hazırlamak üzere üç günlük mesafe önlerinde gidiyordu.

getirmektedir: [1] Moşe'nin Yitro'yu bir rehber olarak istemesini anlamak güçtür. Her ne kadar mucizeye güvenmeyip doğal yolları denemek gerekirse de, burada bariz bir şekilde sürekli olarak Tanrı'nın Bulutu'nun ve Aron Aberit'in (bkz. p. 33) rehberliği zaten mevcuttur. Dolayısıyla ettten kemikten bir rehber aslında pek gerek görülmemektedir. Dahası Tora Yitro'nun cevabını bile vermeyerek, bu diyalogun Tora'ya kaydedilme amacının böyle bir rehber ihtiyacını bildirmek olmadığını ortaya koymaktadır. [2] Moşe'nin teklifi boş bir teklif olarak görülmektedir. “Biz Tanrı'nın ‘Onu size vereceğim’ dediği yere gidiyoruz” sözleri biraz sorunludur. Her ne kadar bu aşamada bu sözler doğruysa da, sonuçta günahlar nedeniyle ne Moşe ne de o neslin erkekleri Erets-Yisrael'e girebilmiştir. Kısacası Moşe'nin bu teklifinin, garantisi olan bir vaat içermekte olmadığı, Tora'nın ilerleyen kısımlarında okuduğumuz olaylarla ortaya çıkmaktadır. Öyleyse Tora bu kısmı neden kaydetme ihtiyacı duymuştur?

Anlaşıldığı kadarıyla bu diyalog, satır aralarında gizlenmiş, o zaman için gerçekleşmemiş olsa bile nesiller boyunca geçerli olacak iki önemli mesaj nedeniyle verilmiştir: [1] “Tanrı, Yisrael için iyilikten bahsetti” (p. 29). Tanrı'nın tüm isteği, Bene-Yisrael'in iyiliğidir – hem o an, hem de tüm nesiller için. Sıradaki kısımlarda ardı ardına verilen nedenler sonucu Erets-Yisrael'e girme haklarını kaybetmiş olmalarına bakıp ümitsizliğe kapılarak, “belki de Tanrı, sandığımız gibi bizi çok seviyor değil” gibi bir yanlış düşmemeleri için, Tora bu olayların tümünden önce ana başlığı atmıştır: “Tanrı, Yisrael hakkında iyi konuştu” (p. 29 açık.). Bu başlığı sürekli göz önünde tutarak, nesiller boyunca yaşanan tüm dertler karşısında, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e yönelik bu ebedi tavrını bilip, cesaretlenmek ve O'na yaklaşarak söz konusu iyiliğe hak kazanmak gerekir. [2] Ancak bu iyilik sadece Bene-Yisrael ile sınırlı değildir: “Bizimle gel; sana iyilikte bulunuruz” (p. 29). Bene-Yisrael'e yönelik iyilikten tüm dünya da nasibini alır. Tanrı henüz yolun başında bu ulusun atası olan Avraam'a “Bir Beraha olacaksın. Seni mübarek kılınları mübarek kılacak, seni lanetleyeni ise lanetleyeceğim. Yeryüzünün tüm aileleri senin sayende mübarek kılınacaklar” (Bereşit 12:2-3) demiştir. Dolayısıyla Bene-Yisrael'e yönelik iyilik,

tüm dünya bu iyilikten yararlanmadığı sürece tam değildir. Yine de sonuç olarak bu iyilik tüm dünyaya ancak Bene-Yisrael yoluyla ve “onlarla birlikte yürümeleri” kaydıyla yayılacaktır. Bu nedenle Bene-Yisrael'e zarar verme amacıyla olanlar, bu tavırlarıyla aslında kendilerine zarar vermektedirler. Bene-Yisrael'in görevi tüm dünyayı iyiliğe boğacak olan Tanrı'nın Krallığı'nı bu dünyada tesis etmektir. Bu yönde hem kendi içinde Yetser Ara, hem de dışarıda Yahudi-karşıtları tarafından getirilen engellerle karşılaşsa da, tarihin sonunda Peygamber Yeşayau'nun aktardığı “Çünkü Evim, tüm halklar için Dua Evi olarak adlandırılacaktır” (Yeşayau 56:7) sözleri gerçekleşecektir. İnsanların karar vereceği nokta, bu konuda Tora ve Bene-Yisrael ile birlikte, ya da onlara karşı olma konusudur. İşte bu kısa diyalog, tarihin bu amacının ana başlığıdır (Rabi Hanan Porat).

33-34. İlk yolculuk. Bene-Yisrael kendilerini doğrudan doğruya Erets-Yisrael'e götürecek yolculuk için Sinay dağından ayrılırlar. Normal şartlarda bu yolculuk sadece birkaç gün sürecek, halk Erets-Yisrael'e hemen girecektir. Ama olaylar bu şekilde gelişmemiş, ardı ardına gelen günahlar bunu engellemiştir.

33. Tanrı'nın Dağı'ndan ayrıldılar – Tam çeviriyle “Tanrı'nın Dağı'ndan yola çıktılar...” veya “Tanrı'nın Dağı'ndan [ayrılarak] üç günlük mesafe [kadar] yolculuk ettiler”. Alternatif olarak “Üstünde Tanrı'nın Onuru'nun açığa çıkmış olduğu dağdan yola çıktılar” (Targum Onkelos).

Hahamlarımız, burada “Sinay dağından” değil de özellikle “Tanrı'nın Dağı'ndan” denmesine dikkati çekerler. Bu özel bir kullanımdır ve bir ima içerir. Ramban, Midraş'tan alıntı yaparak halkın Sinay'dan, “okuldan kaçan çocukların tavrıyla” ayrıldığını belirtir. Başka bir deyişle Bene-Yisrael, Tanrı'ya yakınlığı simgeleyen bu dağdan ayrılmaktan dolayı mutludurlar; zira Tanrı'nın daha da fazla mitsva vermesinden korkmuşlardır. Ve bu tavır, halk adına hiç de hoş bir puan değildir. Evet; Tanrı'nın Atalar'a vermiş olduğu söz üzerine Erets-Yisrael'e gideceklerdir ve dolayısıyla Sinay'dan bir şekilde ayrılmaları şarttır. Ama eğer bu normal bir yola çıkış olsaydı Tora “Sinay dağından” derdi. Bunun yerine “Tanrı'nın

דָּו וְעֶנְיָ יְהוָה עָלֵיהֶם יוֹמֵם

34

דָּה וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ

שָׁשִׁי

ס

בְּנִסְעֵם מִן־הַמַּחֲנֶה:

35

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוֹמָה | יְהוָה וַיַּפְצֹוּ אֵיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ:

tüm ilerlemeleri Aron'la bağdaştırarak dile getirmiştir. O, *halkın* değil, *Aron'un* yolculuklarından bahsetmektedir; zira bir Yahudi'nin asıl amacı Tora ve öğretilerini, dünyevi hayatının her anına yaymaktır.

Her dönemde, Tanrı'nın egemenliğini engelleme hevesiyle Bene-Yisrael'in karşısına dikilecek düşmanların ve hasımların olacağını anlamış olan Moşe, her yolculuğa, Tanrı'nın, hizmetkârlarını, İsteği'nin gerçekleşmesine engel olmak isteyenlerden korumasını dileyen bir dua ile başlardı. Ve Aron'un önderlik ettiği halk konaklama yerine ulaştığında, hem kalabalık nüfuslu ulusun tümünün hem de gelecek nesillerin *Şehina'yı* hiçbir muhalefet olmadan her zaman aralarında hissetmeleri için de dua ederdi. Bu bakışla bu iki pasuğun gerçekten de başlı başına bir kitap oluşturduğu söylenebilir. Kitabın konusu, Tanrısal ideale yönelik gayret ve bu idealin tarihin sonunda gelecek zaferidir.

Günümüzde dualarda bu iki pasuktan ilki, *Sefer-Tora*, dolabından (*Ehal Akodeş*) çıkarılırken; ikincisi ise geri yerleştirilirken okunur.

35. Sandık yola çıktığında – “Erets-Yisrael'e doğru [yani savaşa doğru] yola çıktığında” (Sforno).

Kalk! – “Savaşmak için dimdik yükselen bir kahraman gibi kalk! Bunu fark eden düşmanların da hemen dağılacaklardır” (İbn Ezra). Ya da “Açığa çık! / Kendini göster!” (*Targum Onkelos*). İbranice **Kuma**. Çevirimiz *Sifre*'ye göredir. Buna göre Bene-Yisrael'in her yola çıkışında Moşe “Kalk, ey Aşem!” diye seslenirdi. Raşi de 9:18'deki [bizim de alıntıladığımız] açıklamasında bu açıklamayı yanıstırmıştır. Öte yandan bu açıklama doğrultusunda, Tanrı'nın Moşe'nin çağrısına ihtiyacı varmış gibi bir hava oluşmaktadır. Bu nedenle Raşi burada *Midraş*'tan alıntı yapar ve sözcüğü Şemuel I 4:15 ve Melahim I 14:4'teki anlamıyla “dur; bekle” şeklinde açıklar. Antlaşma Sandığı halkın üç günlük mesafe önünde gittiği için Moşe Tanrı'ya “dur ve bekle; daha fazla uzaklaşma” derdi (*Midraş – Tanhuma*,

Vayakel 7; Raşi). Başka bir deyişle yolculuk halk için zorlayıcı bir hal aldığından Moşe, Tanrı'dan, onları beklemesini isterdi (*Nahalat Yaakov*).

Alternatif olarak buradaki sözcük “Yüksel!” olarak da anlaşılabilir. Buna göre bahsedilen, yolculuk öncesinde *Şehina'yı* simgeleyen bulutun, Aron'un kapağının (*Kaporet*) üzerinden yükselmesidir (Raşbam).

Dağılsınlar ... kaçsınlar – Devarim 28:7'de verilen berahada, düşmanların tek bir yoldan saldırıp, Bene-Yisrael'in önünde yedi yolda kaçışacakları söylenmektedir. Buradaki sözler de o berahayı andırmaktadır (*Daat Mikra*).

Moşe bazı düşmanlar için “dağılsınlar” bazıları içinse “kaçsınlar” demektedir. Yani Bene-Yisrael'e saldırmak üzere birlik olmuş ama henüz harekete geçmemiş olan düşmanlar “dağılsınlar” ve hiç saldıramasınlar (*Beer Basade*; Malbim); yan yana iki tane bile kalmasın. Saldırıya geçmiş olanlar ise “kaçsınlar” (*Beer Mayim Hayim*) ve Yisrael'in karşısında ayakta duramasınlar (*Sifre* 84; Raşi). Dolayısıyla bu, Bene-Yisrael için bir “*Tefilat Adereh* – Yol Duası” niteliğindedir (*Daat Zekenim*).

Sen'den nefret edenler – İbranice **Mesaneha**. Fiil “**Sone** – Nefret Eden” kelimesinden gelmektedir ve tam olarak “Sen'den nefret edenler” ya da “*Senin hakkında nefret yayanlar*” anlamındadır. Teilim'deki şu pasuklar, kimden bahsedildiğini açıklar: “Sen'den nefret edenler başlarını kaldırdılar. Halkın'a karşı gizlice komplo kuruyorlar...” (Teilim 83:3-4). Dolayısıyla Tanrı'dan nefret edenler bellidir: Bene-Yisrael'in düşmanları. Zira Yahudiler'i ortadan kaldırmak isteyenler, bilerek ya da bilmeyerek Tanrı'nın bu dünyadaki etkisini yok etmeyi amaçlamış olurlar. Bu açıdan, Yisrael'den nefret eden, aynı zamanda Sözlere ile evreni yaratmış olan Tanrı'dan da nefret ediyor demektir (*Sifre* 84; Raşi).

Derdi – Tüm yolculuklarda.

³⁴ Kamptan yola çıktıklarında Tanrı'nın Bulutu gündüz vakti onların üzerindeydi.

[66. Aron'un Yolculuğu]

³⁵ Sandık yola çıktığında Moşe "Kalk ey Aşem! Düşmanların dağılsınlar! Sen'den nefret edenler önünden kaçınsınlar!" derdi.

Dinlenme yeri hazırlamak üzere – *Targum Onkelos*; *Sifre* 82; Raşi. İbranice **Latur**. Tam anlamıyla "araştırmak için" (krş. 13:17). Ancak sandığın yer araması söz konusu değildir; zira Bene-Yisrael'in kamp yerini belirleyen Tanrı'dır ve bunu, bulutun hareketleriyle iletmektedir (*Nefeş Ager*). Sandık bu yeri kamp yapmaya uygun hale getirmektedir (*Sifre*; Raşi). Alternatif olarak sandık aslında Tanrı'nın Bulutu'nun peşinden gittiği için, bulutun durduğu yere ulaştığında, uygun bir yer bulunmuş gibi olacaktır. Bu bakımdan o ana kadarki hareketi, "araştırmak" şeklinde tanımlanabilir (krş. Ramban; Rabenu Behaye).

34. Tanrı'nın Bulutu – Tora bu buluttan Bene-Yisrael'in yolculuklarıyla bağlantılı olarak yedi kez bahsetmektedir (*Sifte Hahamim*): Şemot 46:36-38'de üç kez, 9:19'da bir kez, burada bir kez ve 14:14'te iki kez (*Sifre*). Bu kullanım, halka eşlik eden yedi ayrı bulut olduğunu ima etmektedir [nitekim bazı yerlerde bulutun halkın üzerinde olduğu (örneğin bu pasuk), bazı yerlerde de önlerinde (örneğin 14:14) bulunduğu söylenmektedir (*Devek Tov*)]. Bu yedi bulutun dördü, kampı dört ana yönde korur, biri halkı üst taraftan örter, biri bazen sıcak ve bazen de kavalık olan çöl zeminine karşı onları korumak için altlarına serilir, yedincisi de, yollarını kolaylaştırmak için yükseltileri yer hizasına indirip, çukurları kapatmak üzere önden giderdi (*Sifre* 83; Raşi). Bulutlarla bu şekilde çevrili olduklarından, Bene-Yisrael yaya ilerleyen yolculardan oldukça farklı bir durumdaydılar. Sanki bir gemide yolculuk ediyor gibi ilerliyorlar ve etraftaki doğa şartlarından etkilenmiyorlardı (*Meam Loez*).

Gündüz vakti onların üzerindeydi – Onları güneşin sıcağından korumak için (*Daat Mikra*).

35-36. Tora'nın bir başka "kitabı". Tüm *Sefer Toralar*'da p. 35'in öncesinde ve p. 36'nın sonrasında ters birer *Nun* harfi yer alır. Bu harflerin amacı, bu iki pasuğu Tora'nın geri kalan kısmından ayırmaktır. Bunun nedeni, bu pasukların, içerik itibarıyla, kamp ve yolculuk düzeninin anlatıldığı *Perek 2*'ye ait görünmesidir (*Talmud* –

Şabat 116a). Pasukların özellikle buraya yerleştirilmesi, Tora'nın bu kısmında anlatılan günahların arasına mesafe koymaktır (Raşi). Bundan önceki pasuklar Tanrı'nın Dağı'ndan ayrılış sırasındaki olumsuz tavrı ortaya koymuştur (bkz. p. 33 açk.). Sıradaki bölümde de iki günahdan daha bahsedilecektir. Tora üç günahı arka arkaya vermek istememiş, araya bu iki pasuğu yerleştirmiştir; zira bir şeyin üç kez art arda tekrarlanması onun sürekli hale gelmesine zemin hazırlar (Ramban). Bkz. 11:1 açk.

Bu açıklama *Nun* harflerinin neden ters yazıldıkları hakkında da bir fikir vermektedir. Bene-Yisrael, Sinay dağında Tora'yı kayıtsız şartsız kabul ettiklerinin ifadesi olarak "**Naase VeNişma** – *Yapacağız ve Dinleyeceğiz*" demişler ve tüm manevi avantajlarını bu sayede kazanmışlardır. Şimdi Tanrı'nın Dağı'na sırt çevirme şeklindeki tavırlarıyla (p. 33 açk.), bu iki sözcüğe ters bir davranış içindedirler. Bu da, **Naase** ve **Nişma** sözcüklerinin baş harfi olan iki ters *Nun* harfini açıklar (Rabi Ş. Hovav; *Meam Loez*).

Başka bir açıklamaya göre, bu iki pasuğun ters *Nun* harfleriyle ayrılmasının anlamı başkadır: *Talmud* (*Şabat* 115b-116a) bu iki pasuktan oluşan kısmı, Tora içinde ayrı bir "kitap" olarak tanımlar. Bunun anlamı, kendi içinde özel mesaj içeren her kitap gibi, bu iki pasuğun da, Tora'nın geri kalanından farklı bir mesaj içermesidir. Bu doğrultuda Bamidbar kitabı toplam üç kitaba ayrılmıştır. Böylece Tora'nın toplam kitap sayısı yedidir.

Rabi Samson Raphael Hirsch, bu cümlelerin önemini, içeriğinde görür: Moşe bu sözlerle, Yisrael'in hayat içindeki yolculuğunun önemini ve temel amacını özlü bir şekilde dile getirmektedir. Moşe, Tanrı'nın İsteği'ne o kadar gönülden boyun eğmiştir ki, kendi istekleri Tanrı'ninkilerle bir olmuştur. Moşe'nin, Tanrı İsteği'ne neşeyle boyun eğişi, ulusun bu kısımda anlatılan üç günahla ifade bulan ve bu noktada Erets-Yisrael'e girmeye layık olmadığını ortaya koyan olumsuz tutumuyla tam bir tezat içindedir. Moşe, aslında bütün ulusun sahip olması gereken felsefesi,

פ

וּבִנְחָה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רַבְּבוֹת אֱלֹפֵי יִשְׂרָאֵל:

36

א וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאַזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיַּחַר אַפּוֹ

1

וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל בִּקְצָה הַמִּחְנֶה:

olduğu şeklindeki açıklamalarının da ışığında, bu pasukların, 10:33-34'ün doğrudan devamı olduğu söylenebilir: “*Kamptan yola çıktıklarında Tanrı'nın Bulutu gündüz vakti onların üzerindeydi. Ve halk, sızlanır gibi oldu...*” (Daat Mikra).

Meskûn bölgelerden uzakta olmayan Sinay'dan büyük, ıssız ve bilinmezlerle dolu çöle doğru yola çıkmak üzere ayrılınca, halkın bir bölümü paniğe kapılır ve nasıl hayatta kalacağını merak etmeye başlar. Aslında korkacak bir şey olmamasına, yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmemelerine, bulutların koruması altında sürekli açık mucizelere tanık olmalarına karşın, gerçekten acı çekiyorlarmış gibi şikâyet etmeye, ağlayıp sızlamaya başlarlar (Ramban). Bir başkaldırma ve kendi kendilerine acıma havası içinde Tanrı'nın kendilerini duymasını ve öfkelenmesini isterler; bunda başarılı olurlar ve karşılığında ağır bir bedel öderler (Raşi).

1. Halk – Genel olarak “halk” [İbranice **Am**] sözcüğü, halkın manevi düzey açısından alt tabakasını, halk içinde kötülük ve isyan peşinde olan kişileri belirtir. Örneğin haksız yere şikâyetle bulundukları zaman Moşe Bene-Yisrael için “*Ne yapayım bu halka?*” (Şemot 17:4) demiştir (ayrıca bkz. Şemot 32:1). Ancak halk uygun davranış içinde olduğu zaman Tanrı onları “*Halkım*” olarak nitelendirir (örneğin Şemot 8:6 ve 10:3) (Raşi). Ancak bu genel durumudır ve istisnai örneklerde tam tersi kullanımlar da görülür. Her bir istisnanın nedeni farklıdır (Maskil Ledavid). Bir açıklamaya göre, Tora, başka türlü ifade edebilecekken “halk” sözcüğüne yer verdiğinde, alt tabakayı kasteder (İmre Şefer).

Sızlanır gibi oldu – Göze çarpan nokta “gibi” sözcüğüdür. Anlaşıldığı kadarıyla, halk sızlanma ve homurdanmasını açık bir şekilde ortaya koymamakta, Moşe'nin duymaması için gizlice [ya da yeteri kadar sağlam nedenleri olmadığı için, mantık bütünlüğü olmayan iddialarla] şikâyet etmekte ve bunu sadece Tanrı'ya duyurmayı hedeflemektedir. Nitekim Tora bunun özellikle “*Tanrı'nın Kulağı'nda kötü*” olduğunu, “*Tanrı'nın duyduğunu*” söylemektedir [yani Moşe duymamıştır] (Rabenu Behaye; Daat Mikra). Kısacası burada, şımarıkça bir hoşnutsuzluk tavrından kaynaklanan ve sadece Tanrı'nın

bildiği, Tora'nın da açıkça belirtmediği bir günah söz konusudur (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*). Alternatif olarak burada halkın aslında sızlanmak, gerçekten şikâyet etmek için bir sebebi yoktur. Sadece nedeni belirsiz bir tatminsizlik, tanınımayan bir rahatsızlık söz konusudur. Bu nedenle “gibi” denmektedir. Halk, sızlanacak şeyi varmış “gibi” davranmakta (Ramban) ve sadece “Tanrı bakalım bu tavrımız karşısında ne yapacak?” diye görmek için Tanrı'yı kendince teste tabi tutmaktadır (Sforno). Ama bu iyi bir fikir değildir.

İbranice **KeMitonenim**. İbn Ezra, sözcüğün “**Aven** – *Kötü Niyet*” ile bağlantılı olduğu görüşündedir. *Sifre*'yi takip eden Raşi'ye göre de pasuğun ilk kısmının çevirisi şöyledir: “*Halk, Tanrı'nın Kulağı'na [ulaşması amacıyla] kötülük için bahaneler arayanlar gibiydi*”. Halk mitsvalarla kısıtlı olmaya alışamamış, kendisini onlardan muaf kılabilme umuduyla bahaneler üretmeye başlamıştır. Ve bunu yaparken şikâyetlerinin özellikle Tanrı'nın Kulağı'na gitmesini ve böylece O'nu kızdırmayı amaçlamaktadırlar. Kendi kendilerine “*Vah bize! Bu yolda ne kadar zorluklar geçirdik! Üç gündür (10:33) yolun yorgunluğundan birazcık olsa dinlenemedik!*” demekteler (Sifre 84; Raşi). “*Ne yapacağız, bu çölde nasıl yaşayacağız, ne yer ne içeriz, bu eziyet ne zaman sona erecek, bundan nasıl kurtulacağız!*” (Ramban). Buna göre halkın sızlanma bahanesi olarak öne sürdüğü konu yol yorgunluğu ve çöl koşullarıdır (Raşbam; Sforno). Başka bir görüşe göre halk, Tanrı'nın onları Erets-Yisrael'e getirme isteği karşısında sızlanmaktadır; çünkü inanç eksiklikleri nedeniyle, orada onları bekleyen savaştan çekinmektedirler (Daat Zekenim).

Tanrı'nın Kulağı'nda kötüydü – Ya da, “*Tanrı'nın Huzuru'nda kötüydü*” (Targum Onkelos). Tam çeviriyle “*Tanrı'nın Kulakları'nda*”. Ya da “*Halk, Tanrı'nın Kulakları'nda kötü şikâyetlerde bulundu*” (Saadya Gaon). Ya da “[halk] *Tanrı'nın Kulağı'nda kötüydü*” (Daat Mikra).

Bu ifadedeki imalardan biri de halkın, sadece Tanrı'nın duyabileceği türdeki şikâyetleri ile aslında Tanrı'nın bu dünyada söylenen bir şeyi duyamayabileceği şeklinde bir görüşe sahip

³⁶ Durduğunda ise “Geri dön ey Aşem, Yisrael’in on binlerce binlerine!” derdi.

11

[67. Şikâyetler]

¹ Halk sızlanır gibi oldu [ve bu sızlanma] Tanrı’nın Kulağı’nda kötüydü. Tanrı duydu ve öfkesi alevlendi; Tanrı’nın Ateşi onları tutuşturdu ve kampın kenarını [yakıp] tüketti.

36. Durduğunda – Tam çeviriyle “*dinlendiğinde*”. “Aron durduğunda” (İbn Ezra).

Geri dön – Krş. Saadya Gaon. İbranice **Şuva**. Ya da sadece “*dön*”. Bu anlamın metne uymadığı görüşünde olan Raşi, Menahem ben Saruk’tan alıntı yaparak bu sözcüğün “*huzur ve rahatlık*” anlamı içerdiğini belirtir (sözcüğün bu anlamda kullanıldığı bir başka örnek Yeşayau 30:15’tedir). Buna göre ifadenin anlamı “*Huzurla barın, ey Aşem, Yisrael’in on binlerinin [ve] binlerinin [arasında]*” şeklindedir (The Artscroll Chumash – Stone Edition). İbn Ezra da aynı görüştedir. Benzer şekilde “*Şehinan’ın huzuru burada bizimle olsun*” (Sforno).

Alternatif olarak “*Onunla Yisrael’in on binlerce binlerinin arasında barın*” (Targum Onkelos). Veya “*Yisrael’in binleri ve on binleri yerlerine selamete geri gelsinler ve hiçbirisi eksik olmasın*”. Bu doğrultuda, ifade “*Yisrael’in on binlerce binlerini geri döndür / geri getir*” anlamındadır (Raşbam; krş. Daat Zekenim; Daat Mikra).

On binlerce binlerine – Ya da “*on binlerine [ve] binlerine*”. Aslında “*on binler*” dedikten sonra “*binler*” demeye gerek yoktur. Ama bu ikisi birlikte kullanıldığına göre her birinin anlamı ayrı ayrı değerlendirilmelidir (Mizrahi; Sifte Hahamim). Asgari çoğul “iki”dir. Dolayısıyla “on binler” = 20.000 ve “binler” = 2000. **Şuva** (ö.a.) sözcüğünün anlamını “*huzurla barınmak*” olarak değerlendiren Raşi, buna bağlı olarak, Tanrı’nın Bene-Yisrael’in içinde barınması için gereken asgari nüfusun 22.000 olması gerektiğini belirtir (Sifre 84; Talmud – Yevamot 64a). Ayrıca krş. 2:17 açık.

Derdi – Tüm konaklamalarda.

11.

❧ **Halk Tanrı’yı sınıyor.** Hahamlarımız, çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael’in yakınmalarını ve tartışmalarını “Tanrı’yı sına” olarak tanımlarlar. Tanrı’nın da belirttiği üzere, Bene-Yisrael Tanrı’yı toplam on kez sınamışlardır (14:22; bkz. o.a.). Bunların bazılarını Şemot kitabında okumuştuk (Şemot 14:11, 15:24,16:1-3, 17:1-3). Kalanları ise Bamidbar kitabında yer almaktadır ve bu noktada ilki verilmektedir.

Bene-Yisrael Tanrı’nın birçok mucizesine tanık

olmalarına rağmen, O’nu tamamen tanıyor ve anlıyor oldukları söylenemez. Kudretinin yaptığı mucizelerle mi sınırlı olduğu yoksa bunun çok daha ötesine mi ulaştığını henüz bilmemektedirler. Bu nedenle çeşitli ve her zaman doğru olmayan yollarla, kendilerince bu kudretin sınırlarını ölçen istek ve yakınmalarda bulunmaktadırlar.

Bu bölümden de görüldüğü gibi, Bene-Yisrael’in çöldeki tutumu iki yönlüdür. Kamp ve yolculuk sırasında, önceki bölümde görüldüğü üzere, tam bir disiplin söz konusuydu. Konfor problemi olan yerlerde bile Bene-Yisrael sadece “*Tanrı’nın Sözü’ne göre kamp kurarlar, Tanrı’nın Sözü’ne göre yola çıkarlar*” (9:23). Buna rağmen Tanrı’ya karşı yakınmalar ve tartışmaların olduğu görülmektedir. Konu genel olarak Mısır’dan çıkış, çöldeki et ve su sıkıntısı ve buna benzer şeylerdir. Tüm bunların temelinde bir gerçek vardır: Mısır’dan çıkan nesil kölelik boyunduruğundan kurtulduktan sonra, özgür yaşama henüz adapte olamamıştır. Rav Mordehay Elon’un söylediği gibi: “Halkı Mısır’dan çıkarmak kolay olmuştur; ama Mısır’ı halkın içinden çıkarmak o kadar kolay değildir”. Bu nedenle, mevcut durumlarından kaynaklanan tatminsizlik duygusu, onları yakın geçmişteki kölelik yıllarını [hayallerinde] bir güzel de süsleyip püsleyerek ve orada çektikleri, artık Tanrı’ya haykırmalarına neden olan eziyeti tamamen hiçe sayarak “özelemeye” itmektedir. Öte yandan, 600.000 erkek nüfusuna sahip büyük bir topluluğun kırk yıllık süre içinde toplam on kez böyle bir davranışta bulunması, hala, Peygamber Yirmeyau’nun veciz bir şekilde tanımladığı sadakate (bkz. 9:19-22 açık.) gölge düşürecek şiddette değildir (Daat Mikra).

1-3. Şikâyetler. Tora, kronolojik anlatımına dönmekte ve ilk yolculuk sonrasında kamp kurulan yerde meydana gelen olayları aktarmaktadır (İbn Ezra). İlk üç pasukta anlatılan olayda sorunun ne olduğu konusu pek de açık değildir. Pasukların gizlediği bilginin, açıkladığından çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Hahamlarımız bu konuya açıklık getirmek için çeşitli ipuçlarından yararlanırlar. Aşağıdaki açıklamalar varılan sonuçları yansıtmaktadır. Yine de en basit bakışla, Hahamlarımız’ın bundan önce geçen ve öncesi ile sonrasında ters *Nun* harfleri ile ayrılmış iki pasuğun günah zincirini kesintilemek amacıyla

ב ויצַעֲק הָעַם

אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ: ג וַיִּקְרָא

שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא תַבְעֲרָה כִּי-בַעֲרָה בָּם אֵשׁ יְהוָה:

terk etseydi, yoluna gelen her şeyi yakacaktı (Sifre 86; Raşi). Ateş geldiği gibi göklere dönseydi, bu kez günahkârlar, ceza tehdidinin ortadan kalktığı sonucuna varabilirlerdi (*Piruş Sifre Debe Rav*). Bunun yerine ateş olduğu yerde toprağa dalarak, her an geri çıkabileceği izlenimini vermiştir. Alternatif olarak “söndü” (İbn Ezra). *Midraş*’a göre, daha sonraları halk bir *korban* yaptığında bu ateş gelip o *korbanı* yakardı (*Midraş – Yalkut Şimoni; Meam Loez*).

3. Tavera – İbranice “Baar – Yanmak, Alevlen[dir]mek, Tutuş[tur]mak” kökünden gelen sözcüğün anlamı “tutuşma”dır. Pasukta da belirtildiği üzere burada halkın bir kesiminin Tanrı’nın Ateşi ile yanması nedeniyle bu isim verilmiştir. Bunun gibi, belaların ardından verilen türdeki isimlerin amacı, o belalara yol açan günahları sürekli gündemde tutmaktır. Buna bağlı olarak ileride burasının neden Tavera olarak adlandırıldığı sorulduğunda sebep açıklanacak ve Tanrı’nın ne tür bir günahı nasıl bir şekilde cezalandırdığı herkesçe bilinecektir (*Meam Loez*).

Perek 33’teki kamp listesinde Tavera yer almaktadır (bkz. *Devarim 9.22*). Bir görüşe göre burası yol üstünde, kamp yapmadıkları (*10:33, Sforno o.a.*) bir yerdir. Başka bir görüşe göre ise, halk burada kamp yapmış, bu günahın ardından yola çıkmadan önce, sıradaki pasuklarda işlenen günahı da işlemiştir [Günah işlemek için inatçı istek o kadar güçlü olabilir ki, insanlar, mucizevi bir cezaya tanık oldukları halde, tekrar günah işlemekten kaçınmayabilirler]. İkinci günahtan sonra burasının ismi Kivrot Ataava olarak kalmıştır (*Ramban; 10:33, İbn Ezra o.a.*) ve bu isim, *Perek 33*’teki listede yer almaktadır.

Tanrı’nın Ateşi onları tutuşturmuştu – Bir görüşe göre burada bahsedilen ateş, gerçek bir ateş değil, bedeninin içinde hastalık dolayısıyla hissedilen türdeki bir ateştir. Ancak bu görüşe göre bile, bu ateşin kaynağı bir hastalık ya da mikrop değildir. Tora bunu vurgulamak için bunun “Tanrı’nın Ateşi” olarak adlandırılan, mucizevi ve günaha karşılık ceza olarak gönderilmiş

bir ateş olduğunu vurgulamaktadır (*Tseror Amor; Meam Loez*).

4-10. Man’a karşı tatminsizlik. Buradaki yakınmanın temelinde halkın, Tanrı’nın çok değerli bir hediyesi olan Man’a leke sürmeye niyetlenmesi vardır. Bu nedenle şikâyetinde bulunanlar bu kez bizzat Bene-Yisrael olmasına karşın, Tora bölüm boyunca, aşağısayıcı bir terim olan “halk” sözcüğünü tercih etmektedir (bkz. p. 1 açık.). Anlaşıldığı kadarıyla, olay sonrasında Kivrot Ataava adını alan bu yer (p. 34), önceki olayın gerçekleştiği Tavera ile aynı yerdir. Man’a karşı iftiranın atıldığı bu kısmın ardından, Moşe’ye karşı olumsuz sözler söyleyen Miryam’ın başına gelenler anlatılmakta, onun arkasından da Erets-Yisrael hakkında olumsuz rapor getiren casuslarla ilgili olaya geçilmektedir. Böylelikle, burada arka arkaya verilen üç konunun ortak noktası *Laşon Ara*’dır (Rabenu Behaye).

Rabenu Behaye halkın neden Man’a karşı bir tavır takındığını da şöyle açıklar: Temelde mitsvalara ve kısıtlayıcı olarak gördükleri yasaklara karşı bir isyan söz konusudur. Halk fiziksel zevklerini sınırsız bir şekilde tatmin etmekten men edilmeye yanaşmamaktadır (krş. p. 10 açık.). Sınırsız bir şekilde et yemek, sınırsız bir cinsel yaşam sürmek varken bu konulardaki kısıtlamalar onları rahatsız etmiştir. Öte yandan *Mam*, tamamen gökten gelen, her yönüyle maneviyat dolu, halkın manevi antenlerini güçlendiren bir yiyecektir. Oysa halk fiziksel yaşamı tercih etmekte, yiyeceklerinin de bu yaşamı engellemeyecek nitelikte olmasını istemektedir. Bunu, istedikleri yiyeceklerle de yansıtmaktadırlar. Her varlık dört temel maddenin çeşitli birleşimlerinden oluşur: Rüzgâr, ateş, su ve toprak. Bunların ilk ikisinin ağır bastığı varlıklar maneviyata, son ikisinin ağır bastığı varlıklar ise fiziksellığe yatkındır. Eksikliğini duyduklarını söyledikleri yiyeceklerin hepsi toprakta yetişen türdedir. Tek bir ağaç meyvesini bile zikretmemişlerdir; zira onlarda rüzgâr ögesinden bir miktar vardır. Aynı şekilde balıkların temel maddesi de sudur. *Man* ise fiziksel bir şekli olmasına karşın tamamen manevi niteliktedir. İşte halkın

² Halk Moşe'ye haykırdı, Moşe, Tanrı'ya dua etti ve ateş [toprağa] battı.

³ Bu yere Tavera adını verdi; zira Tanrı'nın Ateşi onları tutuşturmuştu.

olmasıdır. Bir bakıma, “Tanrı görmeyecek; Yaakov’un Tanrısı anlamayacak” (Teilim 94:7) demektedirler. Bu nedenle örneğin Moşe yola çıkıldığı ve kamp yerine ulaşıldığı sırada Tanrı'ya hitap ederken (p. 35-36) onlar kendi aralarında müstehzi bir şekilde “Moşe'nin söylediğine bak; sanki duyan varmış gibi!” şeklinde konuşmaktadırlar. Bu, Tanrı'ya küfür sınırlarının geçilmesinden farksızdır (*Meam Loetz*).

Öfkesi alevlendi – İbranice *Vayihar Apo*. Bu İbranice deyim tam anlamı “burnu tüttü” şeklindedir ve nereden kaynaklandığı bellidir. Tanrı için de kullanılması normaldir, zira Tora insanların kullandığı İbranice ile konuşur ve bu, dile dâhil olan bir deyimdir. Bu deyimle, Tanrı'nın sözün gelişi öfkeli bir tavırda olduğu ve Yargı Niteliği'nin ön plana çıktığı, yani bir ceza vermek üzere olduğu ima edilmektedir.

Halkın yersiz mızımlanması, Tanrı'ya yönelik bir saygısızlık ve değerbilmezliğin işaretidir. Bahane olarak yolun zorluğunu ve hızlı ilerlemeyi göstermektedirler; oysa bu sızlanmaya yer yoktur. Yolculukları olabilecek en rahat şekilde gerçekleşmektedir ve hızın amacı da onların bir an önce Erets-Yisrael'e girebilmesidir (*Sifre* 84; Raşi). Bu açıdan Tanrı'nın öfkesi haklıdır; zira halkın bu hızlı yolculuğun kendi yararına olduğunu anlaması (*Devek Tov*) ve gereksinim duydukları her şeye sahip oldukları bir ortamda kalpten bir sevinç ve neşeyle Tanrı'nın peşinden gitmeleri gerekirdi (Ramban).

Kampın kenarını – İbranice *Biktse Amahane*. Tam çeviri böyledir. Ancak biraz düşünülürse ceza görme konusunda, kampın kenarı ile merkezi arasında bir fark olması için bir neden yoktur. Tora şikâyet edenlerin kampın kenarında olduklarını söylemiş değildir. Bu açıdan Hahamlarımız, ifadenin deyimisel olduğunu öğretirler. Buna göre “*Katse* – *Kenar / Uç*” sözcüğü, “*Muktse* – *Kenara Ayrılmış*” [yani “farklı nitelikte olan”] sözcüğüyle bağlantılıdır (*Beer Basade*). Bunun nasıl bir farklılık olduğu konusunda Hahamlarımız arasında iki görüş hâkimdir: [1] Ceza gören kesim, halkın genelinden daha düşük manevi düzeyde olduğu için farklıdır. Bu görüş doğrultusunda, cezayı görenler, Bene-Yisrael'e katılmış olan *Erev Rav*'dır (Şemot 12:38). Başta Altın Buzağı olayı olmak üzere, çöldeki birçok günahta onların doğrudan payı vardır. Burada da

sızlananlar onlardır ve bu yüzden cezalandırılmışlardır. [2] Ceza gören kesim, halkın genelinden daha yüksek manevi düzeyde olduğu için farklıdır. Bu kişiler “*Katse* – *Kenar*” sözcüğüyle bağlantılı olan “*Ketsinim* – *Subaylar / Liderler*”dir. Bu görüş doğrultusunda, cezayı görenler, Bene-Yisrael'in yetmiş ileri gelenidir (Şemot 24:1). Görüşü dile getiren Rabi Şimon ben Menasya'ya göre bu cezayı hak etmelerinin nedeni, halkın isyankâr havasını yatıştırmak için gerekli dirayeti göstermemiş ve onlara inanç aşılamamış olmalarıdır (*Sifre* 85; Raşi; *Beer Yithsak*). Ayrıca bkz. p. 16 açk.

Bu ikinci görüş, bir toplumda hatalı davranış baş gösterdiği zaman, sadece bu davranışı aktif olarak yapanların değil, aynı zamanda buna meydan veren ya da bunu engellemek için gerekeni yapmayan yetkililerin de aynı derecede sorumlu tutulabildiğini ortaya koymaktadır.

Tüketti – Ya da “yok etti”; “*kesip attı*” (*Targum Onkelos*). Halkın cezası, davranışı ile bire bir uyum içindedir. Onlar, için için yanan bir köz ateşi gibi gizliden gizliye sızlanıp şikâyet etmişler, Tanrı da cezalarını kampın belirli bir kısmını yakarak vermiştir (*Daat Mikra*).

2. Moşe'ye haykırdı – *Targum Yonatan*'ın açıklama çevirisiyle: “Halk, kendileri hakkında [Tanrı'dan] istekte bulunması için Moşe'ye haykırdı”. Cezayı veren Tanrı olmasına rağmen, halk aracılık yapması için (İbn Ezra) Moşe'ye haykırmaktadır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Oysa Tora'nın birçok yerinde halk doğrudan Tanrı'ya haykırdığı birçok örnek mevcuttur (ör. Şemot 14:10). Ancak burada, en baştan itibaren O'na karşı gelmeye niyetlendikleri için, doğrudan Tanrı'dan istekte bulunmaya hakları olmadığını kavramışlardır (*Beer Basade*). Dolayısıyla halk burada, kral babası tarafından sertçe cezalandırılan ve babasını yatıştırmak için onun iyi bir arkadaşına başvurup “lütfen benim adıma babamdan af dile” diyen bir oğul gibidir (*Sifre* 86; Raşi).

[Toprağa] Battı – İbranice *Vatışka*. Sforno'ya göre ateşin bir anda dinmesi, bu ateşin doğal bir oluşum olmadığını göstermek içindir. Ateşin doğası yükselmektir (Sforno). Oysa bu ateş olduğu yerde toprağa girip yok olmuştur. Zira kampın belirli bir yönüne doğru yönelip kampı

וְהָאִסְפָּסָף

אֲשֶׁר בְּקֶרְבּוֹ הִתְאוּ תְּאוֹה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְּפוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ

מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר: ה זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם

אֶת הַקֶּשֶׂאִים וְאֶת הָאֲבִטָּחִים וְאֶת־הַחֲצִיר וְאֶת־הַבָּצָלִים

וְאֶת־הַשּׁוּמִים:

Bize kim et yedirecek? – Bu soru aslında “bu çölde doycak kadar et yeme olanağı yok” şeklinde bir şikâyet ve Tanrı’ya bir tür meydan okumadır (*Daat Mikra*). Teilim kitabında bu halkın bu sorusu daha geniş bir şekilde aktarılmaktadır: “Kalplerinde, canları için yiyecek isteyerek Tanrı’yı smadılar. Tanrı’ya karşı konuştular; ‘Tanrı çölde sofrta kurabilir mi?’ dediler” (Teilim 78:18-19).

Gerçekte et sıkıntısı yoktur. Mısır’dan yanlarında büyük sürülerle çıkmışlardır (Şemot 12:38). Bunlar arada tükenmiş de olamaz; zira daha ileride Reuven ve Gad kabilelerinin muazzam büyüklükte sürüleri olduğu görülmektedir (32:1). Dolayısıyla et konusu, *Man*’dan şikâyet etmek için bir bahaneden ibarettir (*Sifre* 86; Raşi). Alternatif olarak, et olduğu doğrudur; ama belki de ne kadar çok hayvan olursa olsun, bu büyüklükteki bir nüfusun her gün et yiyebilmesi için yeterli değildir. Öte yandan balık (s.p.), gerçekten de nostaljidir. Sıradaki pasuğun belirttiği gibi, etten farklı olarak, çölde balık bulmaya hiç olanak yoktur ve Mısır’ı terk ettikten beri balık yüzü görmemişlerdir (Ramban).

5. Mısır’da – Bu kez yakınanlar BeneYisrael’e mensup kişilerdir (Ramban). Bu yeni şikâyet özellikle arsızcadır. Zira şikâyetçiler sadece yemeğin yetersiz olduğunu söylemekle kalmamışlar – ki Tora bunun doğru olmadığını vurgulamaktadır (p. 7-9) – bunun üstüne Tanrı’ya yakın olmak yerine Mısır esaretini tercih ettiklerini söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir (p. 20). Kısacası yine bahane aramaktadırlar. Bu olay da Bene-Yisrael’in Tanrı’yı sınadığı on testten biridir (bkz. 14:22 açk.). “*Bakalım Halkı’na et hazırlayabilecek mi?*” (Teilim 78:20) havasına giren halk, bu kez Mısır’dan çıkarılmış olduğu için ağlamakta, aralarında bulunan *Şehina*’nın yüceliğini reddeder bir tavır takınmaktadır (Sforno).

Bedava – Basit anlamda Mısır’dayken hizmet ettikleri efendileri onlara yiyecek verirdi. Bahçeyle uğraşanlar meyve, tarlayla uğraşanlar sebze, balık tutanlar da balık yiyebiliyordu (Ramban). Bir açıklamaya göre: Balık Nil’de o

kadar boldu ki, ucuzluğu nedeniyle bedava sayılırdı (İbn Ezra). Belki de Paro’nun köleleri olarak onun işini gördükleri zaman kuru ekmek ve az miktarda su alıyorlar, şehir ve bahçelerde yaptıkları işler sonrasında işe yaramayan meyve ve sebzeleri yiyorlar, tutulan balıklar içinde piyasa değeri olmayacak kadar küçük olanlar kendilerine veriliyordu (Ramban).

Farklı bir bakışla burada başka bir mesaj vardır: Mısır’da bedava yemek yedikleri pek söylenemez. Ne de olsa inşaat için onlara bedava saman bile vermeyen Mısırlılar (Şemot 5:7), onlara elbette bedava yemek verecek değildir! Dolayısıyla burada “karşılık” derken, “karşılığında hiçbir mitsva yükü olmadan” anlamını kastetmektedirler. Çöldeki yolculuklarında mitsvalarla belirlenen belirli bir disiplini takip etmekle yükümlüdürler. Oysa Mısır’da yiyecek için böyle bir kısıtlama olmamıştır. Bu da, tüm şikâyetlerin temelindeki gerçek sebebi ortaya koymaktadır: Halk mitsvalardan kaçmak istemekte, onları yerine getirme yükümlülüğünü üzerinden atmak için bahaneler aramaktadır (*Sifre* 87; Raşi).

Balıkları hatırlıyoruz – Halk önceki pasukta et istemiştir. Ama “Mısır’da yediğimiz etleri hatırlıyoruz” diyememişlerdir; çünkü orada sadece Mısırlı efendileri için et pişirmekte kullandıkları tencerelerin başında oturup onun kokusunda kuru ekmeklerle idare ediyorlardı (Şemot 16:3). Bunun yerine Nil taşkınlık yaptığında geriye kalan ve para vermeden yiyebildikleri balıkları öne sürmektedirler (*Meam Loez*).

Salatalıkları, karpuzları... – Sayılan bu bitkilerin olası en lezzetli yiyecekler olduğu kesin değildir. Öyleyse şikâyet neden özellikle bu beş yiyecek içindir? (*Emek Anetsiv*) Hahamlarımız *Man*’ın insanın istediği her tadı alabileceğini öğretirler. Halk bu beş bitkiyi saymıştır; çünkü *Man*’ın alabileceği tadlar arasında bu beşi istisnadır. Bu beş yiyecek özellikle süt veren anneler için iyi olmadığından – emziren kadınlara “soğan veya sarımsak yeme; çocuk için” derler (Raşi) – *Man* bunların tadını almazdı. Halkın şikâyeti de, bir kralın, oğluna bir eğitmen tutup, ona

⁴ [Halkın] Arasındaki karışık kalabalık şiddetli bir iştaha kapıldı. Bene-Yisrael de [eski şikâyetlerine] dönüp, “bize kim et yedirecek?!” diyerek ağladılar.

⁵ “Mısır’da bedava yediğimiz balıkları hatırlıyoruz; salatalıkları, karpuzları, pırasaları, soğanları ve sarımsakları!

Man’ı hedeflemelerinin temelinde yatan neden de bu maneviyatı değil, fiziksellliği istemeleridir.

Bu her nesilde birçok insanın takındığı türde bir tavidir. İnsan hem manevi hem de fiziksel yönleri olan bir varlıktır. Bu bakımdan elbette fiziksel yönü tatmin ister. Ancak eğer fiziksellliği maneviyatla dengelenmezse, insan, aklın alama-yacağı ölçüde yozlaşabilir. Tora işte insana tam olarak bu konuda yol gösteren, ona Tanrı’nın yaratırken tasarladığı “insan” gibi yaşamının nasıl olduğunu öğreten bir rehberdir. *Talmud* da buna istinaden Tanrı’nın şu sözlerini kaydeder: “*Yetser Ara’yı* (=Kötü Dürtü’yü) yarattım ve Tora’yı ona baharat olarak yarattım. Eğer Tora ile ilgilenirseniz, onun eline teslim olmazsınız” (*Talmud* – *Kiduşin* 30b). Tora, *Yetser Ara’yı* olumlu kullanmanın, onu kutsiyete yönlendirmenin, baharatla lezzetlendirmenin nasıl yapılacağını öğretir. Ama insanlar, fiziksel zevk peşinde oldukları takdirde, bir problemle karşı karşıyadırlar. Bir *Neşamaları*, kutsiyet ve maneviyat için istek duyan bir ruhları vardır. Ve bu ruh, ne ile besleneceğini çok iyi bilir: Tora ile. Bu durumda fiziksellüğün peşinde koşan kişi, ruhunun isteklerini bastırmak için kendisini aslında maneviyat diye bir şey olmadığına ikna etme gayretine girer. Gözlerini kapar ve fiziksel zevke yüklenir. Maneviyatı ve onun kaynağı Tora’yı görmezden gelir, kutsiyete dair her şeyi geçersiz sayar ve kendisini ilgilendirmemesine karar verir. Daha da ileri giderek, bunların uydurma şeyler olduğuna kendisini inandırır, hatta komple teorileri bile üretir, Tora’nın aslında bir uydurma olduğu, Hahamlar’ın sırf ellerinde politik güç oluşturmak için bir kurallar dizisi uydurup bununla halka üstünlük kurduklarını iddia eder [ve Hahamlar’ın, tüm bu kurallara bizzat ve en üst düzeyde, büyük bir titizlikle uyduklarını görmezden gelir]. Gözleriyle şahit olduğu mucizeleri yok sayar; ya da varlığını inkâr edemeyince onları doğaya ve rastlantıya yorar. Ve bu böyle sürüp gider... Ancak insanın özünü bilmekle kalmayıp, onu “yaratmış olan” Tanrı için bunlar yeni şeyler değildir. Bu yüzden bu yönde bir kaymanın tüm aşamalarını listelemiş, bunun felaket niteliğindeki sonuçlarını da önceden bildirmiştir. Bkz. *Vayikra Perek* 26.

4. Karışık kalabalık – Bu, Şemot 12:38’de adları geçen *Erev Rav*’dır. Onlar için burada kullanılan sözcük ise *Asafsuf*’tur. Bu karışık kalabalık, Bene-Yisrael’e mensup olmayıp, Mısır Çıkışı’nda onlara katılmış olması nedeniyle “*Neesaf* – *Eklenmek*”

köküyle bağlantılı olan bu sözcükle tanımlanmaktadır (İbn Ezra). Altın Buzağı günahında önemli bir role sahip olan *Erev Rav* (bkz. Şemot 32:1-6 açık.), başlayan çöl yolculuğuyla birlikte gerçek rengini iyice göstermeye başlar (bkz. 32:7 açık.) ve sızlanmaları ile Bene-Yisrael’i etkileyerek onların da ağlayıp sızlanmalarına neden olur (Raşi).

Şiddetli bir iştaha kapıldı – İbranice *İtavu Taava*. Buradaki *Taava* sözcüğü “tutku, arzu, yoğun istek, şehvet” gibi anlamlar taşır. Bu özellikle fiziksel istekler şeklindedir. Buradaki arzunun konusu bu aşamada belli değildir. Ancak Bene-Yisrael’in de katılımının ardından, konunun et olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar gözleriyle görebilecekleri bir et parçası yeme istegindedirler. Gerçekten de Moşe’nin Tanrı’ya başvurusunda, sanki tek problem et gibi eksikliklermiş gibi görünmektedir (p. 13). Halk Mısır’dan da bahsetmiş olmasına rağmen, bunun sebebi orada yedikleri balıktır (p. 5). Bu nedenle Moşe Mısır’a bir özleminden bahsetmemiştir. Fakat insan zihninin en ufak hücrelerini okuyan ve niyetleri çok iyi bilen Tanrı’nın verdiği cevap, et ve diğer yiyeceklerin aslında bir bahane olduğunu, halkın asıl şikâyetinin, nedense şimdi zihinlerinde bir tür cennete dönüştürdükleri Mısır cehenneminden çıkarılmış [ve kendilerine ek sınırlamalar getiren mitsvalarla yükümlü kılınmış] olmalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (p. 18). Nitekim halk biraz ileride Mısır’a dönme arzusunu açık bir şekilde ortaya koyacaktır (14:4) (*Daat Mikra*).

Dahası Hahamlarımız burada “et” kisvesi altında kastedilenin “beden”, yani cinsel özgürlük olduğunu vurgularlar. Özellikle, Bene-Yisrael’e katılmış olan *Erev Rav*, eskisine göre çok daha sıkı düzeydeki bir cinsel ahlak sınırlamasını istememektedir (Rabenu Behaye). Ayrıca bkz. p. 10 açık.

[Eski şikâyetlerine] Dönüp – *Daat Mikra*. Bkz. Şemot 16:3. Raşi’ye göre: “Bene-Yisrael de dönüp, homurdanmakta olan karışık kalabalıkla birlikte ağlamaya başladılar” (*Mesiah İlemim*). Ramban’a göre “Tanrı’nın, kampın bir kısmını yakan Ateş’inden ders almayıp, çöldeki lüks eksikliğine isyan etme şeklindeki ilk günahlarını tekrarladılar”. İbn Ezra’ya göre: “*Karışık kalabalık* [eski hallerine] dönüp şiddetli arzular duymaya başladı. Bene-Yisrael de [onlara katılarak] ‘bize kim et yedirecek?’ diye ağladılar”. Bir başka alternatif “*dönüp dönüp ağladılar*” – yani ağlamaları gittikçe güç kazandı (*Daat Mikra*).

וְעֵתָהּ נִפְשָׁנוּ יְבֹשָׁה אֵין כָּל בִּלְתִּי אֶל־הֶמָּן עֵינֵינוּ:

6

וְהֶמָּן כְּזֶרַע־גֶּד הוּא וְעֵינֵנו כְּעֵין הַבְּדִלָּה: ה שָׁטוּ הָעַם וְלִקְטוּ 7-8

וּטְחָנוּ בְּרַחִים אֹךְ דָּכוּ בַּמִּדְכָּה וּבִשְׁלֹ בִּפְרוֹר וְעָשׂוּ אֶת־עֲגוֹת

וְהִיהָ טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁךְ הַשָּׁמֶן:

görülmeştir. Hatta anlaşıldığı kadarıyla onların günahı *Erev Rav*'ın günahından daha ağırdır; zira *Erev Rav*'ın şiddetli arzu duyduğu söylenmekte, ama ağladıkları söylenmemektedir. Bene-Yisrael ise onlara katıldıktan sonra Tanrı'ya karşı açık eleştirilere girişmektedirler (*Meam Loez*).

Tora, şimdi, *Man*'la ilgili yakınmaları çürütmek için onun gerçek, saptırılmamış özelliklerini sıralamaktadır. Tanrı tüm dünyaya acı bir ifadeyle “Gelin görün de çocuklarım neden şikâyet ediyorlar” der gibidir (*Sifre* 88; Raşi). Halk *Man* yediğinde kralların sofrasına uygun her türlü lezzete erişmesine rağmen, şikâyetlerini bağlamak için bula bula pırasa, soğan gibi yiyecekleri öne sürmektedir.

7. Kişniş – Bkz. Şemot 16:31. Bu, havuç ailesinden, güçlü bir kokuya sahip, tohum benzeri yuvarlak bir bitkidir (*Talmud – Yoma* 75a; Raşi; İbn Ezra). *Man* buna benzer şekilde taneli haldedir; ancak onun sarımtırak renginden farklı olarak beyazdır (bkz. s.a.). İbn Ezra bunun da, halk tarafından hor görülen *Man*'ın olumlu özelliklerinden olduğunu belirtir. *Man*, kişniş tohumu taneleri gibi, ağır olmayıp kolayca toplanan bir yiyecektir. Ayrıca İbn Ezra, bahsedilenin hardal tohumu olarak da anlaşılabileceğini ekler. Hahamlarımız'ın bahsettikleri bir başka olasılık da, sapı içindeki keten tohumudur (*Talmud – Yoma* 75a).

İnciye benziyordu – Tam çeviriyle “görünümünü inci görünümünü gibiydi”. İbranice *Bedolah*. Saadya Gaon ve İbn Ezra bunu “inci” olarak tanımlarlar (bkz. Bereşit 2:12 açık.). Raşi'ye [ve *Septuaginta*'ya] göre ise bu “kristal” anlamındadır.

8. Halk dolaşım toplar – Halkın *Man*'ı toplamak için çok büyük çabalar sarfetmesine gerek yoktur. Dolaşmaya çıktıklarında bunu rahatça toplayabilmektedirler (*Sifre* 89; Raşi). Ayrıca bu, *Man* tanelerinin yığın halinde bir merkeze düşmeyip, kampın her yanına yayıldığına işaret eder (İbn Ezra). Yani halk bunu toplayabilmek için birbirini itelemek zorunda bile değildi.

El değirmeninde öğütür – İbn Ezra. İbranice *Rehayim*. Tam çeviriyle “değirmen”. Pasuğun burada söylediği işlemlerin yapılmasına aslında gerek yoktur. Zira Tanrı'nın onlara kolaylık olsun diye sadece dolaşım toplayabilecekleri şekilde verdiği *Man*, elbette olduğu gibi yemeye de uygundur (Rabenu Behaye; *Devek Tov*). Dolayısıyla bu ifadeler “el değirmeninde öğütülerek, havanda dövülerek, tencerede pişirilerek ya da pideler haline getirilerek hazırlanan herhangi bir şeyin tadını alabilirdi” anlamını ima eder (*Sifre* 89; Raşi). *Man*'ın istenen her tadı aldığına dair kaynaklardan biri burasıdır.

İbn Ezra'ya göre Tora burada arzusu kabaran kesimin anlayış eksikliğini ön plana çıkarmak için *Man*'ın özelliklerini sıralamaktadır ve anlam, “halk rahatça dolaşım toplar, ister olduğu gibi, isterse de sayılan işlemlerden geçirdikten sonra yiyebilirdi. Üstelik güzel bir tadı vardı” şeklindedir. Ayrıca sadece çiy düştükten sonra, onun üzerine temiz bir şekilde düşerdi. Rabenu Behaye ise başka bir noktaya işaret eder: Birçok yiyecek sadece belirli bir pişirme şeklinde lezzetliyen, başka türlü pişirildiğinde yenemez hale gelir. *Man*'ın olumlu özelliklerini listeleyen bu pasuklar ise bunun *Man* için geçerli olmadığını, nasıl pişirilirse pişirilsin *Man*'ın yine de lezzetli bir yiyecek olmayı sürdürdüğünü vurgulamaktadır.

Pideler – *Daat Mikra*. İbranice *Ugot*.

Haline getirirdi – Tam çeviriyle “yaparlardı”.

Tadı, yağlı hamurun tadı gibiydi – *Targum Onkelos*; Donas ben Labrat; Raşi; İbn Ezra. İbranice *Leşad Aşamen*. Buradaki *Leşad* sözcüğü bu doğrultuda “nemlilik” anlamındadır. Yani, yağla yoğrulmuş bir hamurun yağdan kaynaklanan nemliliğinden bahsedilmektedir. Ayrıca *LeŞad* sözcüğü “*Layış – Yoğurma*”, “*Şemen – Yağ*” ve “*Devaş – Bal*” sözcüklerinin başharflerinden oluşur. Buna göre, *Man*'ın tadı yağla yoğrulmuş ve balla tatlandırılmış bir hamurunki gibidir (Raşi). Bu tanım, *Man*'la ilgili daha önce yapılmış “tadı ballı gözleme gibiydi” (Şemot 16:31) tasvirini

⁶ Oysa şimdi canımız kurudu! Hiçbir şey yok! Gözümüz sadece *Man*'a [yönelik beklenti içinde]!”

⁷ *Man*, kışnış tohumu gibiydi ve inciye benziyordu.

⁸ Halk dolaşp toplar, el değirmeninde öğütür veya havanda döver, tencerede pişirir ya da onu pideler haline getirirdi. Tadı yağlı hamurun tadı gibiydi.

“oğlumun zararlı yemek yemesini, zararlı içecek içmesini istemiyorum” diye talimat vermesi karşısında oğlun babasına sinirlenerek “bu yasak beni sevdiği için değil! Sadece beni bunlardan mahrum etmekten zevk alıyor!” demesine benzetmektedir (*Sifre* 87; Raşi).

Talmud'da bu konuda Rabi Ami ve Rabi Yosi iki görüş bildirir: Birine göre halk *Man*'da, listelenen beş yiyecek haricinde her şeyin tadını bulabiliyordu. Diğer görüşe göre ise halk bu beş yiyecek de dâhil olmak üzere tüm yiyeceklerin tadını *Man*'dan alabiliyordu. Sayılan beş yiyecek başka bir konuda farklıydı. *Man*'ı yediklerinde tadın yanında tüm yiyeceklerin fiziksel niteliğini de hissedebiliyorlardı. Bu beş yiyeceğin ise tadını alabiliyor ama fiziksel hissini alamıyorlardı (*Talmud – Yoma* 75a).

Rabenu Behaye, halkın, *Man*'ın mucizevî niteliklerine iftira etmek için neden bu beş bitkiyi öne sürdüğünü şöyle açıklar: Bu beş bitki, bolca bulunduğu ve maddi değer açısından fazla bir şey ifade etmediği için, halkın Mısır'dayken bedava yiyebildiği yegâne bitki grubudur. Daha değerli ve lezzetli yiyecekleri ise dile getirmemişlerdir; çünkü onları bedava yemek bir rüyaydı. Benzer şekilde burada balık için kullandıkları *Daga* sözcüğü, özellikle kokmuş ve değersiz balıkları ifade eder (krş. sözcüğün aynı şekilde kullanıldığı Şemot 7:21). Normal şartlarda balığı belirten sözcük *Dag*'dır. Ama onların bedava yedikleri, Mısırlılar'ın çöpe atmaktansa Bene-Yisrael'e verdikleri, yakalanmalarının üzerinden dört-beş gün geçmiş kokmuş balıklardır.

Salatalıkları – İbranice *Kişuim*. Günümüzdeki kullanımla bunun anlamı “*kabakları*” şeklindedir. Çevirimiz ise, kastedilenin salatalık olduğunu söyleyen Raşi'ye göredir.

Karpuzları – İbranice *Avatihim*. Ya da “*kavunları*”. Bilimsel ismiyle *Cucumis melo var* (*Daat Mikra*).

Pırasaları – *Targum Onkelos*. İbranice *Hatsir*. Bilimsel ismiyle *Allium porrum* (*Daat Mikra*). İbn Ezra'ya göre bu ifade genel olarak yeşil sebzeleri ifade ediyor da olabilir.

6. Canımız kurudu! Hiçbir şey yok! – Ya da deyimisel bakışla “*hayatımız kavruldu*” (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*). Basit anlamda halk, normal yiyecek için duyduğu şiddetli arzu ile vücudunu sıcak bastığını ve kuruduğunu söylemektedir. Zira bedeninin su ihtiyacını karşılayan şeyler arasında, suyun yanında yiyeceklerin de önemli bir yeri vardır. Ancak Tora, *Man*'ın, yakınmalara cevaben saydığı özellikler içinde onun yağlı ve nemlendirici özelliğine de yer vermiş (p. 8), bu şikâyetin de yersiz olduğuna işaret etmiştir (Ramban).

Hahamlarımız ise başka bir konuyu öğretirler: *Man*'ın mucizevî özelliklerinden biri, hiçbir fiziksel artık bırakmadan, vücutta tümüyle özümsemesidir (bkz. 21:5 açık.). Bu nedenle halkın tuvalet ihtiyacı bile yoktur ve bu olağandışı durum onları rahatsız etmektedir. “Canımız kurudu! Hiçbir atık yok! Yiyip de çıkarmayan insan var mı bu dünyada? Bu *Man* vücudumuzda bir yerlerde birikiyor ve ileride bir gün karnımızı şişirip patlatacak!” demektedirler (*Talmud – Yoma* 75b).

Gözümüz sadece *Man*'a [yönelik beklenti içinde] – İbn Ezra. “Gözlerimiz *Man* ne zaman inecek diye hep yukarı bakıyor” (*Piruş Al İbn Ezra*). “Yaşamak için ihtiyaç duyduğumuz besin bile elimizde değil! Olsaydı yemesek bile, bunun varlığının bilinciyle zihnimiz rahat ederdi. Oysa şimdi, ‘ya gökten *Man* düşmezse’ diye sürekli endişe içindeyiz!”. Bu, Hahamlarımız'ın “sepetinde ekmek olanla olmayan bir değildir” (*Talmud – Yoma* 74b) sözleriyle işaret ettikleri psikolojik bir durumdur (Ramban).

Ya da “*gözümüzün tek gördüğü *Man*! Sabah *Man*, akşam *Man*!”* (*Sifre* 89; Raşi). Her ne kadar *Man*, sayılanların dışında istenen her şeyin “tadını” alabiliyorsa da, şekli değişmemektedir. Ne tad alırlarsa alsınlar, gözlerinin gördüğü yine *Man*'dır. Bu nedenle diyetlerinin monotonluğundan yakınmaktadırlar. Gözleri sabah-akşam aynı yiyeceği görmektedir (*Emek Anetsiv*).

7-9. Tüm bu şikâyetlerden, Bene-Yisrael'in manevi düzeyinin hiç de parlak olmadığı

וּבִרְדַּת הַטֵּל עַל־הַמַּחֲנֶה לֵילָה

9

יֵרֶד הָמָן עָלָיו: י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמַשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ

10

לְפָתַח אֹהֶלָו וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינַי מֹשֶׁה רָע: יא וַיֹּאמֶר

11

מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵמָּה הִרְעַלְתָּ לַעֲבָדְךָ וּלְמָה לֹא־מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ

לְשׁוֹם אֶת־מִשָּׂא כָל־הָעָם הַזֶּה עָלַי: יב הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת

12

כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אֲנֹכִי יִלְדֶתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאָהוּ בְּחִיקְךָ

כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֵמָן אֶת־הַיֶּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לֹאֲבֹתָיו:

tüm sorumluluğu kendisi üstlenir. Ona göre halk bu durumdadır; çünkü “o” iyi bir şekilde rehberlik edememiştir. Tanrı ona yardımcıları verse, halka daha etkili bir şekilde ulaşip onları ikaz ederek *teshuva* yapmasını sağlayabilecektir (*Aamek Davar*).

11-15. Moşe’nin umutsuzluğu. Sforno bir konuya dikkati çeker: Birçok anne baba ile çocukları arasında sıklıkla çatışma ve fikir ayrılıkları baş gösterebilir. Ama en azından çocuklar, anne ve babalarının kendilerini sevdiğine ve iyiliklerini istediğine dair belli bir güven duyarlar. Oysa şimdi bu ulus, Moşe’ye böyle bir güveni göstermemiştir. Aksine, sürekli olarak nasıl tepki vereceğini görmek için onu sınamaktadır. Moşe’nin ümitsizliğinin nedeni budur.

Burada Moşe’nin garip bir tepkisi söz konusudur: Halk et istemiştir; oysa Moşe halkı yönetmekte kendisine yardımcı olacak ileri gelenler için talepte bulunmaktadır. Aslında Moşe de bir yardımcı grubunun halka et sağlamayacağını çok iyi bilmektedir. Dahası bunun gibi kriz zamanlarında, halkın şikâyet için diğer ileri gelenlere değil, lider, kurtarıcı ve kanunkoyucu olarak yine kendisine geleceğinin de farkındadır. Ancak yine de, bu yeni yardımcı grubunun, halkı bir nebze yatıştırabileceğini ve şikâyet yükünün bir kısmını kendi omuzlarından alabileceğini ummaktadır (Ramban).

11. Neden kuluna kötülük ettin? – Yani “neden bana kötülük ettin ve istemememe rağmen beni halkı Mısır’dan çıkarmak üzere zorla gönderdin?” (Sforno).

Neden gözünde beğeni bulmadım? – “Sana ‘lüt-fen daha uygun birini gönder’ (Şemot 4:13) dediğim zaman neden beni dikkate almadın?” (İbn Ezra; Sforno).

Tüm bu halkın yükünü üzerime koyuyorsun – “Sanki benden başka lider yokmuş gibi. En azından, halkın iyiliği için bana ortak olacak bir yönetici verebilirdin” (Sforno).

12. Ben mi hamile kaldım... – Burada kullanılan *Ariti* ve *Yelidtiu* sözcükleri hakkında farklı görüşler vardır. İbn Ezra’ya göre *Ariti*, “hamile kaldım” (krş. Bereşit 29:32), *Yelidtiu* “ona baba oldum” anlamındadır (krş. Bereşit 6:10). Yani ilk sözcük annelik, ikincisi de babalık ifade eder. *Onkelos*’un çevirisi ise tam tersine “tüm halkın babası mıyım ben? Onlar benim oğullarım mı?” şeklindedir. Bu durumda onun görüşüne göre *Ariti* sözcüğünün anlamı, “hamileliğe neden oldum” şeklindedir. “Benim oğullarım mı?” derken de [Ramban’ın açıklamasına göre] “anneleri miyim?” anlamı kastedilmektedir. Çevirimiz, her iki sözcüğün de annelik ifade ettiği görüşündeki Ramban’a göredir. Bir annenin gösterdiği fedakârlıklar hamilelikten başlar, zorlu bir tecrübe olan doğumla doruğa çıkar ve çocuğun yetiştirilmesindeki zorluklarla sürer. Bu nedenle Moşe, halkla olan ilişkisini hamilelik, doğum ve sonrasında bir annenin şefkatli bir sabırla çektiği zorluklarla karşılaştırmaktadır.

Moşe’nin sözleri “ben ebeveyn değilim; o yüzden bu yükü taşımak zorunda değilim” şeklindedir. Bu sözlerden, “eğer ebeveyn olsaydım, bu yükü tek başıma taşımak benim görevimdi” sonucu çıkmaktadır. Hafets Hayim burayı dayanak göstererek, ne kadar zor olursa olsun, ebeveynlerin çocukları için sorumluluktan kaçamayacakları ya da sorumluluğu başkalarına devredemeyecekleri dersini çıkarır.

Aslında Moşe, ölümünden önce yaptığı konuşmada, halkı asıl taşıyanın Tanrı olduğunu dile getirmiştir (Devarim 1:31. Ayrıca bkz. Şemot

⁹ Geceleyin kampa çiy düştüğünde, *Man* onun üzerine inerdi.

¹⁰ Moşe, halkın aileler halinde, herkesin çadırının girişinde ağladığını duydu. Tanrı'nın öfkesi fazlasıyla alevlenmişti. [Durum] Moşe'nin gözünde de kötüydü.

¹¹ “Neden kuluna kötülük ettin?” dedi Moşe, Tanrı'ya, “Neden gözünde beğeni bulmadım da tüm bu halkın yükünü üzerime koyuyorsun?”

¹² Tüm bu halka ben mi hamile kaldım, onu ben mi doğurdum ki, bana, [hakkında] atalarına yemin ettiğin toprağa [gelene kadar] ‘Onu bir dadının, emzikteki çocuğu taşıdığı gibi koynunda taşı’ diyorsun?!

hatırlatmaktadır. Her tadı alabilen *Man*'ın, herhangi bir tada niyetlenmeden yendiğindeki doğal tadı böyleydi.

Belki de halkın “*canımız kurudu*” demesinin nedeni, *Man*'ın fiziksel özellikleridir: Taneli tahıl gibi kuru, kristal gibi serttir. Öyleyse belki de halk şikâyetinde haklıdır? Tanrı neden öfkelenmektedir? Cevap bu pasuktur. Halk *Man*'ı bahsedilen işlemlerden geçirdiği takdirde yağlı gözleme gibi lezzetli ve kuru olmayan bir yiyecek elde edebilmesine rağmen bu yakınmada bulunmuştur. Tanrı'nın öfke ifade eden tavrının sebebi budur (Raşbam).

Hahamlarımız buradaki sözcüğü “*Şad* – [Kadımlarda] *Gögüs*” ile bağlantılı olarak açıklarlar. Buna göre nasıl ki bir bebek, annesinden emdiği sütte [annesinin yediği yiyeceğe bağlı olarak] çeşit çeşit tad alırsa, *Man* da halkın istediği her tada bürünürdü (*Sifre* 89; *Talmud* – *Yoma* 75a). Bu durumda çeviri “*şişman [=verimli] bir göğüsteki tad [çeşitliliği] gibiydi*” şeklinde de olabilir (*Beer Yitshak*).

Yararlı Yiyecek İçin Kıstaslar. *Man*'ın özellikleri, yararlı yiyeceklerin sahip olduğu beş özelliğe işaret eder: [1] Kişniş tohumu sakinleştirici özelliğe sahiptir. Bunun gibi, yararlı bir yiyecek, insanın zihnini dinlendirecek özellikte olmalıdır. [2] Kişniş sözcüğünün İbranicesi *Gad*'dir. Bu, Gad kabilesini hatırlatır. Bu kabile, savaşlarda Moşe tarafından en ön saflarda görevlendirilirdi; zira fiziksel olarak güçlü yapıya sahiptiler. Dolayısıyla yararlı yiyecek, vücudun güçlü olmasını sağlayan yiyecektir. [3] İnci ya da pırlanta görünümlü *Man* gibi, bir yiyecek de ancak güzel görünüme sahipse yararlıdır. Tadı ne kadar güzel olursa olsun, görünümü itici olan bir yiyecek, psikolojik nedenlerle insana fazla yarar sağlamaz. [4] Lezzetli ve damağa uygun olmalıdır. Tıpkı insanların sadece sevdikleri ve hayal ettikleri yiyeceklerin tadını alan *Man* gibi. [5] *Man*, doğrudan toprağa değil, bir çiy tabakasının üzerine düşer, üstünü de başka bir çiy tabakası kaplardı (bkz. Şemot 16:14). *Midraş* temizliğin

daha da detaylı olduğunu belirtir: Gece bir kuzey rüzgârı eserek çöl zeminini düzenler, üzerine yağın yağmur burayı yıkar, sonra bir çiy tabakası etrafı kaplardı. *Man* buraya yağar, üstü de başka bir tabakayla kaplanırdı. Böylece *Man*, kullanıma hazır kapalı bir kutuda tertemiz bir şekilde sunulan bir yiyecekti. Kısacası, yararlı yiyecek için vazgeçilmez ölçütlerden biri de onun temiz olmasıdır (*Meam Loez*).

10. Aileler halinde – Tam çeviriyle “*ailelerine göre*”, “*aileleriyle*”. Basit anlama göre, hoşnutsuzluklarını alenen göstermek için, aileler [tıpkı bir ölünün ardından yas tutarken olduğu gibi (İbn Ezra)] bir arada çadırlarının girişinde toplanıp ağlamaya başladılar (*Sifre* 90; *Talmud* – *Yoma* 75; Raşi). Hahamlarımız ise konunun derinliğine inerler ve buradaki ifadeyi “*aile ilişkileri nedeniyle*” şeklinde açıklarlar. Halkın şikâyetinin temelinde, cinsel ilişkileri belirli bir düzene oturtan yasaklar vardır (bkz. Vayikra Perek 18 ve 20). Artık bazı ilişkilerin yasak olması nedeniyle şikâyet için bahaneler üretmektedirler (*Talmud* – *Şabat* 130a; Raşi). Halkın bir kez daha mitsvaların kısıtlayıcı yönlerine yoğunlaşmakta olması, Sinay'dan ayrıldıktan sonraki düşüşün derecesini gösterir niteliktedir. Gerçekte mitsvalar birer ayrıcalıktır; ama bazı insanlar için dayanılmaz birer yük gibi görünürler.

Tanrı'nın öfkesi fazlasıyla alevlenmişti – İnsanlar tutkuları, arzuları ya da zaafıları nedeniyle günah işledikleri takdirde, Tanrı anlayış gösterip *teşuva* şansı tanıyabilir. Ama burada insanlar Mısır'a geri dönmek istediklerini söylemekle, kendilerini *Yetser Ara*'ya kayıtsız şartsız teslim etme yönündeki bilinçli heveslerini ortaya koymuşlardır. İşte bu, hoşgörüyü hak etmeyen bir tutumdur (*Or Ahayim*).

Moşe'nin gözünde de kötüydü – Tam çeviriyle “*ve Moşe'nin gözlerinde kötüydü*”. Ya da “*kötü oldu*” (İbn Ezra). Moşe durumu ve nasıl bir felakete doğru ilerlenmekte olduğunu görmüştür. Bu gidişle halk kendisini yok oluşa mahkûm etmek üzeredir. Felaketi önlemek amacıyla söz alır ve

- 13 יג מאין לי בשר לתת לכל־העם הזה כִּי־יִבְכוּ עָלַי לֵאמֹר
 14 תִּנְהַלְנוּ בָּשָׂר וְנֹאכְלָהּ יָד לֹא־אוּכַל אֲנֹכִי לְבָדִי לְשֹׂאת
 15 אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי מוֹ וְאִם־כִּכָּה | אֶת־עֲשֵׂה לִי
 הֲרֹגֵנִי נָא הֲרֹג אִם־מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֶל־אַרְאֶה בְּרַעְתִּי פ
 16 מוֹ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲסַפֶּה־לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר יֵדְעֶת כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו וְלִקְחָתָם אֹתָם אֶל־אֶהֱל
 מוֹעֵד וְהִתִּיצְבוּ שָׁם עִמָּךְ:

istinaden “Senin yapacağın kötülüğü” (*Divre David; Beer Rehovot*) demesi gerekirdi. Ancak “halkın kötü halini” (*Nahalat Yaakov*) [ya da diğer görüşe göre Tanrı’ya bir kötülük yakıştırmak saygısızlık olacağından “Senin yapacağın kötülüğü”] demeye Moşe’nin dili varmamıştır (krş. Bereşit 49:7). Bu nedenle sadık bir lider [ya da kul] olarak, Moşe, kötülüğü kendisine bağlamıştır (Raşi). Alternatif olarak: “Huzur bulmam için beni öldür ki içinde bulunduğum kötü hali daha fazla görmeyeyim” (İbn Ezra).

Başka bir alternatif: “Sen ki her yönünle kusursuz ve bütünsün, onları sırf benim onurumun kırılmaması için yanıma başka yöneticiler vermeden böyle eksik bir şekilde yönetmemi istiyorsan, lütfen, başkalarını görevlendirmek için beni öldür gitsin. Bu sayede halk tam ve eksiksiz yönetime kavuşacaktır. Ben de, benim yüzümden kusurlu bir şekilde giden yöneticiliğimden kaynaklanan kötülüğümü görmeyeyim. Çünkü bu benim için ölümden beter” (Sforno).

Eğer gözünde beğeni bulduysam beni şimdi öldür – İbn Ezra. Ya da “lütfen beni öldür” (Raşi). Ya da “lütfen bana bir iyilik yap ve öldür beni!” (*The Living Torah*). Bkz. Bereşit 47:29 açık.

16-17. Sanedrin. Moşe halk et isteyince hemen kendi liderliğini ortaya koyarak, halka istediğini veremeyenin kendisi olduğunu ima etmiş ve halkı bu şekilde savunmaya çalışmıştır. Ona göre, halk Tanrı’ya değil, istediğini veremeyen ya da onları iyi bir şekilde yönetip onlara gereken eğitimi veremeyen lider olarak kendisine isyan etmektedir. Bu nedenle Moşe, “eğer lider olarak başkasını seçseydin, bu duruma gelmezdi” diyerek kendisini feda etmek istemiştir. Ancak Tanrı gerçek sorunu gayet iyi bilmektedir. Dolayısıyla Moşe’nin öne sürdüğü zayıf savunmayı, isteğini yerine getirerek savuşturmaktadır. Ona “işte sana

istediğin yardımcılar” demektedir. “Ama bil ki, sorun sen değilsin; halkın asıl sorguladığı Benim kudretim” (*Meam Loetz*).

16. Bana ... topla – Moşe’nin, artık tek başına devam edemeyeceği şeklindeki yakınmasına (p. 14) cevap olarak, Tanrı, ona, *Sanedrin*’i oluşturacak yetmiş ileri gelen seçmesini emreder (*Sifre* 92; Raşi). Bu yeni bir kavram değildir; zira Mısır’dayken bile ileri gelenlerin [adı üstünde] belirli bir forsu vardı (bkz. Şemot 3:16 ve 4:29) ve Moşe, On Emir verilmenden önce ileri gelenlerden yetmiş kişiyi toplamıştı (Şemot 24:1). Ancak bu bilge kişiler, p. 1’de açıklanan sızlanma olayından sonra günahkârları cezalandıran Tanrısal Ateş ile ölmüşlerdir (bkz. p. 1 açık.). Böyle bir sonu hak etmelerinin nedeni, Sinay’da “Tanrı’yı görmek” (24:10) olarak tanımlanan son derece kuvvetli bir manevi tecrübe sırasında uygunsuzca yiyip içmeleridir (bkz. Şemot 24:11). Böyle bir hareket, bir yandan kralla konuşurken, diğer yandan eldeki bir pideden ısırmak almaktan farksızdır. Yine de Tanrı, Tora’nın alınışına ölümü karıştırmak istemediğinden, “*Bene-Yisrael’in asileri*” olarak tanımlanan bu kişilerin cezalarını o sırada vermemiştir. Bu olay nedeniyle hak edilen ölüm cezasını, Nadav ve Aviu *Mişkan*’ın açılış gününde (Vayikra 10:1), yetmiş ileri gelen ise Tavera’da görmüşlerdir (p. 1) (*Midraş – Tanhuma* 16; Raşi).

Halkın ileri gelenleri ve denetçileri olarak tanıdığın – *Tavera*’da ölen ileri gelenlerin yerini almaları için, Tanrı, Moşe’ye, ileri gelenlerin yanında, Mısır’da Bene-Yisrael’in ustabaşları olarak görev yapan liderlerin arasından da seçim yapmasını emretmektedir. Bu ustabaşlarına halkı cezalandırmaları emredildiğinde, onlar, kardeşlerini cezalandırmaktansa, Mısırlılar’ca dövülmeyi tercih etmişlerdir (Şemot 5:14). Ve kardeşlerini

¹³ Nerede bende tüm bu halka verecek et ki bana ‘bize et ver de yiyelim’ diye ağlıyorlar?

¹⁴ Tüm bu halkı ben tek başıma taşıyamayacağım; çünkü benim için ağır.

¹⁵ Ve madem bana böyle davranıyorsun, eğer gözünde beğeni bulduysam beni şimdi öldür ki kötü halimi görmeyeyim!”

[68. Et Sözü]

¹⁶ Tanrı, Moşe’ye “Bana Yisrael’in ileri gelenlerinden, halkın ileri gelenleri ve denetçileri olarak tanıdığın yetmiş kişi topla” dedi. “Onları Buluşma Çadırı’na getir ve orada seninle hazır dursunlar.

19:4 ve Devarim 32:11). Bu bakımdan, Moşe’nin kullandığı bu metaforlar başka bir bakışla da değerlendirilebilir. Moşe, bir ebeveynin çocuğuna yiyecek veremediği zaman hissedeceği o berbat duygular içindedir (*Daat Mikra*; krş. Eha 2:12).

[Gelene kadar] – İbn Ezra.

Bir dadının – İbranice **Omen**. Bu erkek bir dadıyı kasteder; zira Moşe kendisinden bahsetmektedir (Ramban). Alternatif olarak “*süt veren bir kadının*”. Bu bir anne ya da sütanne olabilir.

‘... koynunda taşı’ diyorsun – Tanrı daha önce Moşe’ye, Erets-Yisrael’e kadar Bene-Yisrael’e liderlik etmesini söylemiştir (bkz. Şemot 6:13). Ayrıca yolun en başında, onların hakaretlerine ve tehditlerine maruz kalsalar bile Bene-Yisrael’e karşı sabırlı olması gerektiğini de bildirmiştir (bkz. Şemot 32:34 açık.) (*Sifre* 91; Raşi).

Pasuğun bu kısmı genel bir kuralı öğretir. Halk, yasaya karşı saygılı ve itaatkâr olmalıdır. Ancak yargıçlar ve yöneticiler de, halkın yükünü çekmeye hazır olmalıdır. Ve bu ne dereceye kadar olmalıdır? “*Bir dadının, emzikteki çocuğu taşıdığı gibi*” (*Talmud – Sanedrin* 8a).

13. Nerede bende ... et – “Onlar da çok iyi biliyorlar ki, bende hepsine verecek et yok. Buna rağmen ağlayıp sızlayarak benden et talep etmelerinin tek anlamı var: Benim senin emirlerin konusundaki liderlik konumumu sorguluyorlar ve istediklerini Sen’den koparabilme yeteneğimi sınıyorlar” (Sforno). Alternatif olarak “*Bana ‘bize et ver de yiyelim’ diye ağıladıkları zaman ben bu halka verecek eti nereden edimeceğim?*” (Rashi – *Sapirstein Edition*).

14. Ben tek başıma taşıyamayacağım – Yani “tüm ulusun tek sorumlusu ben olamayacağım” (*The Living Torah*). Moşe tüm söylediklerinin ardından, bu noktada kendi vardığı sonucu açıklamaktadır (*Daat Mikra*): “Tek başıma devam edemeyeceğim. Yanıma bu halkın güven duyacağı yardımcılar vermek gerekiyor” (Sforno).

Benim için ağır – Ya da “*ağırlaştı*” (İbn Ezra).

15. Madem bana böyle davranıyorsun – Tam çeviriyle “*eğer Sen bana böyle davranıyorsan*”. Bu pasukta iki zorluk vardır: [1] Buradaki “*Sen*” sözcüğü, **At** kelimesidir. Bu sözcük genel olarak bir bayana “*sen*” dendiğinde kullanılır. Erkek için kullanılan sözcük **Ata**’dır. Her ne kadar Tanrı için herhangi bir cinsiyet söz konusu değilse de, Tora Tanrı hakkında genellikle eril dil kullanır. Burada ise **At** denmektedir [Eski dönem İbranice dilbilgisi otoriteleri bunun garip olmadığını zira **At** sözcüğünün hem erkek hem de kadınlar için kullanılabileceğini, **Ata** dendiğinde ise sadece erkeğin kastedildiğini belirtirler (İbn Ezra). Ancak yine de özellikle **At** sözcüğünün seçilmesi cevap beklemektedir]. [2] Moşe, Tanrı’ya “*beni öldür*” demektedir. Moşe’nin, söylediği her söze niyetlendiği düşünüldüğünde bu ağır bir laftır. Sırf halkın yükünü taşımak zoruna gittiği için “beni öldür” demesi pek mantıklı değildir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Bir kişinin Tanrı’yı algılayış şekli, Tanrı’nın o kişiyi algılayış şeklinin yansımasıdır. Dolayısıyla Moşe’nin Tanrı’ya dişil bir sözcükle hitap etmesi, bu noktada Moşe’nin Tanrı hakkında sözün gelişi dişil özellikle algıladığını gösterir – ki bu da, aslında Moşe’nin bu noktadaki halinin dişil özellik içerdiğine işaretir (*Divre David*; *Nefeş Ahayim*). Moşe bu noktada kendisini fiziksel olarak bir kadın kadar zayıf hissetmiştir. Doğal olarak kadınlardan daha güçlü yapıları erkeklerle özgü fiziksel gücünü yitirmesinin nedeni, Tanrı’nın, halkın gösterdiği küstahça şikâyet karşısında göndermek üzere olduğu cezayı ona bildirmiş olmasıdır. Moşe bunu görünce hemen bir şeyler yapmak ister: “Eğer bir kadın kadar güçsüz düşmeme neden olacak derecede ağır bir ceza vermeye hazırlanıyorsan, lütfen beni şimdiden öldür ki, halkın başına gelecek kötülüğü görmeyeyim!” (*Sifre* 91; Raşi).

Bu açıklamaya göre Moşe’nin “*kötü halimi*” değil, “halkın kötü halini” (*Nahalat Yaakov*) [ya da başka bir görüşe göre, Tanrı’nın vereceği cezaya

וַיִּרְדְּתִי וּדְבַרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאַצְלֹתִי

מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אֹתְךָ בְּמִשְׁאֵה הָעָם
וְלֹא־תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדָּךְ:

Orada seninle hazır dursunlar – Ya da “dik / ayakta dursunlar”. Bunun amacı halkın bu yetmiş kişiyi görüp “bu kişiler, Moşe ile birlikte Mişkan’ın önünde Tanrı’nın Ağzı’ndan konuşma dinlediklerine göre değerli kişiler olmalı” düşüncesiyle onlara büyük kişiler olarak saygı göstermesini sağlamaktır (Sifre 92; Raşi).

17. İnip – Tam çeviriyle “ineceğim”. Alternatif olarak “açığa çıkacağım; belirgin olacağım” (Targum Onkelos). Tanrı, bulutun içinde ateşle Onurlu Varlığını hissettirecektir (İbn Ezra). Aslında bağlam içinde bu sözcüğe gerek yoktur. Ama burası Tanrı’nın, Kendisi hakkında “inmek” fiilini kullandığı on yerden biridir (Sifre 93; Raşi). Dolayısıyla burası, Şehina’nın inişi olarak tanımlanan seyrek ve özel durumlardan biridir. Tanrı bunu, yeni seçilen ileri gelenleri onurlandırmak için yapmıştır (Gur Arye). Nitekim bir karşılaştırma yapmak için, Tanrı’nın Tora verildiğinde de “inmiş olduğu” temel alınabilir (bkz. Şemot 19:11 açık.). Kısacası Sanedrin’in atandığı bu gün, Tanrı için Sinay’da Tora’yı vermiş olduğu gün kadar değerli ve mutlu bir vesiledir.

Seninle konuşacağım – Tanrı sadece “konuşacağım” değil, “*seninle konuşacağım*” demektedir. Yani her ne kadar yeni seçilecek kişileri onurlandırır da, Tanrı’nın direkt hitabı sadece Moşe’ye yöneliktir, onlara değil (Sifre 93; Raşi). Moşe Tanrı’yı duyduğunda onlar da duyacaklardır (İbn Ezra).

Üzerindeki Ruh’u arttırıp – İbranice *VeAtsalti*. Çeviri Onkelos’a göredir. Sözcük “*Etsel* – Yanında, Yakınında” kelimesiyle bağlantılıdır (İbn Ezra). Tanrı, Moşe’nin üzerindeki *Ruah Akodeş*’i arttırıp diğerlerine de yayacaktır. Ancak tıpkı bilgi gibi, bu da kaynaktan bir eksilme olmadan gerçekleşecektir. Yani Moşe, başka kandillerin yakılmasında kullanılan bir kandil gibidir. Ondan alınan ateşle diğer kandiller yakılmasına karşın, onun ateşinde hiçbir eksilme yoktur (Sifre 93; Raşi; İbn Ezra). Yine de “yayılan Ruh”, “Moşe’nin

üzerinden” gelecektir. Başka bir deyişle diğer ileri gelenlerin manevi peygamberlik tecrübe etmeleri tamamen Moşe’nin sayesinde olacaktır. Ancak bundan sonra peygamberlik ruhu onlarda bağımsız olarak barınmayacaktır. Nitekim bu kişilerin sadece yetkili kılındıkları sırada peygamberlik ettikleri, ancak bundan sonra bir daha peygamberlik gücüne sahip olmadıkları görülmektedir (bkz. p. 25; Ramban). Burada da Tanrısız Meclis ile Sanedrin arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Tanrı’nın çevresindeki, yetmiş ulusu temsil eden yetmiş meleğin kendilerine ait bir güçleri yoktur; tamamen Tanrı’nın onlara yaydığı güçten nasiplenirler. Bu nedenle seçilecek Sanedrin üyeleri de tören sırasında Mişkan’ın çevresinde durmuşlardır (p. 24). Çünkü Çadır’ın içindeki Aron Aberit, Tanrı’nın Onur Tahtı’nı temsil eder. Böylece onların peygamberlik gücü, Tanrı’nın, Moşe’ye vermiş olduğu peygamberlik gücünü arttırıp onlara yayması ile gelecektir (Rabenu Behaye).

Halkın yükünü seninle taşıyacaklar – Tanrı, Moşe’ye “yetmiş kişi toplar” (p. 16) dedikten sonra, bu kişilerin halkın yükünü taşıma konusunda Moşe’ye yardımcı olacakları zaten bellidir. Dolayısıyla buradaki sözler belirli bir mesaj içermektedir: “Onlara bu şartı koş: Benim inatçı ve sıklıkla ters davranan Çocuklarım’ın yükünü ve derdini üstlenecekler.” (Sifre 92; Raşi; *Mesiah İlemim*). Alternatif olarak: “Bu kişiler de birer peygamber konumu kazandıktan sonra, halk, ileri gelenlerin senin yanında yer alıp yaptıklarıyla hemfikir olduklarını gördüğünde, senin yönetimini daha güvenle kabullenecektir” (Sforno).

Tek başına taşımak zorunda kalmayacaksın – Tam çeviriyle “tek başına taşımayacaksın”. Diğer yetmiş kişinin Moşe’ye yardım edecekleri söylendiğine göre, Moşe’nin yükü tek başına taşımayacağı açıktır. Ancak Tanrı bu sözlerle, Moşe’nin “*tüm bu halkı ben tek başıma taşıyamayacağım*” (p. 14) şeklindeki yakınmasına doğrudan cevap vermektedir (Sifre 93; Raşi; *Mesiah İlemim*).

¹⁷ İnip orada seninle konuşacağım ve üzerindeki Ruh'u arttırıp onların üzerine yerleştireceğim. Halkın yükünü seninle taşıyacaklar ve sen tek başına taşımak zorunda kalmayacaksın.

koruma uğruna acı çektikleri için, şimdi yüksek mevkilere yükseltilmeyi hak etmişlerdir (*Sifre* 92; Raşi). Zira kendisini Yisrael uğruna feda eden kişi, yüksek mevkiye, onura ve *Ruah Akodeş*'e hak kazanır (*Daat Zekenim*). Ayrıca bkz. 7:2 açık.

Kitap boyunca “*ileri gelen*” olarak çevirdiğimiz **Zaken** sözcüğü tam olarak “*ihtiyar*” anlamındadır. Ancak her ne kadar halk içinde bu sözcüğün anlamı “yaşı ilerlemiş veya kocamış” şeklinde kullanılsa da, tıpkı İbranice'deki gibi, sözcük temel olarak bilgelik ve seçkinlik ifade eder. Tora'nın dilinde de üstün Tora bilgisi nedeniyle seçkin konumdaki kişileri tanımlar. Yine de, yanlış anlamaları engellemek için [bir istisna hariç (bkz. Vayikra 19:32 açık.)] hep “*ileri gelen*” çevirisini tercih ettik. Denetçi [ya da polis] anlamına gelen **Şoter** sözcüğü ise, halkın kanunlara uyup uymadığını kontrol edip asayışı sağlayan görevlilerdir.

Yetmiş kişi – *Mişna* (*Sanedrin* 2a), bu yetmiş kişiyi Büyük *Sanedrin*'i teşkil eden üyeler olarak değerlendirir. Rambam şöyle der: “Moşe yetmiş ileri geleni yetkilendirdi ve *Şehina* onların üzerine yerleşti. Bu ileri gelenler kendilerinden sonrakilere yetkilendirdiler ve onlar da kendilerinden sonrakilere. Bu şekilde her Haham, bir önceki nesildeki yetkili tarafından yetkili kılınmıştır. Böylece tüm nesiller, bir önceki neslin yetkilendirmesi ile Yeşua'nın ve Moşe Rabenu'nun *Bet-Din*'ine kadar sıkı sıkıya bağlıdır” (*Yad* – *Sanedrin* 4:1). Kısacası, Moşe'den bu yana, Tora geleneğini bir önceki nesilden kopmaz bir zincirle almanış hiçbir nesil yoktur (krş. *Talmud* – *Yoma* 28b).

Bu yeni meclisin yargı işlevini yerine getirmesine gerek yoktur, zira bu görev, Yitro'nun tavsiyesine cevaben kurulmuş liderler ve yargıçlar hiyerarşisi tarafından yerine getirilmektedir (*Şemot* 18:13). *Sanedrin*, Moşe'ye ulusu yönetmesinde yardımcı olacaktır. Benzer şekilde, Yeruslayim'deki Büyük *Sanedrin* en yüksek yargı otoritesi olduğu halde, asıl görevi bu değildi; zira Erets-Yisrael'in her yöresinde yüksek standartlara sahip ayrıntılı ve otoriter bir mahkemeler sistemi bulunmaktaydı. O *Sanedrin*, tıpkı bunun gibi, rehberlik ve liderlik görevlerini yerine getirirdi.

Tanrı'nın Göklerdeki Meclisi de, yeryüzündeki yetmiş temel ulusun (bkz. Bereşit *Perek* 10) temsilcisi olan yetmiş koruyucu melekten oluşur; başlarında da Tanrı vardır. Bu İlahi Meclis'i model kabul ederek düzenlenmiş olan *Sanedrin* de yetmiş büyük Haham'dan oluşurdu ve onlara ilk nesilde Moşe'nin yaptığı gibi, sonraki nesillerde de “**Nasi** – **Başkan**” adı verilen yetmiş birinci bir kişi liderlik ederdi [örneğin *Mişna*'yı derleyen Rabi Yeuda A-Nasi, böyle bir başkandır] (krş. *Talmud* – *Sanedrin* 2a ve 16b).

Göze çarpan bir başka nokta da Yaakov'un ailesinin Mısır'a yine yetmiş kişi ile inmiş olmasıdır (Bereşit 46:27) (Ramban). Anlaşıldığı kadarıyla Mısır'dayken Moşe'ye katılmış olan yetmiş ileri gelen de bu geleneğin bir devamıydı. Yani Mısır'a inildikten sonra, orada büyük bir ulus haline geldikleri zaman bile, her nesilde halkın yönetiminden ve eğitiminden sorumlu yetmiş ileri gelenden oluşan bir kurul vardı. Atalar'ın öğretisini nesilden nesile aktarma konusundaki başlıca sorumluluk bu kurula aitti. Ve Mısır'a inildikten beri ne orada, ne çölde, ne *Bet-Amikdaş* öncesi Erets-Yisrael'de, ne I. ne de II. *Bet-Amikdaş* döneminde, bu yetmiş kişilik kurul eksik olmamıştır (Rabenu Behaye).

Genel anlamda, yetmiş sayısı, insan zekâsının tüm farklı yönlerini temsil eder [“**Şivim Panim LaTora** – *Tora'nın Yetmiş Yüzü Vardır*” deyişi de bunu yansıtır]. Bu Bereşit *Perek* 10'da listelenen yetmiş esas ulustan oluşan insan ırkının farklı dışavurumlarına benzer. Dolayısıyla, yetmiş Haham'dan oluşan bir oluşumun, tüm olasılıkları göz önüne alıp, tutarlı kararlar verebileceği düşünülmür (Ramban; Rabenu Behaye).

Buluşma Çadırı'na – Ancak Çadır'a girmeycekler, etrafında sıralanacaklardır (p. 24; *Daat Mikra*).

Getir – Tam anlamıyla “*al*”. İnsanlar sadece ikna edilerek “*alınabilir*”. Yani Moşe bu yetmiş kişiyi “ne mutlu size ki, Tanrı'nın çocuklarına yönetici olarak seçildiniz” sözleriyle teşvik edecektir (*Sifre* 92; Raşi). Bkz. 8:6 açık.

- יָהּ וְאֶל־הָעַם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמַחֵר
וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר כִּי בְכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יֵאֲכֹלֵנוּ בָּשָׂר
כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וְאֶכְלֶתֶם: יֵט לֹא יוֹם
אֶחָד תֹּאכְלוּ וְלֹא יוֹמִים וְלֹא | חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים
וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: כֹּעַד | חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה
לָכֶם לְזֵרָא יַעַן כִּי־מֵאִסְתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וּתְבֹכּוּ לְפָנָיו
לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

kibirlenmeyecek ve et gibi gereksiz lüks isteklere rine kapılmayacaksınız” demektedir (*Sifre* 94; Raşi; *Emek Anetsiv*).

“Niye Mısır’dan çıktık ki!” diye ağladınız – “Mısır’da yediğinizi söylediğiniz balıkları ve sebzeleri zikrederek [yani “orada sadece *Man* yoktu; başka şeyler de yiyorduk” imasında bulunarak (*Sforno*)] sizi Mısır’dan çıkarmış olmama dil uzattınız. Nankörce davrandığınız için cezayı hak ettiniz. Ve eğer sadece et için talepte bulunup Mısır Çıkışı ile ilgili bir şey söylememiş olsaydınız, çöldeki benzer bazı şikâyetlerinizde cezalandırılmadığınız gibi, şimdi de bu kadar ağır bir şekilde cezalandırılmayacaksınız” (Raşbam).

21-23. Moşe’nin sorusu ve Tanrı’nın cevabı. Tanrı’nın çok kalabalık olan halka bir ay boyunca burunlarından gelecek miktarda et vereceğini söylemesi karşısında Moşe’nin pasuklarda okuduğumuz sözlerini, Tanrı’ya sorduğu soruyu ve Tanrı’nın verdiği cevabı anlamak kolay değildir. Moşe’nin sözleri sanki Tanrı’nın kudretinden kuşku duyuyormuş gibi bir izlenim yaratmaktadır. Eğer öyle ise bu son derece ağır bir durumdur ve Moşe Rabenu gibi bir şahsiyetin böyle bir kuşkusu olduğu düşünülemez. Moşe’nin sorusunun ve aldığı cevabın niteliği hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bunların bazılarını sırayla veriyoruz.

[1] Raşi’nin getirdiği ilk açıklama, *Talmud*’da Rabi Akiva’nın görüşüdür. Ona göre pasukta yazılanlar, ilk bakışta anlaşıldığı şekilde, Moşe’nin Tanrı’ya karşı kuşku içeren bir sorusunu dile getirmekte ve Tanrı ona sertçe yanıt vermektedir. Bu durumda akla bir soru gelmektedir. Tora biraz ileride Moşe’nin su çıkarması için bir kayaya konuşmak yerine vurduğu için Tanrı tarafından sertçe cezalandırıldığını ve

Erets-Yisrael’e girmekten men edildiğini anlatmaktadır. Oysa [bu görüş doğrultusunda] Moşe’nin buradaki tavrı çok daha ağır bir görünüm sergilemektedir. Öyleyse burada neden ceza verilmemiştir? Raşi buna şöyle cevap verir: Buradaki diyalog Tanrı ile Moşe arasındadır ve Moşe, Tanrı’nın en sadık kulu olarak başka vesilelerde olduğu gibi, aklına gelen her şeyi bire bir söylemesini Tanrı hoş görmüştür. Ancak taşaya vurma olayı tüm halkın gözleri önünde gerçekleşmiş olduğu için, orada cezayı hak etmiştir (*Sifre* 95; Raşi).

[2] Ramban, Rabi Akiva’nın açıklamasını genişletir. Elbette Rabi Akiva da Moşe’nin inançsızlık yapmış olabileceğini düşünmemiştir. Ne de olsa Tanrı, Moşe’yi en sadık kulu olarak tanımlamaktadır (12:7). Dahası, Tanrı geçmişte et vermekten çok daha büyük mucizeleri yapmıştır. Bu yüzden Moşe’nin sorduğu sorunun tam olarak hangi düşünceden kaynaklandığını anlamak gerekir. Ibn Ezra Tanrı’nın sadece bir peygamberi haklı çıkarmak için mucize yaptığı görüşünü öne atar. Burada böyle bir durum olmadığı için Moşe, Tanrı’nın mucize yapmadan bu kadar eti nasıl sağlayacağını sorgulamıştır. Ancak Ramban bu cevaptan tatmin olmaz; zira Tanrı geçmişte de, Moşe’nin peygamberliğiyle ilgisi olmayıp sadece halkın refahını ilgilendiren, örneğin *Man*, Miryam’ın Kuyusu gibi birçok mucizeyi gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Ramban konuyu anlamak için öncelikle Tanrı’nın dünya ile olan ilişkisi hakkında temel saptamalarda bulunur. Tanrı bir mucize yapacağı zaman, bunun iki olası nedeni vardır: Ya halka şefkatini göstermek, ya da suçluları hızlı bir şekilde cezalandırmak. Yani mucizenin temelinde ya Tanrı’nın sonsuz merhameti ve iyiliği, ya da Yargı Niteliği’nin sert bir yansımaları vardır. Ama Tanrı, başta

¹⁸ “Halka da [şunları] söyle: Yarına hazırlanın. Et yiyeceksiniz. Çünkü Tanrı’nın Kulağı’na ‘Bize kim et yedirecek?! Mısır’da durumumuz iyiydi!’ diye ağladınız. Tanrı size et verecek ve yiyeceksiniz.

¹⁹ [Sadece] Bir gün yiyecek değilsiniz. İki gün de değil, beş gün de değil, on gün de değil, yirmi gün de değil!

²⁰ Tam bir ay [dolana] kadar! Burnunuzdan gelene ve sizin için tiksindirici hale gelene kadar! Çünkü aranızda bulunan Aşem’i reddettiniz ve O’nun huzurunda ‘Niye Mısır’dan çıktık ki!’ diye ağladınız.”

18. Hazırlanın – “Cezaya hazırlanın” (Sifre 94; Raşi).

‘Mısır’da durumumuz iyiydi!’ diye ağladınız – Halkın şikâyetini içeren pasukta bu yazmamaktadır (p. 4-6). Ancak elbette halkın tek bir ağızdan tamamen aynı sözcüklerle şikâyet etmediği açıktır. Her kafadan bir başka şikâyet çıkmıştır ve bunun bir bölümü orada, bir bölümü de burada verilmekte ve büyük olasılıkla bir bölümü hiç verilmemektedir. Her durumda, halk bunu söylemediyse bile, Tanrı’nın burada bu sözleri kullanması, halkın şikâyetinin temelinde yatan niyeti çok iyi bildiğini ve bunu onların yüzüne vurduğunu ortaya koymaktadır (Daat Mikra).

Bir çocuk babasından ya da hocasından bir şey istediğinde normalde yapması gereken şey, açıkça nazik bir şekilde ricada bulunmaktır. Eğer bunu alamazsa, o zaman belki ağlaması mantıklı kabul edilebilir. Ama eğer hiç ricada bulunmadan doğrudan ağlıyorsa, bu onun bu ricanın yerine getirilmeyeceğinden en baştan itibaren emin olduğunun işaretidir. Burada da Bene-Yisrael’in davranışı, Tanrı’nın, isteklerini yerine getirme kudretine sahip olduğuna inanmadıklarını ortaya koyar niteliktedir. Ama halk bunun doğru olmadığını acı bir şekilde anlayacaktır.

19. Et verecek – “‘Bize kim et yedirecek?!’ diye sizlandınız. Sizi çölde doyuramayacağımı ima ettiniz. İşte size cevabım. İğrenene kadar et yiyeceksiniz!” (Daat Mikra). Halk yakınması sırasında balık ve beş bitkiden de bahsetmesine rağmen, Tanrı sadece et vermiştir; çünkü temel yakınma sebebi olarak eti öne sürmüşlerdir (Ramban; bkz. p. 13).

Beş gün... – Yiyenlerin ellerindeki beş parmağa paralel olarak “beş gün”. İki ele paralel olarak “on gün”. Oburluğu ve açgözlülüğü ifade eden “elleriyle ve ayaklarıyla yiyeceğe daldı” deyimine istinaden “yirmi gün” (İbn Ezra).

20. Tam bir ay dolana kadar – Ancak bu herkes için aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Bir gün, iki gün, beş gün, on gün, yirmi gün, bir ay şeklindeki aşamalı tanımlama da buna işaret eder (Meam

Loez). Halk içinde düşük derecede günah işlemiş olanlar [ve elbette günaha hiç katılmayanlar] bir ay boyunca et yiyebilecektir. Ancak birinci derecede suçlular, et henüz dişlerinin arasındayken ölmüşlerdir (p. 33) (Raşi). *Mehilta*’nın açıklaması ise aksi yöndedir: En günahkâr olanlar bir ay boyunca yiyip acı çekecekler, isyana nispeten daha düşük düzeyde katılmış olanlar ise kısa sürede öleceklerdir. Ayrıca krş. Şemot 15:5 açık.

Ramban’a göre, bu olaya öncülük eden kesim, yani *Erev Rav*’a mensup kişiler daha ilk gün et dişlerinin arasındayken ağır bir cezayla ölmüşlerdir. Bene-Yisrael’den çadırlarının girişinde aileler halinde ağlayıp et talebinde bulunanlar ise bir aya kadar yemişler; artık bıkip etten iğrenmeye başlamışlar ve arta kalanları dışarı atmaya başlamışlardır.

Burnunuzdan gelene ... kadar – Tam çeviriyle “burnunuzdan çıkana kadar” Bu, Türkçe’deki deyimle aynıdır (Raşi). Benzer şekilde “ondan iğrenene kadar” (Targum Onkelos).

Sizin için tiksindirici hale gelene kadar – İbranice *Lezara*. Bu sözcük “Zur – Bir şeyin içinden ayrılıp çıkarılmak / uzaklaştırılmak” köküyle bağlantılıdır. Halk etten o kadar tiksinnmeye başlayacaktır ki, en başta et için duydukları arzusunun çok daha şiddetlisiyle onu uzakta tutmak isteyeceklerdir (Sifre 94; Raşi). Benzer şekilde aynı kökten gelen “Zar – Yabancı” sözcüğü ile bağlantılı olarak “onu yabancı görmeye başlayana kadar; vücudunuz onu reddedecek raddeye gelecek kadar” (İbn Ezra).

Aranızda bulunan Aşem’i reddettiniz – Ya da “Şehinası aranızda barınan Aşem’in Sözü’ne karşı geldiniz” (Targum Onkelos). Veya “hor gördünüz”.

Bu sözler pasuğun gidişatı için çok gerekli görünmemektedir. Buna rağmen kullanılması, burada işlenen günahın temelinde Tanrı’nın Kutsal Varlığı’nın halkın içinde barınması olduğunu ima eder (*Mizrahi*). Tanrı “Şehinam’ı aranızda yerleştirmiş olmasaydım kalbiniz bu kadar

כֹּאֲרֵאמֹר מֹשֶׁה שֶׁש־מֵאוֹת אֱלֹהִי

21

רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנֹכִי בְּקִרְבִּי וְאַתָּה אִמְרָתְךָ בְּשָׂרְךָ אֶתְּןָ לָהֶם

וְאִכְלוּ חֵדֶשׁ יָמִים: כֹּה הֵצֵאֲנִי וּבִקֵּר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אֹם 22

אֶת־כָּל־דִּגְיֵי הַיָּם יֵאָסֶף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם: פ

özgür seçim hakkını korursun. Bu yüzden bu olay sonrasında bir daha böyle bir istekle gelmemelerini sağlayacak değilsin. O zaman bu sorun nasıl çözümlenecek?” Tanrı cevap verir: “Tanrı’nın gücü mü azaldı? İstersem ben onları her türlü yiyecekte kendi istekleri ile bıktıramaz mıyım? Eti öyle büyük miktarda vereceğim ki artık iğrenecek ve yiyemeyecek hale gelecekler. Böylece bir daha buna benzer isteklerde bulunamayacaklar. Ayrıca bu onların özgür seçim haklarına müdahalede bulunmama gerek kalmadan olacak. Ve isterlerse Bana olan sevgi ya da çekinme duyguları sonucunda *teşuva* da yapabilecekler.”

[5] *Daat Zekenim* konuya Tanrı’nın değil, halkın yönünden yaklaşır. Moşe, Tanrı’ya sorar: “Senin her şeye kadir olduğunu çok iyi biliyorum. O yüzden bu kadar büyük miktardaki eti sağlaman elbette bir sorun değil. Ancak ya halkın yapması gerekenler? Onlar 600.000 yaya erkek içeren, dolayısıyla bundan çok daha kalabalık olan bir halkın, bir ay boyunca yiyip bıkaacağı miktarda eti bir günde nasıl toplayacaklar? Denizin tüm balıklarını onlara ağda yakalanmış olarak getirtiler bile, bu miktardaki balığı bir günde toplayabilirler mi?” Tanrı cevap verir: “Tanrı’nın gücü mü azaldı? Onlara bu miktarı sağlayabiliyorsam, ellerinden tutup bu miktarı toplayabilmelerini de sağlayabilirim!” Nitekim Tanrı, sülünleri onların yere eğilip toplamalarına bile gerek bırakmayacak şekilde, onların el hizalarında uçurmuştur (p. 31 açk.).

[6] *Daat Zekenim* bir görüş daha bildirir. Moşe sorar: “Çöl yolculuğu boyunca yememize izin verdiğin tek et *korban* eti. Bir kişi et yemek istiyorsa bir hayvanı önce *Mişkan*’a getirip *Şelamim-korbanı* yapması gerekiyor. Ancak sonra kendi payına düşen eti yiyebilir (bkz. Vayikra 17:1-9 açk.). Oysa burada sadece üç *Koen* var: Aaron, Elazar ve İtamar. Sen bu kadar hayvanı sağlayabilirsin, buna kuşku yok. Ama bu kadar *korbanı* sadece bu üç *Koen* nasıl gerçekleştirebilir ki? Eğer et değil de balık isteselerdi, Sen dünyanın tüm balıklarını toplar getirirdin ve yeterdi. Ne de olsa onların *korban* işleminden geçmelerine gerek

yok. Ama onlar et istiyor!”. Radak da soruyu benzer bir yönde açıklar: “*Mişkan* dışında hayvan kesimini yasakladın. Ellerindeki hayvanları *Mişkan* dışında kesebilseler belki onlara yeter. Ama bunu yapmalarına izin olmadığına göre nasıl bu kadar et yiyebilecekler?”. Tanrı cevap verir: “Tanrı’nın gücü mü azaldı? Şimdi göreceksin dediğim gerçekleşecek mi gerçekleşmeyecek mi. Onlara sülün getireceğim. Hem et yiyecekler hem de [bu türdeki hayvanlar *korban* olarak kullanılmadıkları için] *Mişkan*’da *Koenler*’e kestirme zorunlulukları olmayacak. Kendileri *Şehita* kurallarına göre kesip yiyebilecekler.”

21. 600.000 yaya [erkek içeriyor] – Veya “*piyade*”. Kadınları ve çocukları da eklersek bu çok büyük bir kalabalıktır. Her ne kadar nüfus 603.550 ise de (1:46), basit bakışla, Moşe küsüratı söyleme gereği duymamıştır (Raşi; İbn Ezra). Rabi Moşe Adarşan ise, burada sadece Mısır’dan çıkmış olan kesimin şikâyet ettiğini söyler. Zira Mısır’daki yaşamlarını arayan nostaljik ağlayış onlara aittir. Ve Mısır’dan çıkanların sayısı “600.000 kadar yaya erkek” şeklinde verilmiştir (bkz. Şemot 12:37.). Olgunluğa çölde erişmiş olan 3.550 kişi ise buna katılmamıştır (Raşi; *Nahalat Yaakov*; *Sifte Hahamim*).

22. Davar ve sığır ... kesilse ... balıkları toplansa – Buradan yenebilir hayvanların hangi yöntemle öldürülmesi gerektiği öğrenilmektedir. Davar ve sığır gibi dört ayaklı *Kaşer* kara hayvanları ancak *Şehita* ile kesildikten [ve kanını arındıran işlemlerden] sonra yenebilir. *Kaşer* balıklar için ise böyle bir gereklilik yoktur. Sadece toplanmaları yeterlidir (*Talmud – Hulin* 27b).

Onlara yeter mi? – Targum Onkelos. İbranice *Umatsa Laem*. Tam çeviriyle “onlara bulundur mu?”. Ancak buradaki anlam, Vayikra 25:26’dakine benzer şekilde, kayıp bir şeyin yerini belirlemek değil, yeterlilik şeklindedir.

²¹ Moşe “Benim içinde bulunduğum halk 600.000 yaya [erkek içeriyor]” dedi, “ve Sen ‘onlara et vereceğim; tam bir ay yiyecekler’ dedin.

²² [Tüm] Davar ve sığır [sürüleri] kesilse onlara yeter mi? Denizin tüm balıkları toplansa onlara yeter mi?”

insanların isteğini yerine getirip uzun vadede ise ceza ile sonuçlanacak türde belirsiz mucizeler yapmaz. Dahası Tanrı daha önce bir mucize yapacağı zaman bunu önceden bildirmiştir (ör. Şemot 16:4 ve 17:6). Burada ise mucize ile ilgili bir bildiri yapmadan, sadece “*Yarma hazırlanın. Et yiyeceksiniz*” (p. 18) demekle yetinmiştir. Bunlara bağlı olarak, Moşe burada bir mucize olmayacağı, Tanrı’nın, vadettiği etleri “doğal yollarla” vereceği sonucuna varmıştır. Sorguladığı nokta da budur. Bu kadar büyük miktardaki eti Tanrı nasıl olup da mucize yapmadan, doğal yollarla verebilecektir? Ama Tanrı, imkânsız görünen şeyleri doğal yollarla gerçekleştirme gücünün de yetersiz olmadığını söyleyerek cevap vermiştir. Gerçekten de Tanrı bunu yaptığı zaman da durup dururken yeni sülün sürüleri yaratmamış, var olan sürüleri başka bir yerden doğal bir rüzgârla getirmiştir (p. 31). Olağanüstü görünen tek şey, miktardır. Moşe’nin bu sorusu nedeniyle bir ceza almaması da bu doğrultuda açıklığa kavuşmaktadır. Moşe ceza almamıştır, çünkü herhangi bir günah işlemiş değildir.

Rabenu Behaye, bu bölümde et isteği ile *Sanedrin* üyelerinin seçimi konusunun iç içe verilmesinde de bir mesaj olduğunu vurgular. Tanrı, *Sanedrin* üyelerine peygamberlik gücünü Moşe’nin gücünden türeterek sağlayacak, ama bu süreçte Moşe’nin peygamberlik gücünde hiçbir eksiklik olmayacaktır. Bu da Moşe’ye verilen cevaplardan biridir. Tanrı bunu nasıl yapabiliyorsa, dünyanın doğal kaynaklarında eksilme yaratmadan bu denli büyük miktardaki eti de sağlayabilir. Ayrıca Rabenu Behaye’ye göre Moşe’nin sorusu halkın inançsızlığı üzerinedir. Halk bu denli arsızca davrandığına göre, kendisine ne mucizevî ne de doğal yollardan et sağlanmayı hak etmemiştir.

[3] Rabi Şimon, bu pasukların açıklamaları konusunda Rabi Akiva’dan farklı bir görüştedir. Bizzat Tanrı’nın “en yakını” olarak tanımladığı (12:7) Moşe’nin Tanrı’ya samimi bir ortamda bile saygısızlık etmesi düşünülemez. Bu nedenle pasuklar şu şekilde anlaşılmalıdır: Moşe şöyle demektedir: “600.000 yaya erkekten oluşan *bu halka bu kadar et* vereceksin ondan sonra da bu koca halkı öldüreceksin! *Davarlar ve sığırları*, halk için, onları sonradan öldürmek için mi

kestireceksin?! Böylece bu hayvanlar onlara ebediyen yetmiş mi olacak? Böyle bir şey yaparsan insanlar Seni nasıl överler? Bir eşeğe ‘al bir kor [=30 sea] arpa ye; sonra kafanı keselim’ derir mi?!” Tanrı Moşe’ye şöyle cevap verir: “Eğer onlara et vermezsem ‘*Aşem’in Eli kısıldı*’ derler! Onların gözünde *Aşem’in Eli’nin kısılması* hoşuna gider mi? Onları, hatta onların yüz katını yok ederim de onlara bu izlenimi vermem!”

Bu açıklamanın bir benzerini de Rabi Yeuda Anasi’nin oğlu Raban Gamliel aktarır: Moşe, Tanrı’ya şöyle der: “Mantıksızlığı mantık haline getirmiş kişileri tatmin etmek mümkün değildir. Sen de gayet iyi biliyorsun ki halkın tek derdi bahane yaratmak. Onları hiçbir zaman tatmin edemezsin. Ne yaparsan yap, yine de konuşacaklardır. Büyükbaş hayvan eti versen, ‘yok biz küçükbaş istemiştik’ derler. Küçükbaş versen ‘yok büyükbaş istemiştik’ derler. ‘Yabani hayvan istedik, kuş istedik, balık istedik, çekirge (Vayikra 11:22) istedik’ derler!” Tanrı bunun üzerine “‘*Aşem’in Eli kısıldı*’ mı desinler?!” cevabını verir. Moşe “Evrenin Hakimi!” der. “Gidip onları ikna edip, isteklerini geri çekmelerini söyleyeceğim”. Tanrı da cevap verir: “Seni dinlemeyecekler! *Şimdi gidip göreceksin bu Sözüm’ün* [pasuktaki tam çeviriyle göre] *başına gelip gelmeyeceğini*”. Moşe gidip onları yatıştırmaya çalışır. Halka “*Aşem’in Eli mi kısıldı*” der. “Size o kadar mucize yaptı; et mi veremeyecek?” Ama halk tatmin olmaz. “Geçistirmek için böyle söylüyorsun” derler Moşe’ye. “Demek isteğimizi yerine getirecek gücü yok!”. Böylece Tanrı’nın Sözü Moşe’nin başına gelmiş, halk onu dinlememiştir (Sifre 95). Tora bu nedenle sonraki pasuklarda Moşe’nin halka konuştuğunu, ama onların yatışmayı reddetmesi sonucunda ileri gelenler arasından yetmiş kişi seçtiğini belirtmektedir (Raşi; *Meam Loex*).

[4] Sforno’ya göre diyalog şöyle gerçekleşir: “Yaptığım hesaba göre çok büyük miktarda et gerekiyor” der Moşe. “Bir mucize gerçekleştirmeyi planladığın belli. Ancak sürülerle davar ve sığır getirsen de bu onlara yeter mi ki? Miktar olarak değil; tavır olarak. Sen de biliyorsun ki amaç yemekten çok şikâyet için bahane bulmak. Şimdi et getireceksin, sonra başka bir şey isteyecekler. Bunun sonu yok. Ve Sen de insanların

- 23 כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִיד יְהוָה תִּקְצֹר
- 24 עֲתָה תִּרְאֶה הִיקָרְךָ דְּבָרִי אִם-לֹא: כִּד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל-הָעָם
- 25 אֶת דְּבָרֵי יְהוָה וַיֹּאסֹף שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם
- 26 סְבִיבַת הָאֹהֶל: כֹּה וַיֵּרֶד יְהוָה | בָּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן-הָרוּחַ
- אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל-שְׁבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְנֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ
- וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסֻפוּ: כֹּו וַיִּשְׁאֲרוּ שְׁנֵי-אֲנָשִׁים | בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד |
- אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהִמָּה בִּכְתָבִים וְלֹא
- יֵצְאוּ הָאֹהֶלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה:

yetmiş iki tane kura kâğıdı almış, bunların yetmişine **“Zaken – İleri Gelen”** yazmış, iki tanesini de boş bırakmış ve herkese kura olarak bunlardan birer tane çekmesini söylemiştir. Böylece hangi ikisinin dışarıda kalacağı açıkça Tanrı’nın kararı olacak, kimsenin şikâyet etmeye hakkı olmaya-caktır (Sifre 95; Talmud – Sanedrin 17a; Raşi).

Çadır’a çıkmamışlardı – Eldad ve Medad Moşe’nin hazırladığı listede olmalarına rağmen kuraya katılmak istememişlerdir. Bunun sebebi, bu onuru hak etmediklerini düşünecek kadar alçakgönüllü olmaları (Sifre; Raşi), ya da buna bağlı olarak, boş kuraları çekerek küçük düşeceklerinden korkmalarıdır (Talmud – Sanedrin 17a, Raşi o.a.). Oysa her ikisi de bu göreve uygun üst düzey kişilerdir. Bu nedenle iki boş kura başka iki aday tarafından çekilmiş, Eldad ile Medad otomatik olarak Sanedrin üyesi olmuşlardır (Talmud – Sanedrin 17a).

Midraş’a (Tanhuma) göre Eldad ve Medad alçakgönüllü davranışları nedeniyle Tanrı tarafından, diğer üyelere göre beş yönden üstün olmakla ödüllendirilmişlerdir: [1] Tora diğerleri için “peygamberlik ettiler; ama bir daha [peygamberlik] etmediler” demektedir. Eldad ve Medad için ise “kamptan içinde peygamberlik ediyorlardı” sözleri kullanılmaktadır. Yani diğerlerinin peygamberlik gücü devamlı olmamış, ama Eldad ve Medad’ın sürekli olmuştur (Talmud – Sanedrin 17a; bkz. s.a.). [2] Diğerlerinin peygamberlik gücü Moşe’nin gücünün bir türevi iken, Eldad ve

Medad, Ruah Akodes’i doğrudan Tanrı’dan almışlardır. [3] Diğerleri Erets-Yisrael’e girmemişken, Elidad ben Kislon ve Kemuel ben Şiftan olarak tanımlanan Eldad ve Medad girmişlerdir. [4] Diğerlerinin isimleri zikredilmemişken onlarınki Tora’da yer almıştır. [5] Eldad ve Medad, uzun dönemde gerçekleşecek olaylar hakkında kehanette bulunmuşlardır (Midraş – Tanhuma 12; Rabenu Behaye; Daat Zekenim).

[Yine de] – “Diğerlerine katılmamış olmalarına ve kampta kalmalarına rağmen yine de, üzerlerine çökmüş olan Ruh sayesinde peygamberlik ediyorlardı.”

Peygamberlik ediyorlardı – İbranice **Mitnabeim**. Ne konuda kehanette bulundukları hakkında farklı açıklamalar vardır: [1] “Moşe ölecek ve Bene-Yisrael’i Ülke’ye Yeşua sokacak” demişlerdir (Sifre 95-96; Talmud – Sanedrin 17a; Raşi). Buna istinaden **Mitnabeim** sözcüğü **“Moşe, Tanuah Nafşo Beor E-lo-im** – Moşe, Ruhu Tanrı’nın Işıyla Huzur Bulacak” kelimelerinin sıkışmış hali olarak görülebilir (Meam Loetz). [2] Gelecek sülün sürüleriyle ilgili kehanette bulunarak “yüksel sülün, yüksel sülün” demişlerdir (Talmud – Sanedrin 17a). [3] Maşiah dönemi öncesinde gerçekleşecek olan Gog ve Magog savaşı hakkında kehanette bulunmuşlardır (a.y.).

[69. Sülünler]

²³ Tanrı, Moşe'ye "Aşem'in Eli mi kısaldı?" dedi. "Şimdi göreceksin, Sözüm'ün gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini!"

²⁴ Moşe çıkıp Tanrı'nın sözleriyle halka konuştu. Halkın ileri gelenlerinden yetmiş kişi topladı ve onları Çadır'ın çevresinde hazır etti.

²⁵ Tanrı bir bulutun içinde inip onunla konuştu ve [Moşe'nin] üzerindeki Ruh'tan arttırıp, ileri gelen yetmiş kişinin üzerine yerleştirdi. Ruh üzerlerine çöker çökmez [bu kişiler] peygamberlik ettiler; ama bir daha [peygamberlik] etmediler.

²⁶ İki kişi kampta kalmıştı. Birinin adı Eldad, ikincisinin adı ise Medad'dı. Ruh, onların üzerine çöktü. Onlar da yazılı olanlar arasında olmalarına rağmen Çadır'a çıkmamışlardı; ama [yine de] kampın içinde peygamberlik ediyorlardı.

23. Tanrı'nın Eli mi kısaldı? – "Tanrı'nın gücünün erişemeyeceği bir şey mi var?". Tam çeviriyle "Tanrı'nın Eli mi kısılacak?" ya da "Tanrı'nın Eli mi kısalsın?". Bu çeviri Rabi Şimon'un görüşünü destekler görünmektedir (bkz. p. 21-23 açk., Madde [3]). Krş. Bereşit 18:14.

24-29. Yeni peygamberler. Moşe, halka saçma ve meydan okuyan şikâyetleri karşılığında bir ay boyunca et yiyeceklerini haber verir. Bunun yanında, *Sanedrin* için seçilecek yetmiş kişiyi de halkın huzurunda seçer. Her ikisini de aynı anda yaparak, Moşe, halka üstü kapalı olarak, artık kendisini tek başına görev yapamayacak duruma getirenin onların katı ve inatçı tutumları olduğu mesajını vermektedir.

24. Çıkıp – Buluşma Çadırı'ndan (İbn Ezra). Zira Tanrı onunla burada konuşmuştur (*Piruş Al İbn Ezra*). Bkz. p. 21-23 açk., Madde [1].

Çadırın çevresinde – Bkz. p. 16 açk.

25. Bir bulutun içinde inip – Ya da "Bulut'un içinde inip". Alternatif olarak "bir bulutla açığa çıkıp" (*Targum Onkelos*). Krş. Şemot 34:5.

Çöker çökmez – Krş. *Piruş Al İbn Ezra*.

Bir daha [peygamberlik] etmediler – Tam çeviriyle "devam etmediler". Çeviri, *Sifre*'yi takip eden Raşi'ye [ve İbn Ezra'ya] göredir ve bu kişilerin peygamberlik gücünü sadece bir kez kullanabildiklerini belirtir. Öte yandan İbranice *Velo Yasafu* şeklinde olan ifade aynı zamanda,

Onkelos'un anladığı şekilde "durmadılar; kesmediler" olarak da anlaşılabilir. Bu doğrultuda bu kişilerin peygamberlikleri ömür boyu sürmüş de olabilir. Alternatif olarak çeviri bahsedilen iki farklı görüşe göre "peygamberlik gücü elde ettiler ve bunu kaybetmediler" veya "peygamberlik gücü elde ettiler ama bunu koruyamadılar" şeklinde de yapılabilir (*The Living Torah*).

26. Eldad ... Medad – Bir açıklamaya göre bu ikisi sırasıyla, ileride Binyamin kabilesi lideri olacak Elidad ben Kislon (35:21) ile Efrayim kabilesi lideri olacak Kemuel ben Şiftan'dır (35:24) (*Midraş – Tanhuma* 12; *Midraş – Bamidbar Raba* 15:19). Başka bir görüşe göre ise Moşe'nin babası Amram, Mısır'da karısı Yoheved'i bir süre için boşadıktan sonra Yoheved, Elitsafan ben Parnah (33:25) ile evlenmiş ve ona Eldad ve Medad'ı doğurmuştur. Ancak sonra Yoheved boşanıp tekrar Amram'la evlenmiş ve Moşe doğmuştur (bkz. Şemot 2:1-10 açk.). Bu görüş doğrultusunda Eldad ve Medad, Moşe'nin anne tarafından kardeşleridir (*Targum Yonatan*). Tora alındıktan sonra ise bir erkeğin, boşadığı ve başka bir erkekle evlenmiş olan karısıyla tekrar evlenmesi yasaklanmıştır (Devarim 24:1-4).

Yazılı olanlar arasında – Ya da "kayıtlı olanlar arasındaydılar" (*The Living Torah*). *Sanedrin*'e sadece yetmiş kişi seçilecekti. Dolayısıyla Moşe'nin on kabileden altışar, iki kabileden de beşer üye seçmesi gerekiyordu. Hiçbir kabile bir temsilci eksik vermeyi kabul etmeyeceğinden, Moşe on iki kabileden de altışar temsilci seçmiş ve onları listeye kaydetmiştir. Pasukta belirtilen "yazılı olanlar" bunlardır (İbn Ezra). Daha sonra

27 כּוֹיִרְץ הַנֶּזֶר וַיִּגְדַּל לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
 28 אֶלְדָּד וּמִדָּד וּמִיָּדָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחֲנֶה: כֹּה וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מִשְׁרֵת
 29 מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֶדְנִי מֹשֶׁה כָּלָאִם: כֹּס וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה
 הַמִּקְנָא אֶתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן יְהוָה
 אֶת־רוּחוֹ עָלֵיהֶם: שְׁבִיעִי

onların üzerine yayılmıştır. Yeoşua'nın kızgınlığının nedeni, Eldad ve Meldad'ın, Moşe'nin bütün adayların Buluşma Çadırı'na gelmesini söyleyen çağrısına uymayarak ona saygısızlık ettiklerini düşünmesidir. Ve bu yüzden Moşe'ye, onların peygamber olmasını sağlayan ruhu geri çekmesini söylemektedir. Ancak Moşe, büyük tevazuuyla, "Tanrı onlara benim üzerimdeki Ruh'tan türetmeksizin doğrudan peygamberlik gücü vermiş. Keşke bunu halkın tümüne yapsa" diyerek bunu reddetmiştir. Moşe onların öğretmeni olarak, onurundan feragat etmekle kalmamış, onlarda gördüğü yüksek düzey karşısında içten bir mutluluk hissetmiştir.

Başka bir görüşe göre ise Yeoşua, Eldad ve Medad'ın, peygamberlik güçlerini Moşe'den değil de doğrudan Tanrı'dan aldıklarını herkese göstermek için böyle davrandıklarını düşünerek celallenmiştir (Sforno).

Atıldı – Tam çeviriyle "yüksek sesle konuştu" (bkz. Şemot 15:21). Yeoşua, hocası Moşe'ye saygısızlık olarak gördüğü durum karşısında kendisini tutamayıp ateşli bir şekilde Moşe'ye fikir vermeye kalkışmıştır. *Midraş*, Yeoşua'nın bu yaptığıının kendi içinde bir saygısızlık olduğuna dikkati çeker. Hocası Moşe'nin huzurunda bu kontrolsüz davranışı, yaşamının on yıl kılmasına neden olmuş, Moşe gibi 120 yıl yaşaması gerekirken 110 yaşında ölmüştür (*Midraş – Tanhuma*, Tetsave 9). Bir başka açıklamaya göre Yeoşua bu nedenle çocuksuz ölmüştür (*Talmud – Eruvin* 63a-b; krş. Divre Ayamim I 7:27).

29. Benim adıma mı kıskançlık ediyorsun? – Raşi. "Benim kızmam gereken bir konuda mı kıskançlık gösteriyorsun?".

Keşke – İbranice **Mi Yiten**. Tam çeviriyle "kim verecek". Bu, "şu dileğimi kim yerine getirecek"

anlamında bir deyimdir (İbn Ezra). Alternatif olarak ifade "ne malum" olarak da anlaşılabilir. Yeoşua Eldad ve Medad'ın yetmiş kişinin dışında kaldıkları için sahte peygamberler olduklarını düşünmüştür. Ama Moşe ona "Ne malum?" demiştir. "Yetmiş kişinin peygamberlik ruhu benimkinden türedi. Ama belki de Tanrı, Ruh'u'nu Eldad ve Medad'ın üzerine Bizzat yerleştirmiştir" (*Daat Zekenim*).

Burada Moşe Rabenu'nun ne kadar yüce ruhlu bir kişi olduğu görülmektedir. Ne listedeki yetmiş kişinin ne de Eldad ile Medad'ın kendisi gibi bir peygamberlik ruhu ile donatılmaları onu etkilemiştir. Tanrı'dan yardımcıları istediği için en ufak bir pişmanlık duymamıştır. Hatta sadece bu kişiler değil, tüm halk aynı düzeye yükselse ve böylece Moşe'nin peygamber olarak göze çarpan bir özelliği kalmasa bile, Moşe bundan hiç hayıflanmayacak, aksine tüm halkın bu mertebeye yükselebildiğini görmekten sadece tertemiz bir mutluluk duyacaktır.

Ruhu'nu – "Peygamberlik ruhunu" (*Targum Onkelos*).

Onların üzerine yerleştirse – "Benim üzerimde ki *Ruah Akodeş*'i yaymasına gerek olmadan, doğrudan onların üzerine yerleştirse" (Sforno).

Tanrı'nın Halkı'nın tümü peygamber olsa – Rabenu Behaye'ye göre Moşe bambaşka bir şeyden bahsetmektedir: "Keşke halkın tümünün peygamber düzeyine yükseleceği *Maşiah* Dönemi bir an önce gelse. O zaman *Yetser Ara* etkisini tamamen yitirecek ve kıskançlık, kin ortadan kalkacak". Pasukta söylendiği gibi: "O zaman *Ruhum'u tüm vücutların üzerine dökeceğim*" (Yoel 3:1) ve başka bir yerde söylendiği gibi: "Ve dünya, sıyım denizi örttüğü gibi Tanrı bilgisi ile dolacak" (Yeşayau 11:9).

²⁷ Genç koşup “Eldad ve Medad kampta peygamberlik ediyorlar!” diyerek [durumu] Moşe’ye anlattı.

²⁸ Gençliğinden beri Moşe’nin hizmetkârı [olan] Yeoşua “Efendim Moşe; hapsed onları!” diye atıldı.

²⁹ “Benim adıma mı kıskançlık ediyorsun?” dedi ona Moşe. “Keşke Tanrı Ruhü’nu onların üzerine yerleştirse de Tanrı’nın Halkı’nın tümü peygamber olsa!”

27. Genç – Ya da “çocuk”. Tora “bir genç” değil, sadece “genç” demekle belirli bir kişiyi kastetmektedir (*Sifte Hahamim*; *Gur Arye*). Bir açıklamaya göre, kastedilen, Moşe’nin büyük oğlu Gereşon’dur (Şemot 2:22) (*Midraş – Tanhuma* 12; Raşi). Bu ayrıca çocuğun neden koştuğunu da açıklamaktadır. Bu, bir evladın, babasına yönelik hakarete benzeyen bir durum karşısındaki tutumudur.

Alternatif olarak “hizmetkâr”. Ancak bu kişi Yeoşua değildir; zira her ne kadar o da “Moşe’nin hizmetkârı” olarak tanımlanıyorsa da (s.p.), bununla kastedilen alelade bir hizmetkârlık değil, sıkı sıkıya yakın öğrenciliktir (İbn Ezra; bkz. Şemot 33:11 açık., Genç k.b.). Basit anlamda, Moşe’nin onları davet etmek üzere gönderdiği bir hizmetkâr gençten bahsedilmektedir (*Daat Mikra*).

28. Gençliğinden beri – *Targum Onkelos*; Raşbam; Radak, Şeraşim. Alternatif olarak “Moşe’nin hizmetkârı Yeoşua, gençliğinden [kaynaklanan bir ateşlilikle]...” (İbn Ezra’nın aktardığı bir görüş). Ya da “Moşe’nin en seçkin hizmetkârı” (İbn Ezra’nın kendi görüşü; *Septuaginta*). Ya da “Moşe’nin öğrencilerinden Yeoşua...” (Saadya Gaon).

Hizmetkârı – Bkz. Şemot 33:11. Sadık takipçisi ve öğrencisi. Yeoşua aynı zamanda derslerden önce çadırdaki düzenlemeyi gerçekleştirirdi. Hahamlarımız Yeoşua’nın bu denli yüksek düzeye ulaşip Moşe Rabenu’nun yerini almasının temelinde ona yakından hizmet etmesini görürler.

Hapsed onları! – İbranice *Kelaem*. Bu sözcük “Kele – Hapishane” sözcüğüyle bağlantılı olarak “hapsed” anlamındadır. Ancak “Kila – Tüketmek” [ya da “yok etmek”, “sonunu getirmek”, “öldürmek”] fiiliyle de bağlantılı olabilir. Dolayısıyla Yeoşua’nın sözleri farklı şekillerde algılanabilir: [1] Eldad ve Medad ölümü hak eden bir şey yapmış değillerdir. Bu açıdan, Yeoşua’nın sözleri, Moşe’nin onları yıpratmak bir

konuma koyması yönündedir (*Panim Yafot*): “Onlara toplumsal sorumluluklar ver; böylece kendiliklerinden bitip tükenirler” (*Talmud – Sanedrin* 17a; Raşi). [2] Alternatif olarak, Yeoşua’ya göre, Eldad ve Medad gerçekten de ölümü hak eder bir davranışadırlar: Moşe’nin halkı Erets-Yisrael’in içine sokamayacağı kendilerine peygamberlere özgü bir vizyonla gösterilmiş olmasına rağmen, bunu alenen açıklama yetkileri yoktur. Aslında bu bilgiyi açıklamaları emredilmiş olsa, bunu yapmakla yükümlüdürler. Ancak kendi kararları sonucu konuştukları için, yaptıkları bu ilan Moşe’ye karşı açık bir ihanet sınıfındadır. Onun ateşli öğrencisi Yeoşua’ya göre bu gerçekten onların ölümü hak etmeleri için yeterlidir (*Maskil Ledavid*). [3] Alternatif olarak çevirimizde olduğu gibi “onları hapsed” (*Sifre* 96; *Targum Onkelos*; Raşi). [4] Benzer şekilde “onları serbestiden men et” (Raşbam). [5] “Onlardan Ruah Akodeş’i esirge” (*Targum Yeruşalmi*). [6] “Tanrı’ya dua et ve onlardan peygamberlik ruhunu alsın” (*Targum Yonatan*). [7] “Durdur onları” (Radak, Şeraşim; *Septuaginta*). [8] “Mahvet onları” (*Sifre*; İbn Canah).

Yeoşua, Eldad ve Medad Moşe’nin öleceğini söylemeye cüret ettikleri için sinirlenmiştir (Raşi). Bulundukları kehanetin Moşe ile ilgili değil, başka konularda olduğu görüşüne göre ise Yeoşua’nın kızdığı nokta Moşe’nin bulunduğu bir ortamda açık bir dille kehanet bildirmiş olmalarıdır. Zira bir öğrencinin, öğretmeninin olduğu bir ortamda onun alanına giren bir bildiri- de bulunması ciddi bir saygısızlık ve yasaktır (bkz. Vayikra 10:1 açık., *Yetkisiz bir ateş* k.b.). Bir açıklamaya göre, Tanrı sadece yetmiş ileri gelen seçileceğini söylediği ve Eldad ile Medad onlara dâhil olmadıkları için, onların sahte peygamberler olduklarını düşünmüştür (*Daat Zekenim*). Ve bu onların ölümü hak etmeleri için yeterlidir.

Ramban, *Sanedrin*’e seçilen her adayın peygamberlik konumunu Moşe sayesinde elde ettiğini hatırlatır; zira Moşe’nin üzerindeki *Ruah Akodeş*

- 30 וַיֹּאסֶף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנֶה הוּא וְזָקֵן
- 31 יִשְׂרָאֵל: זֶה רֹחַ נִסֵּעַ | מֵאֵת יְהוָה וַיִּגְזוּ שְׁלֹיִם מִן־הֵם וַיִּטֹּשׁ
- עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדָרָךְ יוֹם כֹּה וּכְדָרָךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה
- 32 וּכְאֻמֹּתֵים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ: זֶה וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא
- וְכָל־הַלַּיְלָה וְכָל | יוֹם הַמַּחֲרֹת וַיֹּאסְפוּ אֶת־הַשָּׁלוֹ הַמִּמְעִיט אֶסְף
- 33 עֲשָׂרָה חֲמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה: זֶה הַבָּשָׂר
- עוֹלָנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרֵם יִכְרֹת וְאֵף יְהוָה חָרָה בָּעָם וַיָּךְ יְהוָה בָּעָם
- מִכָּה רַבָּה מְאֹד:

yiğın oluşturmışlardır (Saadya Gaon; Ralbag; *Septuaginta*). Ancak çevirimizin takip ettiği Raşi'ye göre böyle bir yiğın altta kalan kuşların ölümüne, dolayısıyla *Şehita* sonucu ölmedikleri için yenemez hale gelmelerine neden olurdu (Mizrahi; *Sifte Hahamim*). Bu nedenle ifade, kuşların iki *ama* yükseklikte havada asılı kaldıkları şeklinde anlaşılmaktadır. Tanrı halka eti öyle bir şekilde vermiştir ki, kuşları ne yükseklerle uzanıp ne yere eğilip yakalamaya gerek olmadan, sadece ellerini uzatıp tutabilecekleri bir yükseklikte sunmuştur (*Sifre* 97; *Targum Yonatan*). İbn Ezra'nın hangi görüşü takip ettiği açık değildir; ancak iki *amalık* yüksekliğin kampın çevresi boyunca her yerde, yüksek ve alçak yerlerde aynı şekilde korunduğunu vurgular.

32. Homer – Bu ölçü *Mişna* ve *Talmud*'un terminolojisinde kullanılan Yunanca *kor* terimiyle aynıdır. 4320 yumurta hacmine eşittir, 10 *efa* ya da 30 *seaya* denktir (bkz. Vayikra 27:16 ačk.). Dolayısıyla en tembel davrananların depoladığı miktar olan 10 *homer* oldukça büyük bir miktardır. Tahmini bir hesaplama 450kg. kadar et söz konusudur. Bu durumda adam başı, günlük 10 *sea* [tahminen 15kg.] et toplanmıştır. Ağgözlülük had safhadadır (*Sforno*).

Yere serdiler – İbranice *Vayıştehu ... Şatoah*. Bu ikileme, tekrar tekrar yapılan bir fiili kasteder (*Gur Arye*). Halk hayvanları tabakalar halinde üst üste yığılmışlardır (*Sifre* 98; Raşi). Amaç tuza yatırıp depolamaktır (*Daat Mikra*). Ama önce bunları *Şehita* ile öldürmüşlerdir (*Sifre*; *Talmud* – *Yoma* 75b). Tarihçi Herodotus, Mısırlılar'ın da sülünleri, kaz yavrularını ve diğer kuşları tuzlanmış ve pişirilmemiş olarak yediklerini anlatır (Herodotus 2:77).

33. Et hâlâ dişlerinin arasındayken – Daha önce ise halkın bir ay boyunca et yiyeceği söylenmişti. Halkı şikâyetle kışkırtanlar (p. 4) hemen ölmüşler, ulusun geri kalanı ise bir ay boyunca kuşları yemiştir (p. 19, Ramban o.a.). Ancak ölüm cezasını vermeden önce, Tanrı, herkesi tatmin edecek kadar, hatta çok daha fazla eti kolayca sağlayabileceğini göstermiştir (*Hizkuni*; *Daat Zekenim*). Ayrıca bkz. p. 20 ačk.

Bu pasuktan bir de kural öğrenilir: Dişlerin arasında kalan et parçacıklarının da hâlâ “et” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla et ve sütü birlikte yeme yasağı sadece aynı anda yendiğinde değil, bunun arkasından, dişlerin arasındaki etin “et” niteliğini yitireceği belirli bir süre geçene kadar da geçerliliğini korur (*Talmud* – *Hulin* 105a). Bu konuda farklı cemaatlerin farklı uygulamaları vardır. Ancak en yaygın uygulama ve Türk Yahudi Cemaati'nin de uyguladığı şekilde, et yedikten sonra sütlü bir şey yemeden önce altı saatin dolmasını beklemektir. Bu kural dişlerin arasına et parçacıkları sıkışmamışsa ya da tamamen temizlendiği düşünülüyorsa bile geçerlidir.

Henüz bitmemişken – Yani “henüz ağızlarından gitmemişken” (*Targum Onkelos*; Raşi; *Beer Yitshak*). İbranice *Terem Yikaret*. Tam çeviriyle “henüz kesilip atılmamışken”. Alternatif olarak “diş geçirilmiş ama henüz parça koparılmamışken” (*Sifre* 98; Raşi; *Beer Yitshak*); “henüz sindirilmemişken” (*Sifte Hahamim*); “henüz tamamen yenmemişken” (*Gur Arye*); “henüz çiğnenmemişken” (*Hirsch*) veya “henüz yutulmamışken” (*Saadya Gaon*). Ya da “halk ölmeye başlamıştı” (*The Living Torah*).

³⁰ Moşe kampa katıldı – o ve Yisrael’in ileri gelenleri.

³¹ [Ertesi gün] Tanrı’nın yanından bir rüzgâr yola çıkıp denizden sülün [sürüleri] kopardı ve kampın üzerine yaydı. [Sülünler] Kampın çevresinde her yöne bir günlük mesafe kadar [yayılmış] ve toprağın yüzeyinden iki *ama* yükseklikte [uçuyorlardı].

³² Halk kalktı; o günün tümü, tüm gece ve ertesi günün tümü boyunca sülünleri topladılar. En az [toplayan bile] on *homer* topladı. Onları kampın çevresi boyunca yere serdiler.

³³ Et hâlâ dişlerinin arasındayken, henüz bitmemişken, Tanrı’nın öfkesi halka karşı alevlendi ve Tanrı halkı son derece büyük bir darbeyle vurdu.

30. Kampa katıldı – Moşe ve yetmiş ileri gelen, Buluşma Çadırı’ndan ayrılıp kampa dönerek kendi çadırlarına gelmişlerdir. Tora bu bilgiyi vermekle, Tanrı’nın, bu *Tsadik* insanların tümü çadırlarına girmeden önce ceza uygulamasına geçmediğini vurgulamaktadır (Sifre 96; Raşi; Rabenu Behaye).

İbn Ezra buradaki “*katıldı*” sözcüğünü, “Moşe, ileri gelenlere katıldı” şeklinde yorumlar. Kampa dönüş sırasında Moşe de yetmiş *Sanedrin* üyesine eşlik ederek onları onurlandırmıştır (ayrıca Rabenu Behaye).

31. [Ertesi gün] – İbn Ezra. Bkz. p. 18.

Tanrı’nın yanından – Ya da “*Tanrı’nın Huzuru’ndan*” (*Targum Onkelos*). Bu ifade söz konusu rüzgârın doğaüstü bir mucize olduğunu belirtmekte değildir. Sadece rüzgârın o yönde esmesine Tanrı’nın karar vermiş olduğunu gösterir (Ramban). Krş. Şemot 21:13. Yani bu rüzgâr için doğa kuralları değiştirilmemiş, sülünler de yoktan yaratılmamıştır (*Daat Mikra*).

Denizden – O sırada güney tarafta kalan Kızıldeniz’den (Sforno). Ya da Akdeniz’den (*Targum Yonatan*).

Sülün – Ya da “*bıldırıncı*”. İbranice *Selav*. Bu, kampa sülünlerin geldiği ikinci olaydır. İlk olayda Mısır Çıkışı’nın ertesinde halka et olarak sülün sürüleri gönderilmişti. Bkz. Şemot 16:13 açık. Bu iki olay arasında sülünlerin artık gelmediği bir dönemin olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır. Bu, halkın “canımız kurudu, *Man*’dan başka yiyecek yok” demesinden bellidir. Malbin’e göre bu konu, Teilim’de bu olayı anlatan pasuklarla açıklığa kavuşmaktadır. Sülünler, halk Refidim’e ulaştıktan itibaren (Şemot 17:1) kesilmiş, halk da Tanrı’nın birkaç mucizeyi bir arada gerçekleştirmeye gücüne sahip olmadığını düşünmeye başlamıştır. Onlara göre hem *Man*, hem sülün hem de suyu bir arada vermek Tanrı için bile zordur. Teilim’de aktarılan sözleri bunu yansı-

maktadır: “*Tanrı çölde sofrayı kurabilecek mi? İşte kayaya vurdu ve sular aktı ... acaba ekmek de verebilecek mi? Halkı’na et hazırlayabilecek mi?*” (Teilim 78:19-20) (*Daat Mikra*).

Alternatif olarak sülünün hiçbir zaman kesilmediği de söylenebilir. Ancak *Man* herkes için düşerken, sülün de her gün gelmesine karşın herkesin yiyip doyabileceği miktarlara ulaşmaktaki, bu nedenle sadece belirli bir kesimin lüksü olarak kalarak halkın geneli tarafından yenememektedir. Şikâyetin sebebi budur. *Midraş*’a göre kırk yıl boyunca sürekli olarak kampa sülünler gelmiştir. *Man* geceleyin düşerken sülün akşamüstü gelirdi. Yine de Tora mucizeviliği belirtirken sadece *Man*’ın kırk yıl boyunca yağdığını söylemiş, sülünlere ise değinme gereği görmemiştir. Zira *Man* tamamen mucizevî ve doğaüstü bir yiyecektir. Sülünün gelişi ise doğaya bağlanabilir (*Meam Loez*).

Kopardı – İbranice *Vayagöz*. Deniz kıyısında kum taneleri kadar kalabalık bir sülün sürüsü toplanmış ve Tanrı bir rüzgârla bu sürünün büyük bir kısmını “kesip alarak” Bene-Yisrael’e getirmiştir (İbn Ezra). Alternatif olarak “*uçurdu*” (*Targum Onkelos*; Raşi). Ya da “*sırıkkledi*”.

Yaydı – Raşi. İbranice *Vayitoş*. Ya da “*serdi*”. Bu bakışla sözcük “*Taş Koho* – *Gücü Tükendi*” ifadesiyle bağlantılı olarak, Tanrı’nın kuşların gücünü orada tüketip Bene-Yisrael’e kolay lokma haline getirdiğini ifade ediyor olabilir (krş. İbn Ezra). Benzer şekilde “*kampın üzerinde güçlerini tüketti*” (*The Living Torah*). Alternatif olarak “*sertçe fırlattı*” (*Targum Onkelos*).

Kampın çevresinde – Sadece kampın çevresinde (İbn Ezra) ve uzaklarda değil.

Her yöne bir günlük mesafe kadar – Tam çeviriyle “*Bu yönde bir günlük yol kadar ve şu yönde bir günlük yol kadar*”.

İki *ama* yükseklikte [uçuyorlardı] – Bir açıklamaya göre sülünler iki *ama* yüksekliğinde bir

- 34 דַּוּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרֹת הַתְּאֵוָה
- 35 כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמֵּתָאִיִּם: זֶה מִקְבְּרוֹת הַתְּאֵוָה נִסְעוּ הָעָם
חֲצֵרוֹת וַיְהִיו בַּחֲצֵרוֹת: פ
- 1 א וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל־אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר
לָקַח כִּי־אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח:

Bu şekilde kırk yıl geçecek, bir yandan Tanrı halkı, bir yandan da halk Tanrı'yı smayacak, bu süre boyunca sınavdan sınava, cezadan cezaya geçilerek Yeriho'nun karşısında Yarden nehrinin kıyısına ulaşılacaktır. Burası halkın göçebeliliğinin son noktası ve Moşe ile vedalaşacağı yerdir. Bundan sonra Bene-Yisrael, Moşe'nin sadık öğrencisi Yeoşua'nın liderliğinde Yarden nehrini geçerek Kenaan Ülkesi'ne girecek ve burayı ebediyen "Erets-Yisrael" haline getirecektir (*Daat Mikra*).

12.

Hatserot'a gelinene kadar Bene-Yisrael'in çöldeki huysuzca tutumu her ne kadar Moşe'ye yönelik sözler içeriyor, hatta bazen gizliden gizliye onu sorumlu tutuyor idiye de, genel olarak Tanrı'yı hedeflemekteydi ve kişisel olarak Moşe'ye karşı değildi. Bu kısımda ilk kez olmak üzere Moşe'ye karşı kişisel bir şikâyeti, hem de ona en yakın kişiler olan kardeşleri Aaron ve Miryam'ın ağzından okumaktayız. Ne Bene-Yisrael ne de *Erev Rav*, Moşe'nin kişiliğine dil uzatmaya cesaret edememiştir. Anlaşıldığı kadarıyla aynı aileye mensup olmak, aynı zamanda birer de peygamber olan Miryam ve Aaron'ın Moşe'ye yönelik eleştiride bulunma hakkını kendilerinde görmelerine neden olmuştur.

İkisinin Moşe'ye yönelik suçlamaları iki yönlüdür: Evlendiği kadın ve peygamberlik düzeyi. Otoritelerin çoğu, aşağıda da açıklanacağı şekilde, bu ikisini birbirine bağlı görürler. Bunun yanında, önceki kısımla dikkatli bir karşılaştırma yapıldığında, konuların sadece yer ve zaman olarak değil, aynı zamanda içerik olarak da yakın olduğu görülecektir. Anlaşıldığı kadarıyla, Tanrı, yetmiş ileri gelen seçip onlara Moşe'den peygamberlik ruhu verdikten, ayrıca Eldad ve Medad'ın bunun dışında doğrudan Tanrı'dan aldıkları güçle peygamberlik etmelerinden sonra, insanların peygamberlik müessesesine karşı tutumlarında ufak bir değişiklik olmuştur. Miryam ve Aaron'un da birer peygamber olarak konumlarının

önemine odaklanmakta oldukları bir ortamda, Moşe'nin peygamber olarak özel konumu bir nebze sekteye uğramış görünmektedir (*Daat Mikra*). Bu durum Tanrı tarafından etkili bir şekilde onarılacaktır.

1. Miryam – ve Aaron ... konuştu – Fiil tekil dişil çekimlidir. Anlaşıldığı üzere konuşmayı yapan Miryam'dır. Aaron ise ya ona katılmış ya da sadece dinlemiş ve söylediklerine karşı gelmemiştir. Bu şekilde Aaron da buradaki günaha katılmış ve cezalandırılmıştır. Ancak konuyu açan Miryam'ın cezası daha sert olmuştur.

"**Vatedaber – Konuştu**" sözcüğü sert konuşmayı ifade eden **Daber** kökünden gelir (bkz. Şemot 6:2 açık.; krş. Bereşit 42:30). Dolayısıyla Miryam burada Moşe'ye karşı sert eleştiride bulunmaktır (Raşi). Bu, ilk pasukta söylenenlerin ilk bakışta eleştiri içeriyor görünmemesine karşın Tanrı'nın tepki göstermesini açıklamaktadır (*Maskil Ledavid*).

Habeş – İbranice Kuşit. Sözcük anlamı "**Etiyopyalı**" ya da "zenci", "**koyu tenli**" olan bu sözcüğün tam olarak kimi tanımladığı hakkında Hahamlarımız iki farklı görüş öne sürerler.

[1] Yaygın görüşe göre burada Moşe'nin tanıdığımız eşi Tsipora'dan bahsedilmektedir. Ancak Tsipora, Habeş değil, Midyanlı'ydı (Şemot 2:16-21). Midyan, Ketura'nın Avraam'a doğurduğu çocuklardan biriydi (Bereşit 25:1-2). Etiyopyalılar ise (**Kuş**), Ham'ın soyuna mensuplardır (Bereşit 10:6). Basit anlamda, burada milliyetten değil, Tsipora'nın koyu ten renginden bahsedilmektedir. Midyanlılar göçebe bir halk oldukları için tenleri güneş yanığı nedeniyle esmerdi (İbn Ezra; Radak, *Şeraşim*). Bu açıdan Tsipora da "**koyu tenli**" anlamındaki **Kuşit** sözcüğüyle tanımlanmaktadır (İbn Ezra). Raşi'ye göre ise bu bir örtmecedir. Bazen bir anne, "**Ayin Ara – Kötü Nazar**"a karşı, güzel çocuğuna "çirkin" diye seslenir. *Tanah*'ta ve *Talmud*'da bunun gibi örtmece içeren birçok örnek vardır. Burada da **Kuşit** sözcüğü Tsipora'nın güzelliğine

- ³⁴ [Moşe] Buraya Kivrot Ataava adını verdi, çünkü iştaha kapılan halkı orada gömdüler.
³⁵ Halk Kivrot Ataava'dan Hatserot'[a doğru] yola çıktı. [Bir süre] Hatserot'ta kaldılar.

12

[70. Miryam ve Aaron'un Eleştirisi]

¹ Miryam – ve Aaron – “Habeş bir kadınla evlendi” [diyerek], evlenmiş olduğu Habeş kadın hakkında Moşe'ye karşı konuştu.

Son derece büyük bir darbeyle – Ya da “çok büyük bir cezayla”. Anlaşıldığı kadarıyla bu öldürücü bir salgın türüdür (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Halkın ateşle cezalandırıldığı Tavera'dan farklı olarak, Moşe'nin burada dua etmediği görülmektedir. Olasılıkla bunun nedeni halkın günahının ağırlığıdır. Halk Tanrı'ya karşı bariz bir güvensizlik ve isyan tutumu sergilemiş, nankörce davranmıştır. Dahası bu tavrırları, önceki çok taze olaydan hiçbir ders almadıklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Moşe halkı savunacak söz bulamamıştır (Rabenu Behaye).

Sforno'ya göre pasuğun anlamı şöyledir: “*Et hâlâ dişlerinin arasındayken*: daha ondan iğrenme aşamasına gelinmemişken, *henüz bitmemişken*: sınır olarak verilen bir ay dolmamışken, *Tanrı halkı vurdu*: Kendisini sınamak için tutkulu bir iştaha kapılanları cezalandırdı”. Zira Tanrı ‘bir ay [dolana] kadar [yiyebilirsiniz]’ derken, bu hayvansal ve kontrolsüz iştaha kapılmadan ağlayanları kastetmiştir.

34. [Moşe] – Ya da burasının ismini veren kişi her kimse (İbn Ezra).

Kivrot Ataava – Tam anlamıyla “İştah Mezarları”, “Arzu Mezarları” ya da “Tutku Mezarları”.

İştaha kapılan halkı – Yani “halkın iştaha kapılan kısmını”. Bir ay dolduğunda günahın sorumlu olanların hepsi ölmüştür (*Meam Loez*). Buradan anlaşıldığı üzere diğer birçok örnekte olduğu gibi, halkın tümü değil, sadece belirli bir kısmı günah işlemiştir.

35. Hatserot – Bkz. 33:17; Devarim 1:1. Bazılarına göre burası Sinay'ın 68km. kadar kuzeydoğusunda yer alan Ain Khadra olarak tanımlanabilir. Bene-Yisrael Hatserot'a 22 Sivan 2449 tarihinde ulaşmışlardır (*Talmud – Taanit* 29a; *Hişkuni*). Bir görüşe göre Korah'ın isyanı da burada gerçekleşmiştir (Devarim 1:1, Raşi o.a.). Bkz. 16:20.

Hatserot ismi Sinay yarımadasında birkaç yerin ismiyle korunmuştur. Örneğin Cebel Musa'dan

Elat'a giden yolda Ain Hutsra [=?Ain Khadra] ve Cebel Hilal'ın güney ucundaki Hatsra'nın isimleri Hatserot'u andırmaktadır (*Daat Mikra*).

[Bir süre] Hatserot'ta kaldılar – Sforno. Bu sözler, bundan sonraki kısımda meydana gelen olayı kastetmektedir. Zira halk burada Miryam'ın iyileşmesini bekleyecektir (İbn Ezra; bkz. 12:16). Alternatif olarak “[sıradaki olaylar meydana geldiğinde] Hatserot'taydılar” ya da “Hatserot'tayken [sıradaki olaylar meydana geldi]” (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

❧ Sonuç. Bene-Yisrael'in sancakları mucizevî bir ortamda, örnek teşkil eden bir düzenle hedefe doğru ilerlemeye başlamıştır. Yakın geçmişte kölelerden oluşan bu halk, arasına katılmış *Erev Rav*'la birlikte, Tanrı'nın Sözü'ne göre yola çıkıp Tanrı'nın Sözü'ne göre kamp kurmaktadır. Ancak Yisrael'in yolculuklarında tam huzura henüz erişilmiş değildir. Bu kalabalık halk henüz olgunluğa ulaşmamış, hem kendi hem de dünyanın tarihini tamamen değiştirecek olan adımlarının büyüklüğünü takdir edecek düzeye gelmemiştir. Kendisini günaha sürükleyen dünyevilik, ruhunda henüz tam olarak farkında olmasa da taşıdığı kutsiyete üstün gelmektedir. Başarısızlıklar, gerçek ya da hayali sebeplerle yapılan şikâyetlerin, Mısır'a – köleliğin ülkesine! – özelemin ve diğer tüm sorunların temelinde bu vardır. Mısır'da belki köleydiler ve son derece ağır işler altında haykırarak kadar eziyet çekiyorlardı; ama Sinay dağında omuzlarına yüklenen manevi sorumluluklardan muafıydılar. Sadık çobanları Moşe Rabenu onlarla birlikte bu yolu düzeltmek için gayret göstermekte, tüm benliğini ve etkisini halkının iyiliği için kullanmakta olsa da, onun da artık kırıldığı, kendisini güçsüz hissettiği ve artık tek başına ilerleyemeyeceğini ifade ettiği noktaya gelinmiştir. Yine de halkın gerçekten Mısır'a dönmek istediğine inanmamakta, tüm sorunları çöldeki bazı eksikliklere bağlamakta, onların bu nedenle gerçeği göremediklerini düşünmektedir. Ancak bitmez tükenmez isteklerinin karşılanmasının mümkün olmadığını gördüğü için görevden affını istemiştir. Tanrı Moşe'ye yardımcıları vermiş, ama nankörce davranan halkı da sertçe cezalandırmıştır.

2 בַּיָּאמְרוּ הֶרֶק אֶדְ-בְּמִשָּׁה דְּבָר יְהוָה הָלֹא גַם-בְּנֵי דְבָר וַיִּשְׁמַע יְהוָה:

ten] Habeş bir kadınla evlenmişti". Buradaki "Habeş" ya da "koyu tenli" sözcüğünün Tsipora'nın güzelliği için bir örtmece olduğu yukarıda açıklanmıştı. Pasukta bu konunun tekrarlanması, Tsipora'nın sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda karakter açısından da benzer bir güzelliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır (Raşi; Mizrahi). Ayrıca bu gereksiz görünen tekrar başka bir noktayı ima etmeyi amaçlar. Onkelos'un çevirisi buna istinaden şöyledir: "... Moşe'nin aleyhinde konuştu; çünkü [Moşe] evlendiği güzel kadından ayrılmıştı" (Targum Onkelos; Raşi).

Evlendi – Tam çeviriyle "aldı".

2. Bizim aracılığımızla da konuşmadı mı? – Raşbam. Alternatif olarak "Tanrı sadece Moşe'ye mi konuştu ki. Bize de konuşmadı mı?" (The Living Torah). Bkz. Şemot 4:13 ve 15:20.

Burada eleştiri konusunun, Moşe'nin Tsipora'dan ayrılması olduğu görüşüne göre Miryam ve Aaron'un bu duruma anlam verememek için geçerli bir nedenleri vardır. Peygamber olmak evliliği sonlandırmak için bir neden değildir: "Biz de birer peygamberiz; ama ne evlilik ilişkisini sona erdirmeye gereği duyduk ne de Tanrı bizden böyle bir istekte bulundu. Moşe'nin bizden ne farkı var da böyle bir şey yaptı?!" (Sifre 100; Midraş – Tanhuma, Tsav 13; Raşi; krş. Rabenu Behaye) Demek ki, karısından ayrılmasının gerçek sebebi kutsiyet değil!" (İbn Ezra). Aslında Tora alındığında halkın tümü peygamberlik düzeyine çıkmış, bunun için bir süreliğine eşlerinden uzak durmak durumunda kalmışlardır (Şemot 19:15). Ancak bu olayın ardından halka "çadırlarına dönebilecekleri" söylenmiştir (Devarim 5:27). Bu, artık evlilik yaşamına geri dönebilecekleri anlamına gelir. Ancak aynı yerde Tanrı, Moşe'ye "ama sen burada Benimle kal" demiştir (Devarim 5:28). Bu da Moşe'nin Tanrı ile sürekli yakın teması nedeniyle evlilik ilişkisine geri dönemeyeceği anlamına gelir. Başka bir deyişle Moşe'nin tavrının nedeni, Tanrı'nın bu konudaki emridir (p. 8, Raşi o.a.). Miryam ve Aaron ise bundan haberdar olmadıkları için, halk peygamberlik konumunu tamamladıktan sonra bile hâlâ peygamberliklerini sürdüren kendileri gibi kişiler evliliklerini bitirmemelerine rağmen, Moşe'nin neden böyle davrandığını sorgulamaktadırlar (Sforno).

Moşe'nin gerçekten Habeş bir eşi olduğu görüşüne göre Miryam'ın Aaron'a yaptığı şikâyet aslında tam bir ablanın yapabileceği türdedir: "Yisrael kızlarından uygun birini bulamaz mıydı da, gidip yabancı bir kız aldı? Peygamberlik gücüne sahip olması onu bu kadar mı kibirli yaptı da kendi milletinden kızları beğenemedi? Biz de peygamberiz ama kendimizi yüksek görmedik!" (Daat Zekenim). Ya da farklı bir bakış: Kardeşlerinin Bene-Yisrael'in kızlarından biriyle evlenmesini tercih eden Miryam ve Aaron, Moşe'nin bu evliliği kendilerine danışmadan yapmış olmasını bir kibir işareti olarak görmüş de olabilirler. Ve sormaktadırlar: "Moşe ne konuda kendisini bizden üstün görebilir ki? O peygamberse, biz de peygamberiz" (Daat Mikra; krş. Raşbam).

Bazıları iki görüşü birleştirirler. Buna göre Miryam sormaktadır: "Moşe, Habeş karısından ayrı kaldı; çünkü kadın Yahudi olmadığı için onunla evlilik yaşamı zaten süremezdi. Ama Tsipora Yahudilik'i her yönüyle kalpten kabul etti. Ondan neden ayrı kalsın?" Bu görüş doğrultusunda çeviri şöyle de yapılabilir: "Miryam – ve Aaron – evlenmiş olduğu Habeş kadını örnek göstererek Moşe'nin aleyhinde konuştu. Çünkü [Moşe,] güzel bir kadın [olan Tsipora] ile evlenmiş [olmasına rağmen, şimdi ondan ayrılmıştı]" (Meam Loetz).

Her durumda Miryam'ın bu eleştirisinin tamamen iyi niyetlerle olduğu görülmektedir. Durumu Aaron'a anlatmasının amacı, onun bu hatayı düzeltmesi için Moşe ile konuşmasını sağlamaktır. Dahası, söyledikleri ve fikirleri de doğrudur. Ve hatta Sifre'deki açıklamaya göre konuşmalarını gizli değil, Moşe'nin yanında onun duyacağı şekilde yapmışlardır. Tüm bunlara rağmen, yapılan, hâlâ Laşon Ara sınıfındadır (bkz. Vayikra 14:2 açık.); çünkü Miryam, Moşe'nin peygamberliğini, diğer herhangi bir peygamberin peygamberliği ile eş tutma hatasına düşmüştür (Emek Anetsiv). Bu nedenle Tanrı onu tsaraat ile cezalandırmıştır. Ama şu bir gerçektir ki, eğer bu hatayı yapmasaydı da, söylediği diğer tüm doğru şeyler de Moşe'yi eleştirme teması içerdiğinden, o zaman bile Laşon Ara yapmış olacaktı. Çıkarılacak ders açıktır: Miryam Moşe'nin ablasıdır, onda emeği büyüktür, hatta onun için kendisini tehlikeye atmayı göze almıştır (Şemot 2:4). Burada da

² “Tanrı sadece Moşe aracılığıyla mı konuştu ki?” dediler. “Bizim aracılığımızla da konuşmadı mı?” Tanrı [bunları] duydu.

atıf niteliğinde bir örtmecedir. Ayrıca bu sözcüğün *Gematriya* değeri “*Yefat Mare – Güzel Görünümlü [Kadın]*” ifadesinininkiyle eşittir. Tsipora o kadar güzeldir ki, “bir kişi bir Etiyopyalı’nın cilt renginin koyu olduğu konusunda nasıl tartışmazsa, onun güzelliği hakkında da tartışmazdı” (Raşi). Buna istinaden alternatif bir çeviri: “*güzel bir kadınla evlendi*” şeklindedir (*Targum Onkelos*; Saadya Gaon; *Aktav Veakabala*).

Burada Miryam’ın eleştirdiği nokta, Moşe’nin Tsipora ile evlenmiş olması değil, ondan ayrılış olmasıdır [Nitekim Rabi Samson Raphael Hirsch’e göre, buradaki *Kuşi* kökü, *Tanah*’ın başka yerlerinde görüldüğü üzere, dışlanmışlık, hor görülme ifade eder (ör. Yirmeyau 13:23; Amos 9:7). Burada ise, kocası ile evli olmasına karşın evlilik ilişkisi açısından bağlantısı kesilmiş bir kadını belirtmektedir]. Moşe, Tanrı’nın kendisiyle her an temas edebileceği için, buna daima hazır bir durumda, manevi açıdan saf konumda olmalıydı. Bu da, eşi Tsipora ile evlilik ilişkisinde bulunmaması gerektiği anlamına geliyordu. Dolayısıyla Moşe, eşi Tsipora’dan ayrılmış, fakat konu sadece ikisinin arasında kalmıştı. Öyleyse Miryam bu özel konuyu nereden bilmektedir ve neden eleştirisini şimdi yapmaktadır?

Bu sorunun cevabı, bu konunun, önceki bölümde anlatılan olayların hemen arkasından verilmesine bağlıdır (*Nahalat Yaakov*). Moşe’ye Eldad ve Medad’ın kampta peygamberlik yaptığı haber verildiğinde, bu haber Tsipora’nın kulağına gelmiştir. O sırada şans eseri Miryam’ın yanında olan Tsipora’nın tepkisi “Eğer peygamberlik ruhu onların üzerine çöktüyse vah bu adamların eşlerine! Onlar da benim kocamdan ayrıldığım gibi kocalarından ayrılmak zorunda kalacaklar!” şeklinde olunca Miryam durumu öğrenmiştir. Eşinden ayrılmasını Moşe’ye aslında Tanrı’nın emrettiğini [ya da başka bir kaynağa göre, Moşe’nin ayrılma düşüncesini Tanrı’nın onayladığını (*Talmud – Şabat* 87a)] bilmediğinden, bunun Tsipora’ya karşı haksız ve küçük düşürücü bir tutum olduğunu hisseden Miryam, bu haberi Aaron’la paylaşmış, o da Miryam’la hemfikir olduğunu belirtmiştir. Kısacası Miryam’ın eleştirdiği nokta, Moşe’nin, yabancı olarak doğmasına karşın Yahudilik’i tüm kalbiyle kabul etmiş her açıdan kusursuz olan eşinden ayrılmış olmasıdır: “Kadın vardır, güzeldir ama

davranışları iyi değildir. Kadın vardır, davranışları güzeldir ama kendisi değildir. Ama Tsipora – hem kendisi güzel hem de davranışları mükemmel! Öyleyse Moşe ondan neden ayrıldı?!” (*Sifre* 99; *Midraş – Tanhuma*, Tsav 13; Raşi; *Maskil Ledavid*). Eleştirinin devamı için. bkz. s.p. açk. [İbn Ezra’ya göre ise Tsipora güzel bir kadın değildi ve Miryam Moşe’yi, ondan sırf güzel olmaması nedeniyle ayrıldığını düşündüğü için eleştirmişti.]

[2] Bir başka görüş, “*Habeş*” sözcüğünün gerçek anlamını ele alır: Buna göre Moşe gerçekten Habeş bir kadınla evlenmiştir (*Daat Mikra*). Moşe Rabenu bir Mısırlı’yı öldürüp Mısır’dan kaçtıktan sonra, Tora onun Midyan’a geldiğini anlatır. Ancak her ne kadar Tora bunu tek bir pasukta anlatıyorsa da (*Şemot* 2:15), Moşe Mısır’ı genç yaşta terk etmişken Midyan’a bundan çok uzun bir süre sonra gelmiştir. *Midraş*, onlarca yıl süren bu arada Moşe’nin başka bölgelerde de dolaştığını anlatır. Bu uzunca arka plan bilgiyi burada tam olarak veremiyoruz. Ancak “*Divre Ayamim DeMoşe Rabenu – Moşe Rabenu’nun Tarihi*” adlı antik *Midraş*sal kaynak, Moşe’nin yolculuğu sırasında Etiyopya bölgesine geldiğini, burada, sefere çıktıktan sonra ihanete uğrayıp tahttan indirilen ve geri geldiğinde ülkesini tekrar ele geçirmek zorunda bırakılan bir krala abluka sırasında akıl vererek yardımcı olduğunu, kral burayı tekrar ele geçirdiğinde onun vezirliğine yükseldiğini, öldüğünde de onun yerine tahta geçerek uzun bir süre burada hüküm sürdüğünü anlatır. Bu süre zarfında Moşe, Habeş bir prensesle evlendirilmiş, ancak kadın Yahudi olmadığı için onunla karı-koca yaşamı sürmemiştir (krş. *Targum Yonatan*; *Midraş – Yalkut Şimoni* 168; Raşbam; *Sefer Ayaşar*; *Septuaginta*) [Tsipora ise, Moşe ile evlenirken Yahudilik’i kabul etmiştir]. Devamı için bkz. s.p. açk. (Moşe’nin Etiyopya macerası, farklı bir şekilde Josephus Flavius tarafından da anlatılmaktadır: *Eski Dönemler* 2:10:2).

“*Habeş bir kadınla evlendi*” [diyerek] – Çeviri Rabenu Behaye’e göredir. Buna göre tırnak içinde yazdığımız sözcükler Miryam’ın Moşe’nin aleyhinde Aaron’a konuşurken söylediği sözlerdir.

Pasuk şu şekilde de anlaşılabilir: “*Miryam – ve Aaron – evlenmiş olduğu Habeş kadın hakkında Moşe’nin aleyhinde konuştu. Çünkü [Moşe gerçek-*

ג וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו [עֲנָיו] מָאֹד

מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה פֶּתְאֵם

אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-מֵרִים צֹאן שְׁלֹשְׁתֶּכֶם אֶל-אֶהֱל מוֹעֵד

וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשָׁתָם:

önemsiz düzeyde bile olsa, gurur ya da mutluluk duymuş olsaydı, burada yazılanlar doğru olmaz, dolayısıyla Tora geçersiz olurdu! Ancak Moşe kendisi hakkında yapılan iltifat karşısında bu kadarcık bile gurur hissetmeyecek kadar muhteşem bir düzeye sahiptir. Bu pasuğu da, sanki tamamen başka birinden bahsediliyor-muşçasına, Tora'nın diğer tüm pasuklarındaki ağırbaşlı, Tanrı'nın karşısında benliğini tamamen etkisiz kılmış bir havayla yazmıştır (Rav Hayim Terenyo).

Buradaki “son derece” ifadesi de önemlidir. Hahamlarımız, insana verilmiş olan karakter özelliklerinin hepsinde, kişinin orta yolu tercih etmesi gerektiğini belirtirler. Bir kişi en saf ve “iyi” tabir edilen karakter özelliğini bile, aşırıya kaçtığı takdirde, yozlaştırıp zararlı hale getirebilir. Orta yol daima en iyi yoldur. Yine de tüm karakter özellikleri içinde, Hahamlarımız'ın en aşırı uca bile gidilebileceğini söyledikleri bir tanesi vardır ki, o da tevazudur. Bu öğretinin kaynağı, işte Tora'nın bu noktasındaki ifadedir. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi: “Çok, ama çok alçakgönüllü ol” (*Mişna – Pirke Avot 4:4*) (Rabenu Behaye).

Avraam Avinu da kendisi hakkında “toz ve külden ibaret” (Bereşit 18:27) tanımını yapmıştır. Kral David ise “ve ben, bir solucanım, adam değil” (Teilim 22:7) demiştir. Ancak her ikisi de kendisini yine de bir şeye benzetmiştir. Moşe ise kendisinin tam bir “hiç” olduğunu dile getirmiştir: “Biz neyiz ki?” (Şemot 16:7) demiştir. Bu nedenle onlardan bile daha alçakgönüllüdür. Onun ardından kendisini cansız bir şeyle karşılaştıran Avraam, üçüncü sırada da kendisini en düşük düzeyli canlıya benzetten David gelir. Bu sıralamaya Tora burada kullandığı “**Meod** – Çok / Son Derece” sözcüğüyle değinmektedir. Bu sözcük [Moşe'nin isminin ilk harfi olan] Mem, [Avraam'ın isminin ilk harfi olan] Alef ve [David'in isminin ilk harfi olan] Dalet harfleriyle yazılır. Buna bağlı olarak *Mişna*'daki yukarıda alıntılanan “çok (**Meod**), ama çok (**Meod**) alçakgönüllü ol” öğretisi de, kendi gözlerinde

değersiz, ama şahsiyet olarak birer dev olan bu büyük insanları kendimize üst düzeyde örnek almamızı öğütlemektedir (*Meam Loez*).

4. Birdenbire – Ya da “aniden”, “beklenmedik şekilde” (İbn Ezra). [Yukarıda bahsi geçen ikinci görüşe göre Tanrı'nın sıradaki pasuklarda okuyacağımız sözleri, Moşe'nin, Miryam ve Aaron'un ima ettiklerinden farklı düzeyde bir peygamber olduğunu vurgulama amaçlıdır (*Daat Mikra*). Bizim bu noktadan itibaren vereceğimiz açıklamaları ise, eleştiri konusunun Moşe'nin Tsipora'dan ayrılması olduğuna dair ilk görüşü temel almaktadır.] Miryam ile Aaron'u cezalandırmak ve Moşe'nin peygamberliğinin diğer herkesinkinden daha yüksek düzeyde olduğuna, bu nedenle daima manevi saflığını korur halde olması gerektiğine tanıklık etmek için, Tanrı duruma el koymakta, onlara Bizzat hitap etmektedir. Tanrı bunu yapmak için onlara “birdenbire”, aniden ve hiç beklemedikleri bir anda çağında bulunmuştur. Elbette, Tanrı her üçünü de çağırmasına rağmen, “birdenbire” sözcüğü sadece Aaron ve Miryam için kullanılmıştır; zira Tanrı'nın çağrısı sadece onlar için bir sürprizdir, Moşe için değil (Ramban).

Normal şartlarda bir peygamber Tanrı'dan mesaj almadan önce kendisini manevi açıdan ve zihinsel düzeyde hazırlanmış olmalıdır. Oysa Miryam ve Aaron burada son derece hazırlıksızdırlar. Her ikisi de eşleri ile birlikte olmuş, ama henüz arınmamış oldukları için *tamedirler* (bkz. Vayikra 15:16-18). Tanrı onları tam olarak bu durumdayken kendilerini çağırınca, büyük bir paniğe kapılmışlar ve arınmak için telaşla *mikveye* koşmuşlardır. Bu halde olmalarına karşın onlarla, sırf Moşe'nin onurunu korumak için temasa geçen Tanrı, onları özellikle bu tatsız duruma sokmuştur. Böylece her ikisi de Moşe'nin neden eşinden ayrılması gerektiğini anlayacaktır. Moşe diğer peygamberler gibi değildir. Tanrı ile her an temas etmesi gerekebilir. Tanrı ona bir saat tarifi vermiş değildir. Bu nedenle Moşe'nin aralıksız olarak saflığını koruması, bu kutsal iletişime daima hazır olması gerekmektedir. Böylece Miryam ve

³ Ve bu kişi, Moşe, son derece alçakgönüllüydü – toprağın yüzeyi üstündeki insan ırkının tümünden [daha alçakgönüllü].

[71. Miryam'ın Cezası]

⁴ Tanrı birdenbire Moşe'ye, Aaron'a ve Miryam'a “Üçünüz Buluşma Çadırı'na çıkın!” dedi. Üçü çıktılar

sırf Moşe'nin iyiliği için eleştiride bulunmuştur. Üstelik Moşe [sıradaki pasuklardan anlaşıldığı üzere] bundan herhangi bir alınganlık duymamıştır. Ama buna rağmen Miryam cezalandırılmıştır. Dolayısıyla her ne sebeple olsun, gerçek nedenler ve iyi niyetle olsa dahi, başkası hakkında olumsuz sözler sarf eden insanlar da, elbette, en az buna benzer şekilde ağır cezaya layık olur (*Sifre* 99; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; *Raşi*; *Yad – Tumat Tsaraat* 16:10). Buna bağlı olarak, Miryam'ın hatası Yahudiler için, *Laşon Ara* günahının ağırlığı hakkında ebedi bir öğreti haline gelmiştir (bkz. *Devarim* 24:9, Ramban o.a.).

Tanrı [bunları] duydu – Tanrı elbette her şeyi duyar. Burada kastedilen, Tanrı'nın bu eleştirel sözleri sanki Kendisi'ne söylenmiş gibi ciddiye almış olduğudur. Bunun nedenini de sıradaki pasuk açıklamaktadır. Moşe son derece alçakgönüllüdür; kendisini savunmak için ağızını açacak, hele ablası ile ağabeyine söz söyleyecek değildir (Ramban; *Daat Zekenim*; *Or Ahayim*). Artık 81 yaşında olması da bir şeyi değiştirmemektedir. İnsanların yıllar geçtikçe büyüklüklerini kendilerine eşit görme eğilimleri, Moşe için hiçbir zaman geçerli olmadığı gibi, söz konusu kişiler ablası ile ağabeyi olmasaydı bile Moşe'nin olağanüstü tevazuunda bir değişiklik olmazdı.

Alternatif olarak, “aralarında gizlice konuştukları için, sadece Tanrı duydu” (İbn Ezra). Öte yandan *Sifre*, Miryam ve Aaron'un tüm bu konuşmayı Moşe'nin duyabileceği bir ortamda yaptıklarına dair bir görüş bildirir. Bu nedenle Tora “*Tanrı duydu ve o kişi [de duydu. Ama] Moşe çok alçakgönüllüydü*” demektedir. Moşe hakkındaki olumsuz konuşmayı duymasına rağmen, ağızını açıp bir şey söylememiştir. Bunun bir nedeni de, kendini savunmak üzere söyleyebileceklerinin, birazdan Tanrı'nın onun hakkında söyleyeceği övgü dolu ve onun üstün konumunu vurgulayan sözler olmasıdır. Moşe elbette böyle konuşarak kendisini övecek değildir (*Daat Mikra*). Bu nedenle sabırla davranmış ve onun utandırılmasının hesabını Tanrı sormuştur (Ramban).

3. Moşe son derece alçakgönüllüydü – Tam çeviriyle “*Moşe çok alçakgönüllüydü*”. Bu sözler,

Moşe'nin neden sessiz kaldığını dile getiren bir parantez niteliğindedir (*Daat Mikra*). Moşe o kadar alçakgönüllüdür ki, onu, kendisini diğer peygamberlerden, hele de büyük kardeşlerinden üstün gördüğü gerekçesi ile suçlamak akla bile getirilemez (İbn Ezra). Bu nedenle Miryam ve Aaron, yersiz bir günaha bulaşmışlardır (Ramban).

Tora'nın Moşe'yi tevazuun sembolü olarak karakterize etmesi, gerçek alçakgönüllülüğün doğası hakkında bizlere ışık tutar. Genellikle alçakgönüllü kişilerin konuşmaktan ya da otoritelerini göstermekten korktukları düşünülür. Bu, dünyanın en alçakgönüllü kişisi olan Moşe için kesinlikle geçerli olmamıştır, zira Moşe, Paro'yla karşı karşıya kalmaktan veya Yisrael ulusunun tümünü azarlamaktan çekinmemiştir. Alçakgönüllülüğü, gerektiğinde doğru hareketi yapmasını engellemiştir – bu hareket bazen tehlikeli veya hoş karşılanmayacak türden olduğu zamanlarda bile.

Tevazu, kişinin kendisi hakkındaki görüşleriyle ilgilidir. Kişi, potansiyelinin en üst seviyesine ulaşmadığı için alçakgönüllü olabilir; ya da ulaşmış olsa bile, içsel yeteneği, bu durumda, ona daha da büyük bir sorumluluk yükler. Kimsenin, zaten yapması gerekenleri yerine getirdiği için kibirli olmaya hakkı yoktur. Raban Yohanan ben Zakay'ın söylediği gibi: “Eğer çok Tora öğrendiy-sen kendine gurur meselesi yapma . Zira zaten bunun için yaratıldın” (*Mişna – Pirke Avot* 2:8).

Tevazunun temelinde kendini değersiz ve işe yaramaz görmek değil, başarıların tümünün aslında Tanrı'nın sayesinde mümkün olduğunu kavramak vardır. Tanrı bizleri gurura karşı uyardığında, başarıya ulaşmak için gereken gücü Bizzat Tanrı'nın sağladığını hatırla tutmamızı söylemektedir (bkz. *Devarim* 8:18 açık.).

Bir noktaya odaklanmak ilginç olacaktır: Tora'yı Tanrı'dan kelime kelime dinleyip yazıya geçiren kişi Moşe'nin ta kendisidir. Biraz düşünelim. Tanrı Moşe'ye bu sözleri söylediğinde Moşe ne hissetmiş olabilir? Normal bir insan, Bizzat Tanrı'dan iltifat aldığı takdirde havalarda uçmaktan ne kadar kaçınılabilir ki? Ama Moşe farklıdır. Eğer bu sözleri yazıya geçirirken, en ufak, en

ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פְּתַח הָאֵהָל

5

וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם: וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּנָא דְּבַרִּי

6

אֲסִיּהִיָּה נְבִיאָכֶם יְהוָה בְּמִרְאָה אֵלָיו אֶתְוָדַע בְּחֻלּוֹם אֲדַבֵּר-בּוֹ:

kez geçen “lütfen” sözcüğü Raşi’ye göre çevrilmiştir; ama İbn Ezra’ya göre “şimdi” anlamındadır.

Tanrı’nın öfkeli bir tavır içinde olmasına bakılırsa buradaki anlam “şimdi”ye daha yakın görünmektedir. Belki de Tanrı, Miryam ve Aaron’a farklı bir düzeyde hitap ederek, peygamberlik konusunda farklı düzeylerin var olduğunu “hemen şimdi” fark etmelerini istemiştir (*Daat Mikra*). Öte yandan Raşi [*Sifre* 103’ü takiben] açık bir vurguyla, burada da “lütfen” anlamının geçerli olduğunu söylemektedir. Böylece Raşi güçlü bir mesaj vermektedir: Tanrı Aaron ve Miryam’a karşı öfkeli bir tavır içinde olmasına rağmen, onlara yine de nazik bir dille hitap etmektedir: “Lütfen sözlerimi dinleyin”. Bu, biz insanlar için de bir ders teşkil etmelidir (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Başka bir olasılık da, Tanrı’nın, onlara yönelik ani çıkışını “lütfen” sözcüğü ile yumuşatarak, söylediklerini korkudan arınmış daha berrak bir zihinle anlamalarına yardımcı olmaktadır (*Or Ahayim*; *Daat Mikra*).

❧ **Peygamberlik Kavramı.** Sıradaki pasukları anlayabilmek için öncelikle peygamberlik kavramının nasıl bir şey olduğu hakkında bir fikir sahibi olmamız gerekir.

Yahudilik’in en temel öğretilerinden biri, Tanrı’nın bazı insanlara peygamberlik yeteneği verdiği, yani bu kişilere gelecekte ne olacağını bildirdiğine dair inançtır. Ancak peygamberlik ruhunun kendi içinde aktif olabilmesi için bir kişinin çok iyi hazırlanmış olması gerekir. Bir kişi Tora bilgisi konusunda son derece üst bir düzeye ulaşmadığı takdirde peygamberlik ruhuna hak kazanamaz. Ama sadece bu da yeterli değildir. Bunun ötesinde karakteri ve arzuları üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuş, dünyevi ihtiyaçlarını ve duygularını tamamen kontrol altına almış olmalıdır. Dahası çok derin, en ufak sekteye uğramayan bir anlayış düzeyine erişmiş de olması gerekir. Bir insan bu düzeyleri elde etmişse, hiçbir açıdan kusur sahibi değilse, saf ve kutsiyet merkezli bir yaşam sürmek istiyorsa ve dünyevi zevklerden feragat etmeye hazırsa; Tanrı’nın yarattığı bu evrenin maddi ve manevi yönlerinin

derinliklerine ulaşmayı amaçlıyorsa, gündelik işlerden vazgeçip, tüm düşünce ve konsantrasyonunu Gelecek Dünya’ya yoğunlaştırıyorsa – o zaman *Ruah Akodeş* gelip onun üzerine yerleşir ve bu kişi “*İşim – Şahsiyetler*” olarak adlandırılan melek sınıfının düzeyine yükselir. Bu haliyle artık farklı bir insan türü halini alır; öğrenim uzmanı olan diğer büyük insanlara göre farklı bir algılayışa sahip olduğunu fark eder ve fazlasıyla yüksek bir varoluş düzeyi elde ettiğini bilir (*Yad – Yesode Atora*, *Perek 7*; *Meam Loez*).

Yine de, tıpkı entellektüel düzeylerde olduğu gibi, peygamberlik gücü açısından da farklı düzeyler vardır. Tüm peygamberlerin aralarında da düzey farkı olmasına karşın, Tora burada konu gereği özellikle ve sadece Moşe ile diğer peygamberler arasındaki farklara yoğunlaşacaktır.

Sizden biri peygamber olduğunda – Targum Onkelos; Raşi; *Daat Mikra*. Tam çeviriyle “*olursa*”. “*Sizden*” sözcüğüyle Bene-Yisrael [belki de sadece Miryam ve Aaron] kastedilmektedir. Tanrı, Miryam ve Aaron’un “[Tanrı] bizim aracılığımızla da konuşmadı mı?” şeklindeki sözlerine cevap vermektedir (*Daat Zekenim*).

Tam çeviriyle “*peygamberiniz olursa*”. İbn Ezra’ya göre ifade, devamıyla bağlantılıdır: “*peygamberiniz, Aşem’in peygamberi olursa*”. Ramban bunu açar: “İçinizden bir peygamber, ‘Aşem’in peygamberi’ olsa bile – ‘Aşem’ İsmi’nin ifade ettiği üst düzeyde bir peygamber olsa bile – yine de peygamberliğini Büyük İsmim düzeyinde değil, belirsiz vizyonlarla tecrübe eder”. Benzer şekilde Tanrı, Atalar’ın bile Kendisi’ni “Aşem” İsmi’nin ifade ettiği düzeyde tanımlarına fırsat vermemiştir (bkz. *Şemot* 6:3).

Aşem [hakkında belirsiz bir] Vizyonla – Sifre 103; Midraş – Vayikra Raba 1:14; Raşi. İbranice **Aşem BaMara**. İkinci sözcük “*aynada*” şeklinde de çevrilebilir. Aynaya bakan bir kişinin gördüğü, sanal bir görüntüdür. Aslında arkası, yansıtıcı özelliğe sahip simlerle kaplanmış cam bir yüzeye bakmaktadır; gördüğü şey gerçek değil, sadece görüntüdür. İşte Tanrı’nın Moşe dışındaki bir peygambere gösterdiği görüntülerle, Moşe’ye gösterdikleri arasındaki fark buradadır. Yani

⁵ ve Tanrı, bulut sütununun içinde inerek Çadır'ın girişinde durdu. "Aaron ve Miryam!" [diye] seslendi ve ikisi çıktılar.

⁶ "Şimdi sözlerimi [dikkatle] dinleyin!" dedi [Tanrı]. "Sizden biri peygamber olduğunda, Aşem [hakkında belirsiz bir] vizyonla tanıtırım Kendim'i ona; onunla rüyada konuşurum.

Aaron'un eleştirisi, Bizzat Tanrı tarafından etkili biçimde yanıtlanmıştır (*Midraş – Tanhuma*, Tsav 13; Raşi). Başkalarına göre Tanrı, tam konuştukları sırada müdahale etmiştir. Bu, Miryam ve Aaron'un normalde Tanrı'dan mesaj almadıkları bir vakittir; ancak Tanrı onları sertçe paylamak ve Moşe'nin onurunu savunmak için istisna yapmıştır (Raşbam). Bu durumda çeviri "hemen; anında" şeklinde de yapılabilir (*Targum Onkelos*). Bir görüşe göre ise bu hızlı tepkinin amacı, Miryam ve Aaron'un, "Moşe bizi Tanrı'ya şikâyet etti" diyebilmelerine meydan vermemektir (*Daat Zekenim*).

Moşe'ye, Aaron'a ve Miryam'a – Sıralamada önceliğin Moşe'ye verilmesi de mesajlardan biridir (*Or Ahayim*).

Üçünüz ... çıkın – Üçü ismen zikredildiğine göre "üçünüz" sözcüğüne gerek yoktur. Bu bir noktaya dikkati çekmeyi amaçlar: Tanrı, ayrı yerlerde bulunan Moşe, Aaron ve Miryam'a aynı anda isimleriyle seslenmiştir. Bu hiçbir insan ağzının yapamayacağı, hiçbir insan kulağının duyamayacağı bir olgudur (*Sifre* 102; Raşi; *Meam Loez*; krş. Şemot 20:8-11 açk.). Sonraki hitap sadece Aaron ve Miryam'a yönelik olacak olmasına karşın, Tanrı bu noktada Moşe'yi de çağırarak onun şerefine değer verdiğini kendisine göstermiştir (*Sforno*). Ayrıca Tanrı, Miryam ve Aaron'un Moşe'nin yakınında olmalarını istemiştir; zira onları affetmesinin ön şartı, Moşe'den özür dilemeleri ve Moşe'nin de onları affetmesidir (*Ramban*).

5. İnerek – Ya da "açığa çıkarak" (*Targum Onkelos*). Tanrı'nın bu açığa çıkışı, sadık kulu Moşe'ye ne şekilde olursa olsun dil uzatılmasına hiçbir şekilde göz yummayacağının herkesçe bilinmesini amaçlamaktadır (*Or Ahayim*; *Daat Mikra*).

"Aaron ve Miryam!" – Tanrı sadece ikisine seslenmiş ve Moşe'yi Çadır'da bırakarak dışarı çıkmalarını söylemiştir. Zira genel bir etik prensibe göre bir kişi, kendisinin bulunduğu ortamda ancak bir-iki konuda övülebilir. Ancak onun tüm ya da en temel olumlu özellikleri dile getirilecekse, bunu onun yanında yapmak uygun

değildir [bunun bir sebebi, bir kişinin tüm övgüleri yüzüne söylendiğinde, o kişinin bunu samimiyetsiz bulabilme olasılığıdır (*Talmud – Eruvin* 18b, Raşi o.a.)]. Tanrı için böyle bir durum yoktur; ama insanlar arasında olabileceği için, Tanrı bu dersi vermektedir. Bunun bir örneğini Noah'la ilgili olarak görmekteyiz. Tora, Noah'tan bahsederken "dürüst ve kusursuz" (*Bereşit* 6:9) olduğunu söylemektedir. Ancak Tanrı Noah'la doğrudan konuştuğunda ona sadece "dürüst" olduğunu söylemiş, "kusursuz" dememiştir (*Bereşit* 7:1). Burada da böyle bir örnek vardır. Tanrı, Moşe'nin benzersiz özelliklerini dile getireceği için, Miryam ve Aaron'a Moşe'nin yanından ayrılmasını söylemektedir. Alternatif olarak onları Moşe'nin yanından ayırması, onları Moşe'nin önünde azarlamak istememesidir (*Sifre* 102; Raşi). Kısacası burada Tanrı iki çok önemli davranış dersi vermektedir.

Aamek Davar, Aaron ve Miryam'ın dışarı çıkması konusundaki emrin de onlara yapılan azarlanmanın bir yönü olduğunu belirtir. Bu şekilde ikisine, Tanrı'nın Sözü'nü en kutsal yerde duymaya layık olan tek kişinin Moşe olduğu mesajı verilmektedir.

Farklı bir bakışla, dışarı çıkmalarının bir başka olası nedeni, verilecek olan *tsaraat* cezasıdır. Nitekim bir *metsoara*, altında bulunduğu çatının örttüğü her şeye *tuma* yayar (*Mişna – Negaim* 13:11). Bu bakımdan, *tsaraata* yakalandıklarında Çadır'ın içinde bulunmamaları için bu noktada dışarı çıkarılmış da olabilirler (*Daat Mikra*).

6. Şimdi sözlerimi [dikkatle] dinleyin – Buradaki "şimdi" şeklinde çevrilen İbranice sözcük **Na'**dır. İbn Ezra'ya göre bu sözcüğün anlamı her yerde "şimdi" şeklindedir. Raşi'ye göre ise bu sözcük daima rica belirtir ve "lütfe" anlamı taşır (krş. 10:31 açk.). *Targum Onkelos* da çoğu yerde sözcüğü "şimdi" olarak çevirmesine karşın, Moşe'nin burada Tanrı'ya ettiği duada (p. 8) iki kez geçen bu sözcüğün ilkinin "lütfe" ikincisini ise "şimdi" olarak çevirmiştir. Çevirimizde bu konuda sabit bir çizgi izlemedik ve bazı yerlerde Raşi'yi, buradaki gibi bazı yerlerde de İbn Ezra'yı takip ettik. Moşe'nin duası ise *Targum Onkelos*'a göre çevrilmiştir. Bu bölümde birkaç

7-8 וְלֹא-כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל-בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא: ה פֶּה אֶל-פֶּה
אֲדַבֵּר-בּוֹ וּמֵרָאָה וְלֹא בְחֵדָת וּתְמִנָּת יְהוָה יֵבִיט וּמִדּוֹעַ לֹא
יֵרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְּמֹשֶׁה:

bilmece gibidir. Bunun bir sonucu olarak, belirsiz görüntüleri yorumlayarak Tanrı'nın mesajını anlama gayretini göstermeleri gerekmektedir. Peygamberler arasında bunu doğrudan başaranlar olduğu gibi, mesajı ancak bir meleğin yardımıyla anlayabilenler de olmuştur. Örneğin, bu peraşanın aftarasında okuduğumuz üzere, peygamber Zeharya kendisine gösterilen bir *Menora* görüntüsünün neyi ifade ettiğini anlayamamış, bunu kendisiyle konuşan meleğe sormuş ve melek sembollerini açıklamıştır (Zeharya 4:1-6). Ayrıca bkz. Daniel *Perek* 7. Öte yandan, Şemot peraşasının aftarasında gördüğümüz şekilde peygamber Yirmeyau'ya gösterilen görüntüyü, Tanrı "iyi gördüm" diyerek onaylamaktadır (Yirmeyau 1:12). Ancak Moşe için hiçbir zaman bilmece içeren vizyonlar olmamıştır (Sforno). Örneğin *Mışkan*'a dair her şey ona açık vizyonlar halinde gösterilmiştir (bkz. Şemot 25:9 ve 25:40) (Rabenu Behaye).

Aşem'in resmine bakar – Yani "Aşem'in gösterdiği resme bakar". Bunun anlamı Moşe'nin Tanrı'yı gözleriyle gördüğü olamaz; zira bunun mümkün olmadığını Tanrı daha önce açık bir şekilde söylemiştir (Şemot 33:23). Kast edilen, Moşe'nin doğrudan Tanrı'dan sözlü ve açık mesaj aldığıdır. Şemot 33:23'te söylendiği şekilde Moşe "Tanrı'yı arkadan görür" (*Sifre* 103; *Midraş* – *Tanhuma*, *Tsav* 13; *Raşi*). Ancak bunun tam olarak neyi ifade ettiğini biz bilemiyoruz.

Alternatif olarak "Benimle ancak rüyada iletişim kuran diğer peygamberlerden farklı olarak, Moşe uyanıktır" (İbn Ezra). Ya da "*Tanrı'nın Onurunu bir görüntüsüne bakar*" (*Targum Onkelos*). Moşe, Tanrı'ya bakmaktan çekindiği için (Şemot 3:6) bu yüksek düzeye hak kazanmıştır (*Talmud* – *Berahot* 7a). Başka hiç kimse, Sinay dağında bile bu düzeye ulaşamamıştır (bkz. Devarim 4:12).

Tanrı burada, Moşe'nin kendi neslindeki peygamberlerden farklı olduğunu açık bir dille ifade etmektedir. Geçmişteki peygamberlerle olan farkı Şemot 6:3'te, gelecekteki tüm peygamberlerle olan farkı da Devarim 34:10'da vurgulanmaktadır. Bu özellikleriyle Moşe, gelmiş ve

gelecek tüm peygamberler içinde en üst düzeyde olanıdır (Ramban).

Kuluma karşı, Moşe'ye karşı – Tanrı "Kulum Moşe'ye karşı" dememiş, uzun bir ifade kullanmıştır. Bu açık bir şekilde "Tanrı'nın kulu" olmanın ve "Moşe" olmanın her ikisinin de böyle bir davranışı hak etmeyeceği mesajını verir. Tanrı şöyle demektedir: "Moşe olmasaydı bile kuluma karşı; kulum [=yakın hizmetkârım] olmasaydı bile büyük insan Moşe'ye karşı böyle davranmamalı, çekinmeliydiniz. Ve elbette 'kulum olan Moşe'ye böyle davranmaktan kaçmalıydınız! Bilin ki kralın kulu, kraldır. Kral'ın onu boş yere sevmediğini anlamanız gerekirdi. Ve eğer Moşe'nin özel niteliklerini bilmediğini [ve sizin bunu Benden daha iyi bildiğinizi] iddia ediyorsanız – bu daha da ağır! [Zira bu şekilde Benim hata ettiğimi söylemiş olursunuz ve Tanrı'ya dil uzatmak, Moşe'ye karşı konuşmaktan daha ağırdır]" (*Sifre* 103; *Midraş* – *Tanhuma*, *Tsav* 13; *Raşi*; *Sforno*).

Neden çekinmediniz? – Tanrı böylece, Miryam ve Aaron'u, kendilerini Moşe ile denk görmeleri nedeniyle sertçe azarlamıştır. Rambam bu eşit görme konusunun Yahudilik'in temellerini sarsabilecek nitelikte olduğu için çok büyük ciddiyet taşıdığına işaret eder: "Eğer herhangi bir peygamber kendisini Moşe ile denk görme hayaline kapılırsa, sonunda Tanrı'nın kendisini, Yisrael'e Sinay'da verilmiş olan Tora'yı herhangi bir şekilde değiştirmek üzere gönderdiğini düşünecek kadar ileriye gidebilir. [Tanrı'nın konuya bu denli önem vermesinin bir nedeni de budur. Nitekim] Bene-Yisrael'e bir peygamber tarafından söylenmiş olan en son söz [bile, Moşe'nin öğretmenliğiyle verilmiş olan Tora'nın hiçbir zaman değiştirilemeyeceğini ve unutulmaması gerektiğini vurgulamaktadır]: "Horev'de [=Sinay'da] tüm Yisrael ile ilgili olarak görevlendirdiğim kulum Moşe'nin Torası'nu hatırlımda tutun!" (Malahi 3:22) (*Yad* – *Yesode Tora*, *Perek* 6-7; *Igeret Teman*).

⁷ Kulum Moşe [için ise] böyle değil! Evim'in tümünde güvenilirdir o!

⁸ Onunla ağız ağza konuşurum. [Açık bir] Vizyonla [iletişim kurarım] – bilmecelerle değil! [O kadar ki] Tanrı'nın resmine bakar! Kuluma karşı, Moşe'ye karşı konuşmaktan neden çekinmediniz?!"

Moşe'nin gördüğü görüntülerle, diğer peygamberlerin gördükleri arasındaki fark, sanal bir görüntüyle gerçek bir obje arasındaki fark kadar büyüktür. Bu ikisi arasında dört fark vardır: [1] Her şeyden önce, belirtildiği gibi, aynadaki görüntü sanaldır. [2] Aynadaki görüntü iki boyutlu olduğu için sadece ön taraf anlaşılır; görüntünün ardında ne olduğu bir bilinmez olarak kalır. Buna benzer şekilde normal bir peygamber sadece dıştaki görüntüyü algılayabilir; ama söylenenlerin ardında gizli olan mesajı tam olarak anlayamayabilir. Bunun bir örneğini Avraam'da görüyoruz (bkz. Bereşit 22:2 açık., *Getir k.b.*). [3] Aynadaki görüntü sadece görünüş ve hareket ile ayırt edilir. Bunun ötesindeki özellikler algılanamaz. Örneğin bir sesi yoktur. Bu da peygamberin kısmi algısına bir örnektir. [4] Aynadaki görüntü terstir. Normalde sağda olan kısım, solda görünür. Tam görüntüyü anlayabilmek için, simetrik görüntüyü zihinde tersine canlandırmak gerekir. Tüm bunlar, normal bir peygamber ile Moşe'nin peygamberlikleri arasındaki farkı ortaya koymaktadır (*Meam Loez*).

Moşe'nin peygamberliğinden bahsederken Tanrı, buradakine benzeyen, ama farklı bir sözcük olan "**BaMare** – [Açık bir] Vizyonla" kelimesini kullanmaktadır (p. 8). Moşe'ye mahsus vizyonlar "**Aspaklarya Ameira** – Aydınlatıcı Ayna" [ya da "Parlak Mercek", "Parlak Görüntü"] olarak adlandırılır. Diğer peygamberlerin görüşleri ise "**Aspaklarya Şeena Meira** – Aydınlatıcı Olmayan Ayna" terimi ile tanımlanır (Rabenu Behaye).

Buradaki **BaMara** sözcüğü aynı zamanda, Bereşit 46:2'de geçen "**BeMarot Alayla** – Gece Vizyonu / Vizyonları" ile bağlantılıdır (İbn Ezra; Ramban). Böylelikle pasuğun devamındaki "*onunla rüyada konuşurum*" ifadesi de burada bahsedilen vizyon türünün tanımlanmaktadır (Rabenu Behaye). Moşe dışındaki bir peygamber, rüya görüp bunun ne anlama geldiği konusunda tabire ihtiyacı olan biri gibidir. Tanrı böyle biriyle benzetmeler ve imalarla temas kurar (*Daat Zekenim*). Avraam da Tanrı'dan mesaj aldığı zaman uyanık olmazdı (bkz. Bereşit 15:12). Aynı şekilde, Moşe dışındaki hiçbir peygamber uyku ya da trans haline girmeden Tanrı ile temasa geçemezdi. Bu trans

sırasında peygamber Tanrı'dan mesaj alırken vücudunun her yanı titremeyle sarsılır, fiziksel yetileri tamamen zayıflardı. Kendilerine gösterilen görüntüleri algılayabilmelerini sağlayacak boşluk ve hiçlik halini ancak bunun ardından alırlardı (*Yad – Yesode Tora, Perek 7; Meam Loez*).

7. Kulum Moşe [için ise] böyle değil! – Diğer peygamberler için geçerli olan bu sınırlamalar Moşe için geçerli olmamıştır. Moşe, Tanrı ile tüm yetenekleri uyanık haldeyken de temas edebilir, istediği zaman soru sorabilir ve cevap alabilirdi (bkz. 9:8). Pasuğun devamında belirtildiği gibi, Moşe, kraliyet sarayının her yerine istediği gibi girebilecek yetkiye sahip güvenilir ve sadık bir kul gibidir.

Evim'in tümünde güvenilirdir o – "Evim'in bir bireyi gibi hiçbir özel izin almadan girip çıkabilir, gerekirse ihtiyaçları hakkında konuşur. Oysa siz, sadece size Ben bir rüya ile mesaj verirsem bir şeyler bilirsiniz. Ama kendiniz gelip herhangi bir şey soramazsınız" (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

İbranice **Neeman**. Bu, sadakat ve güvenilirlik ifade ettiği gibi, sağlamlık, süreklilik ve sabitlik de ifade eder (krş. Şemot 17:12 açık.). Dolayısıyla alternatif: "Günün her saatinde Evim'de sabit ve temelli bir yere sahiptir" (Raşbam). Bir başka alternatif: "Tüm Halkım içinde güvenilirdir o; zira onunla ağız ağza konuşurum [ve herkes bunu bilir]" (*Targum Yonatan; Daat Zekenim*).

8. Ağız ağza konuşurum – Yani "insanın insanla konuştuğu gibi, normal ve onun uyanık ve kendinde olduğu bir şekilde" (Sforno). Ya da "[diğer peygamberlerden farklı olarak] arada hiçbir melek ya da aracı olmaksızın" (İbn Ezra; Ramban, *More Anevochim* 1:37; Rabenu Behaye). Çevirimiz tam karşılıktır. Alternatif olarak deyimisel bakışla "yüz yüze konuşurum" (Saadya Gaon; *The Living Torah*; bkz. Devarim 34:10).

[Açık bir] Vizyonla – İbranice **BaMare**. "Açık ve belirgin sözlerle; bilmeceler, muammalar, benzetmeler ya da imalarla değil".

Bilmecelerle değil – Bu ifadenin gerektirdiği şekilde, diğer peygamberler için vizyonlar birer

ט ויִחַר-אַף יְהוָה בָּם וַיִּלֶךְ: יוֹהֲעָן

סָר מֵעַל הָאֶהָל וְהִנֵּה מְרִים מִצְרַעַת כְּשִׁלְג וַיִּפֹּן אֶהָרֹן אֶל-מְרִים

וְהִנֵּה מִצְרַעַת: יֵא וַיֹּאמֶר אֶהָרֹן אֶל-מִשֶּׁה בִּי אֲדֹנִי אֶל-נָא תִשֶׁת 11

עֲלֵינוּ חֲטָאת אֲשֶׁר נִוְאלָנוּ וְאֲשֶׁר חָטָאנוּ: יב אֶל-נָא תְּהִי כִמֶּת 12

אֲשֶׁר בָּצַאתוּ מִרְחֹם אֲמֹ וַיֹּאכֶל חֲצִי בָשָׂרוֹ:

çünkü deride görülen *tsaraat*ın işaretleri yara şeklinde beyaz lekelerdir (bkz. Vayikra 13:2 açık.).

Aaron ... döndü – Pasuk basit anlamıyla, Aaron'un fiziksel olarak Miryam'a dönüp baktığını belirtmektedir. Belki de, bu sert tepki karşısında ne konuda kendilerini düzeltmeleri gerektiği konusunda Miryam'la fikir teatisinde bulunmak istemiş ve o sırada Miryam'ın halini görmüştür (*Daat Mikra*). Ancak buradaki “*döndü*” sözcüğü aynı zamanda “iyileşti” anlamına da gelebilir. Rabi Akiva'ya göre, kendisi de *tsaraata* yakalanmış olan Aaron, bu noktada iyileşmiştir (*Talmud* – *Şabat* 97a; bkz. ö.p. açık.).

11. Yalvarıyorum efendim – İbranice Bi Adoni. Ya da “*lütfeñ efendim*”. Buradaki **Bi** sözcüğü “*bana*” ya da “*bende*” anlamındadır. Bereşit 43:20'de de geçen bu deyim İbn Ezra bir yalvarma sözü olarak tanımlar. Konuşan kişi sanki “efendim; bana istediğini yap; yeter ki dinle” demektedir.

Akılsızlık ederek... – “Kötü niyetle değil” (*Meam Loez*). Alternatif olarak “Üzerimize günah yükleme, çünkü akılsızca davrandık ve günah işledik”. Ya da “sana karşı akılsızca davrandık ve Tanrı'ya karşı günah işledik” (Rabenu Behaye). Belki de “akılsızca günah işledik” (*Daat Mikra*). Bu pasuk, Elul ayı boyunca, Tişri ayının ilk bölümünde ve *Yom Kipur*'da söylenen *Selihot* dualarında, Tanrı'ya yönelik özür dileme sözleri içinde sıklıkla tekrarlanır.

12. Ölü [doğan bir bebek] gibi olmasın – Pasuğun çevirisi, sözcüklerin basit anlamına göre yapılmıştır. Buna göre Aaron, *tsaraata* yakalanmış olan Miryam'ın, bu rahatsızlığın etkisiyle, gelişmeden düşük yapan bir kadının ölü doğan bebeğine benzememesi için dua etmesi yönünde Moşe'ye yalvarmaktadır (Saadya Gaon; İbn Ezra; *Daat Mikra*; *The Living Torah*).

Raşi'ye göre Aaron, pasuktaki “*annesi*” ve

“*vücudumun yarısı*” sözcükleriyle, “*annemiz*” ve “*vücudumuzun yarısı*” demek istemektedir. Şöyle demektedir Aaron: “*Lütfeñ [Miryam] bir ölü gibi olmasın. [Çünkü öyle olursa,] Annemizin rahminden çıktığı [yani ablamız olduğu] için, vücudumuzun yarısı eksilmiş gibi olur*”. Zira bir insanın kardeşi, kendi bedeni gibidir ve ona ölmüş gibi davranarak görmezden gelmek, bir kardeşe yakışmaz (krş. Bereşit 37:27) (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi). Alternatif olarak, Aaron, “Olayların normal seyrinde, kardeşleri sadece ölüm ayırır; ama *tsaraat* yasaları (Vayikra 13:46) biz kardeşlerini, Miryam hayattayken bile ondan ayrılmaya zorluyor” demiştir (*Sifre Zuta*). “İnsan ‘bedenime vurdu’ diye kendi kolunu kestirir mi? Sadece sana karşı saygısızca davrandı diye öz ablanın bu durumu karşısında seyirci mi kalacaksın?” (*Meam Loez*). Buna benzer şekilde, Onkelos'un çevirisi sözcük değil, deyimse anlamları ön planda tutar: “[Miryam] Şimdi aramızdan ayrılmak zorunda kalmam. O bizim ablamızdır. Onun bu ölü bedeni için şimdi dua et ve iyileşsin”.

Tora buradaki sözlerle, bir *metSORANIN*, ölü ile eşdeğer olduğu mesajını da vermektedir (*Talmud* – *Nedarim* 64b). Basit anlamıyla bu mesaj, bir *metSORANIN* da çeşitli kısıtlamalar ve toplumun bir parçası olamama gibi nedenlerle ölüye eşdeğer olduğunu belirtir. Buna benzer bir başka durum “kör bir kişi ölüye eşdeğerdir” deyişle dile getirilir. Kanuni bağlamda ise, tıpkı bir ölü gibi, bir *metSORA* da, girdiği üstü kapalı bir yerin çatısı altındaki her yere *tuma* yaydığı ve oradaki her şeyi *tame* yaptığı için “bir *metSORA* ölü ile eşdeğerdir” (krş 19:15; bkz. Vayikra 13:46 açık.) (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; bkz. *Mişna* – *Negaim* 13:11; Raşi).

Teknik olarak Miryam'ın tam bir *tsaraat* hastası konumunda olması mümkün değildir. *tsaraat* kurallarına göre bir leke sadece bir *Koen* onu

⁹ Tanrı'nın öfkesi onlara karşı alevlendi ve [Tanrı oradan] gitti.

¹⁰ Bulut Çadır'ın üstünden ayrıldı ve işte, Miryam *tsaraata* yakalanmıştı, kar gibi [beyazdı]. Aaron Miryam'a döndü ve [gördü:] İşte, [Miryam] *tsaraata* yakalanmıştı.

¹¹ Aaron "Yalvarıyorum efendim" dedi Moşe'ye. "Akılsızlık ederek ve günah işleyerek [yaptığımız davranışı] üzerimize günah sayma.

¹² Lütfen [Miryam] annesinin rahminden çıktığında vücudunun yarısı yenmiş, ölü [doğan bir bebek] gibi olmasın."

9. Tanrı'nın öfkesi onlara karşı alevlendi – Tanrı, pişmanlıklarını hemen dile getirmedikleri için onlara öfkeli bir tavırla davranmıştır (Sforno). Ancak zıt bir görüşe göre Tanrı'nın onlara "*birdenbire*" (p. 4) hitap etmesinin amacı, onlara *teşuva* fırsatı tanımamaktır. Çünkü Moşe hakkındaki olumsuz sözleriyle, *Hilul Aşem* günahını işlemişlerdir – zira bir peygambere dil uzatan, Tanrı'ya dil uzatmış gibidir – ve bu günah söz konusu olduğunda Tanrı *teşuva* yapmayı zorlaştırır (Rabenu Behaye). Miryam'ın cezasının herkesin görebileceği şekilde verilmiş olması da bu açıklamayı güçlendiren bir noktadır (bkz. Vayikra 22:32 açık., *Kutsal İsmim'i ihlal etmeyin* k.b.).

Kısa ve kesin sözler içeren pasuk, Tanrı'nın tepkisinin sertliğini ve kesinliğini ortaya koymaktadır (*Daat Mikra*). Tanrı'nın aniden ayrılışı, Miryam ve Aaron'un "*Niduy – Dışlanma*" cezasına çarptırılmalarına işaret eder. Ancak, Tanrı bu cezayı vermeden önce, günahlarının ağırlığını bildirmiştir. Bu da önemli bir ders verir: Kişi bir başkasına karşı öfkelenirse, ona hatasını kişisel olarak açıkça bildirmeden önce öfke gösterisi yapmamalıdır (*Sifre* 104; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi).

Burada Tanrı'nın sadece Miryam'a değil, "*onlara*", yani hem Miryam'a hem de Aaron'a öfkelenildiği görülmektedir. Rabi Akiva'ya göre, bu ifade, her ne kadar pasuklarda açıkça belirtilmese de, tıpkı Miryam gibi Aaron'un da *tsaraata* yakalandığını gösterir (bkz. s.p. açık.). Dolayısıyla *Laşon Ara* yaşağı sadece konuşan değil, aynı zamanda dinleyen için de geçerlidir. Rabi Yeuda ben Betera ise Rabi Akiva'ya tepki gösterir: "Akiva" der. "Öyle ya da böyle bunu söylemenin hesabını vereceksin. Eğer gerçekse, Tora'nın gizli tuttuğu bir şeyi açıklama cüretini gösterdin. Ve eğer değilse, o *Tsadik* kişi [= Aaron] hakkında iftira yaymış oldun". Rabi Yeuda ben Betera'ya göre buradaki "*onlara*" sözü sadece Tanrı'nın sert tepkisini işaret eder; ama *tsaraat* cezasına sadece Miryam çarptırılmıştır (*Talmud – Şabat* 97a). Bu olaydan bir prensip öğrenilir:

"Masum bir kişi hakkında şüphe duyan kişi, bedensel olarak cezalandırılır" (a.y.). Bunun bir örneği Miryam, bir örneği de Moşe'dir (bkz. Şemot 4:6). Belki de Rabi Yeuda ben Betera da Rabi Akiva'yı aynı konuda uyarmaktadır.

10. Bulut Çadır'ın üstünden ayrıldı – Yani Çadır'ın girişinin üstünden (krş. p. 5). Öte yandan bir görüşe göre buradaki bulut, Çadır'ın girişindekinden farklıdır. Bahsedilen, kamp sırasında *Mişkan*'ın üzerinde duran ve Bene-Yisrael'in yola çıkış işareti olarak oradan yükselen buluttur. Bu noktada, Miryam'ın dışlanışını göstermek için oradan ayrılmıştır (Sforno). Halk bunu görünce yola çıkış işareti olarak kabul etmiş ve hazırlanmaya başlamıştır. Ancak bulut yine de oradan "yükselmiş" değildir. Bulut ancak yedi günün bitişinden sonra kalkmıştır. Böylece Tanrı, bu beklemenin amacının Miryam'ı onurlandırmak olduğunu ortaya koymuştur (Rabenu Behaye).

Bulutun ayrılması, önceki pasukta yer alan "[*Tanrı*] gitti" ifadesinin görülür işaretidir (İbn Ezra). Çocuğunun eğitmenine, "çocuğumu terbiye et, gerekirse ceza ver. Ama bunu ben gittikten sonra yap; çünkü onu seviyorum" diyen bir kral gibi, Tanrı Miryam'ın cezasını, *Şehina*'yı temsil eden bulutun ayrılmasından sonra vermiştir (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi). Başka bir olasılık: Miryam'ın *tsaraata* yakalandığını belirleyen lekelerin rengi ancak gün ışığında belli olabilir. Bulutun ayrıldığı detayı bu nedenle verilmiştir (*Daat Mikra*).

Tsaraata yakalanmıştı – Vayikra *Perek* 13-14'te geniş bir şekilde ele alınmış olan *tsaraat*, Tanrı'nın bazı günahlar nedeniyle gönderdiği ve deride bazı leke ya da yaralar şeklinde semptomları olan bir hastalıktır. Hahamlarımız'ın açıkladıkları üzere, *tsaraata* neden olabilecek günahlar arasında *Laşon Ara* ve iftira da vardır. Ve Miryam'ın konuşması *Laşon Ara* sınıfındadır (bkz. Vayikra 14:2 açık.).

Kar gibi [beyazdı] – Bunun anlamı "bedeninde kar gibi beyaz lekeler belirmişti" şeklinde olabilir;

יג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה

13

14 אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ: פ מַפְטִיר יד וַיֹּאמֶר

יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק בְּפִנְיָהּ הִלָּא תַכְלֵם שְׂבַעַת יָמִים
תִּסְגֹּר שְׂבַעַת יָמִים מִחַיִּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחֵר תֵּאָסֶף:

deyişle Moşe, Tanrı'ya, cevabını kendisine “söylemesi için” de yalvarmaktadır: “Onu iyileştirecek misin yoksa iyileştirmeyecek misin; lütfen beni cevapsız bırakma!” Tanrı da ona sıradaki pasukta söyledikleriyle cevap vermiştir (*Sifre* 105; *Midraš – Tanhuma*, *Tsav* 13). Bunun gibi, Moşe'nin Tanrı'dan cevap beklediği üç yer daha vardır (*Şemot* 6:12; *Bamidbar* 27:15-16 ve *Devarim* 3:23) (*Sifre* 105; Raşi). Moşe'nin haykırması, Miryam'ın durumu karşısında ne kadar acı çektiğinin bir göstergesidir (İbn Ezra). Ayrıca buradan, Moşe'nin duayı düşüncede bırakmadığı, aksine açık bir şekilde ağzından çıkardığı görülmektedir. Buna istinaden, Hahamlarımız, bir dua edilirken bunun düşünceyle değil, sözlerin ağızdan tek tek çıkarılması suretiyle yapılması gerektiğini öğretirler (Rabenu Behaye).

14. [Sinirlenip] – Raşi. Tanrı, Miryam'ın davranışı karşısındaki tepkisini, bir babanın çocuğuna yönelik tepkisiyle karşılaştırmaktadır. Ancak Tanrı Miryam'ın yüzüne tükürmüş olmadığından bu karşılaştırma yerinde değil gibi görünmektedir. Yine de varsayımına göre, babası Miryam'ın yüzüne boş yere değil, ona kızdığı için tükürmüş olacaktır. Dolayısıyla karşılaştırmının konusu tükürmek değil, onun kaynağı olan öfkedir (*Sefer Zikaron; Mesiah İlemim*). Ekleme bu nedenle yapılmıştır.

Yüzüne tükürse... – Burada Tora'nın çeşitli yerlerinde [örneğin *Şemot* 6:12'de] geçen *Kal Vahomer* [tam anlamıyla “hafif ve ağır” ya da “basit ve ciddi”] adlı mantıksal türetime bir örnek vardır. Bu türetim, hafif [yani kuralın geçerliliği için nispeten daha az nedenin var olduğu] bir durum için geçerli olan bir kuralın, mantıken, ağır [yani kuralın geçerliliği için nispeten daha çok nedenin var olduğu] bir durum için de elbette geçerli olduğu prensibine dayanır. Burada Tanrı, bir insanın babası ile Tanrı arasın-

da bir karşılaştırma yapmaktadır: Bir kişi babası kendisine sinirlense ve yüzüne tükürse bir hafta utancından babasının yüzüne bakamaz [Tanrı'nın sözlerinden, böyle olması gerektiğini anlıyoruz]. Öyleyse öfkeli bir tavır takınan Tanrı olduğunda, kişinin, O'nun karşısına çıkmak için bundan kat kat fazla bir süre boyunca utançtan kendini yemesi gerekir. [Daha analitik bir yaklaşımla: Hahamlarımız, her insanın, annesi, babası ve Tanrı'nın ortaklığıyla oluştuğunu ve çocuğa anne ile babanın beşer, Tanrı'nın ise on tane özelliği sağladığını öğretirler (*Talmud – Nida* 31a). Bu durumda Tanrı'ya karşı yükümlülük, babaya karşı yükümlülüğün en az iki katı olarak değerlendirilir. Şimdiki konuya uyarlandığında, bir kişinin babasına karşı utancı bir hafta sürerse, Tanrı'nın Huzuru'ndaki utancı bunun iki katı, yani on dört gün olmalıdır (*Talmud – Baba Kama* 25a, *Tosafot* o.a.).] Yine de Tanrı tevazu göstermiş, yaptığı karşılaştırmada, babanın iki kat bile fazlasını istememiş ve baba ile aynı süreyi yeterli görmüştür. Bu nedenle Miryam da bir hafta kamptan uzak kalmak durumundadır. Bu örnek, Tora öğreniminde de bir kural türetirken kullanılabilen *Kal Vahomer* yöntemi ile ilgili bir noktayı öğretir. “*Kal Vahomer* ile öğrenilen bir kuralın, türetilmesinde kıyas alınan kuralla eşit uygulamaya sahip olması yeterlidir” (*Sifre* 106; *Talmud – Baba Kama* 25a; Raşi). Yani A kuralı temel alınarak *Kal Vahomer* yoluyla B kuralı türetilmişse, B ile ilgili uygulamanın A'nın uygulamasından daha ağır olması için görünürde bir neden olsa bile, bu nedene itibar edilmez, B'nin uygulamasının A'nınkiyle eşit olması yeterlidir.

Utanç duymaz mıydı? – Ya da “küçük düşmüş olmaz mıydı?”; “utandırılmaz mıydı?”.

Yedi gün – Miryam'la ilgili olarak “ölü gibi” tabiri kullanılmıştır. Onun için yedi gün beklenmesi, bir ölünün ardından ağır yas tutma döneminin de

¹³ Moşe, Tanrı'ya "Ey Tanrı! Lütfen ona şimdi şifa ver!" diye haykırdı.

[72. Miryam Karantina Altına Alınıyor]

¹⁴ Tanrı, Moşe'ye "Babası [sinirlenip] yüzüne tükürse yedi gün boyunca utanç duymaz mıydı?!" dedi. "Yedi gün boyunca kampın dışında karantinada kalsın. Sonra [kampa] katılabilir".

tsaraat ilan ettiği takdirde *tsaraat* olabilir. Bu olmadığı sürece, lekede her türlü belirti *tsaraatı* işaret etse bile o kişi *tsaraat* olmaz (Vayikra 13:4 açık.). Öte yandan bu noktada toplamda sadece üç *Koen* vardır: Aaron, Elazar ve İtamar. Ancak bir başka kurala göre "bir kişinin yakını, lekeleri göremez" [Yani bir *Koen*, yakın bir akrabasının üzerindeki lekeleri kontrol edemez. Ancak burada yan bir mesaj da verilmektedir: Bir kişi, yakını olmayan bir kişide birçok kusur bulur; ancak yakınlarına gelince bunları görmekten acizdir.] Bu durumda Miryam'ın lekelerini görebilecek "Koenler" onun kardeşi ile yeğenleridir ve onlar kontrol edemedikleri gibi, *tsaraat* ilanı da yapamazlar. Bu açıdan Miryam *Alahasal* açıdan *tsaraat* hastası değildir ve normal bir *metsoranın* geçmesi gereken arınma prosedüründen geçmesine gerek yoktur. Yine de, bedeninde fiziksel *tsaraat* semptomları mevcut olduğundan, halk ona *metsoraat* olmuş gibi davranacak, saf olduğu açıkça ilan edilene kadar ondan uzak duracaktır. Oysa böyle bir ilan hiçbir zaman gelmeyecektir (*Moşav Zekenim*). Bu yüzden Aaron Moşe'ye yalvarmaktadır: "Miryam bir ölü gibi ümitsiz bir durumda kalsın. Sen bir şeyler yapmazsan onu kim *tsaraat* ilan edecek kim saf ilan edecek? Aynı rahimden geldiğimiz ve onun bedeni bizim bedeminizin yarısı gibi olduğu için bunu biz *Koenler* yapamayız." (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi; *Mizrahi*; *Gur Arye*). Buna bağlı olarak Aaron "Tsaraatlı olarak doğan bir bebek, ömür boyu *tsaraatlı* kalır ve arınma imkânı yoktur (Rabenu Behaye). Lütfen Miryam da arınma olanağı olmayan böyle bir bebek gibi olmasın. Zira Miryam'ın bu duruma gelmesinin nedeni, işlediği hata. Ve nasıl ki Avraam zamanındaki Paro, Sara'yı alkoyması nedeniyle *tsaraata* yakalanmış, ama Sara'yı geri verdikten sonra iyileşmişse (*Bereşit* 12:17), aynı olanak Miryam için de olsun" demektedir (*Daat Zekenim*). Sonuç olarak *Koen* rolünü alarak, Miryam'ı *tsaraat* ilan eden Tanrı olmuş ve yedi

gün sonra da [*Alahasal* olarak *metsoraat* olmadığı için] hiçbir prosedürden geçmesine gerek kalmadan, kampa katılmasına izin vermiştir.

13. Ey Tanrı! – "Her şeyi yapmaya kudreti olan Tanrı!" (Rabenu Behaye)

Lütfen – Moşe'nin duasından, insanın etik kurallara gereği, bir şey istemeden önce rica sözleri kullanılması gerektiğini öğreniyoruz (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi). Çevirimiz *Targum Onkelos*'u takip etmektedir.

Ona şimdi şifa ver – "Şimdi şifa ver ki onu kampın dışına çıkararak utandırmak durumunda kalmayalım" (*Sforno*).

Moşe, halkın "ablası sıkıntı içinde, o ise uzun uzun dualar ediyor" dememesi için duasını son derece kısa tutmuştur (*Sifre* 105; *Midraş – Tanhuma*, *Tsav* 13; Raşi). Ne de olsa Moşe'nin duasına cevap, ancak dua bittikten sonra verilecektir (krş. *Emek Anetsiv*). Alternatif olarak kısa duanın amacı, halkın "ablası için uzun uzadıya dua ediyor; bize gelince böyle yapmıyor" diye şikâyet etmesinin önüne geçmektir (Raşi). *Targum Yonatan*, Moşe'nin bu kısa duayla söylemek istediklerini şöyle açıklar: "Merhametli Tanrı'nın merhameti için yalvarıyorum. Tüm bedenlerin Hâkimi olan Tanrı, ona şifa ver!"

Diye haykırdı – Tam çeviriyle "diyerek haykırdı". Buradaki "**Lemor** – Diyerek" sözcüğü, aynı zamanda "demek için / söylemek için" anlamına da gelir. Kullanıldığı her yerde, sözcük bu anlamının gerektirdiği şekilde, söylenen sözlerin başkalarına da aktarılması gerektiğini belirtir. Ancak burada bu anlamda olamaz; zira Moşe, Tanrı'ya dua etmektedir ve Tanrı'nın bu duayı bir başkasına aktarması söz konusu değildir. Bu bakımdan **Lemor** sözcüğünün kullanılması, Moşe'nin Tanrı'dan cevap beklediğini gösterir. Başka bir

וַיִּתְּסַגֵּר מִרְיָם

15

מִחֲנִיץ לַמִּחְנֶה שְׁבַעַת יָמִים וְהָעַם לֹא נָסַע עַד־הָאֶסְף מִרְיָם:

16

וַיֵּאָחֶז נִסְעוֹ הָעַם מִחֲצֵרוֹת וַיִּחְנּוּ בַּמִּדְבָּר פָּאֵרָן: פ פ פ

ve buna bağılı görkem ondan hiçbir zaman ayrılmamış, sonuç olarak yüzünün teni sürekli olarak parlak olmuş (bkz. Şemot 34:30) ve [Moşe] melekler gibi kutsal bir düzey kazanmıştır” (Yad – Yesode Atora 7:5).

çölüyle olan kıyısının çöl tarafında, Kadeş Barnea’yı gören bir noktaya gelmişlerdir. Olasılıkla burası Ritma’dır (bkz. 33:18). Bene-Yisrael Erets-Yisrael’i gözlemleyecek casusları buradan göndereceklerdir.

Her durumda Miryam’ın düşünceleri belki Moşe söz konusu olduğunda yerinde değildir; ama öne sürdüğü gerekçeler bu dünyadaki ideal Yahudi yaşamı için tam birer rehber niteliğindedir. Bu ideal yaşamda, Yahudi, Tanrı’ya olan hizmetinde fizikselliği ne yok sayıp bastırır ne de ona esir olup kutsiyetini yitirir. Aksine, Tora’nın rehberliğinde kutsal bir yaşam sürebilmek için fiziksel yaşamı kullanır ve onu yüceltir. Anahtar, Tora’nın mitsvalarına uygun bir yaşam sürmektir (Rabi Hanan Porat).

16. Hatserot’tan yola çıktı – Yola çıkış tarihi 29 Sivan 2449’dur (*Talmud – Taanit* 29a; *Seder Olam Raba* 8; krş. 11:35 açk.).

Paran çölünde kamp kurdu – Paran çölüne aslında daha önce gelinmiştir (10:12). Şu ana kadar bu çöldeki çeşitli noktalarda kamp yapmışlardır (bkz. 10:12 açk.). Şimdi de yine aynı çöldeki Hatserot’tan çıkarak, bölgedeki başka bir noktada kamp kurmuşlardır. Ramban’a göre burası Kadeş Barnea’dır (13:26). Ramban, Erets-Yisrael’e giden yolda, Paran çölündeki son noktanın burası olduğunu belirtir. Burada onun Paran çölünde olduğunu söylenmesinin nedeni, Tsin çölünde yer alan Kadeş adlı başka bir yerle karıştırılmaması içindir (bkz. 20:1). [Yine de büyük olasılıkla Tsin ve Paran’da bulunan Kadeş, aynı yerdir, yani Kadeş Barnea’dır. Ya büyük çölün ismi Paran’dır ve Tsin onun küçük bir kısmıdır, ya da Paran ve Tsin yan yana iki çöldür ve Kadeş ikisinin arasındadır (*Daat Mikra*).]

Sforno’ya göre ise Kadeş Barnea Erets-Yisrael’in içindedir ve şu anda Erets-Yisrael’in Paran

¹⁵ Miryam yedi gün boyunca kampın dışında karantinada kaldı ve halk Miryam katılana kadar yola çıkmadı.

¹⁶ Sonra halk Hatserot'tan yola çıktı ve Paran çölünde kamp kurdu.

yedi gün sürdüğüne dair Tora'daki bir dayanaktır (*Talmud Yerusalmi – Moed Katan* 3:5).

Karantinada kalsın – Tam çeviriyle “*kapatılsın*” (krş. Vayikra 13:4). Miryam'ın *tsaraatı*, [tıpki daha önce Moşe'nin başına geldiği şekilde (Şemot 4:6-7)] Moşe'nin duasının hemen cevap bulması sonucu iyileşmiştir. Yine de Tanrı'nın verdiği karar sonucunda Miryam bir hafta boyunca kamp dışında yalnız kalma cezasına çarptırılmıştır. Ancak teknik olarak *tsaraat* hastası olmadığından, arınma prosedüründen geçmesine gerek olmamıştır. Bir başka açıklamaya göre ise Miryam yedi gün *tsaraatlı* halde kalmış sonra da iyileşmiş ve arınma sürecine gerek duymamıştır (*Meam Loetz*).

15. Halk ... yola çıkmadı – Sıradaki pasukta “*Sonra [=Miryam'ın kampa katılmasından sonra] halk Hatserot'tan yola çıktı*” dendiğine göre, buradaki “*halk Miryam katılana kadar yola çıkmadı*” ifadesi gereksiz görünmektedir. Ancak Tora bu sözlere yine de yer vererek, halkın Miryam'ı beklemesinin temelinde ona yönelik saygısının olduğuna işaret eder (*Maskil Ledavid*). Ayrıca “*halk yola çıkmadı*” şeklindeki olumsuz kullanım, halkın yola çıkmama konusunda emir aldığını ve bunu uyguladığını vurgulamak içindir. Tanrı, Miryam'ı bu şekilde onurlandırmıştır; çünkü Miryam da, Mısır'dayken, bir sepet içinde nehre bırakılan kardeşi Moşe'ye ne olacağını görmek için sabırla beklemiştir (Şemot 2:4) (*Sifre* 106; Raşi). Tanrı burada Miryam'ı sadece onurlandırmakla kalmamış, onu üst düzeyde ödüllendirmiştir de. Çünkü Miryam Moşe'yi kısa bir süre beklemişken, halk Miryam'ı bir hafta boyunca beklemiştir (*Talmud – Sota* 9b). Bu da Tanrı'nın hem iyi hem de kötü davranışlara tam bir ölçüyle “*Mida Keneged Mida – Ölçüye Karşı Ölçü*” ile karşılık verdiğine dair örneklerden biridir (Rabenu Behaye).

❧ Sonuç. Tüm bunlar, Miryam'ın yanlış davranışının, onun üstün düzeyinden ve liyakatinden bir eksilmeye yol açmadığına işaret etmektedir. Nitekim Tanrı, bundan yaklaşık yedi yüz yıl sonrasında peygamber Miha'nın aracılığıyla halkı sertçe eleştirirken “*Halkım! Ne yaptım sana? Sana ne şekilde zorluk verdim? Cevap ver bana! Üstelik seni Mısır'dan çıkardım, kölelik evinden kurtardım seni ve önüne Moşe'yi, Aaron'u ve Miryam'ı gönderdim!*” (Miha 6:3-4) derken, Miryam'ın sadece Moşe ve Aaron'un ablaları olmakla kalmadığını, Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkaran üç kişilik “timin” aktif bir parçası olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Sonuç olarak olayların sonunda Miryam, buradaki yanlışına rağmen, halkın kolektif hafızasında sadık bir abla ve uğruna bir kuyu verilerek halka berrak ve taze su olanağı sağlayan bir lider ve peygamber olarak kalmıştır.

Miryam'ın Moşe'yi eleştirmesindeki hatası Moşe'nin peygamberlik düzeyinin yüksekliğinin farkında olmaması değildir. Miryam, aslında tam olarak bu düzeyin farkında olduğu için, Moşe'nin fiziksel yaşamı da bu muhteşem düzeye yükseltebileceğini düşünmüştür ve bunu yapmadığı görüşünde olduğu için Moşe'yi eleştirmiştir. Ama Moşe'nin bunu yapmamasının nedeni, kutsiyet için inzivayı seçen birçok insandan farklı olarak, dünyanın fiziksel yanına kapılarak kutsiyetten uzaklaşma endişesi değildir. Tıpkı Sinay dağında kırk gün kırk gece yiyip içmeden durmasının amacının da, fizikselliğini bastırmak için bedenine eziyet etme gereği duyması olmadığı gibi. Moşe Sinay'da yiyip içmemiştir, çünkü buna “ihtiyacı olmamıştır” – zira orada, Tanrı katında iken, üst düzey maneviyat onun her türlü gereksinimini karşılamıştır. Benzer şekilde Moşe bu nedenle eşiyile fiziksel yaşamdan uzaklaşmak durumundadır; çünkü Yüce Olan'la olan, bizim anlayamayacağımız düzeydeki yakınlığı buna izin vermemiştir. Rambam'ın belirttiği gibi “Moşe Rabenu eşinden ayrılmıştır; zira her yönüyle Dünyaların Kayası'na [=Tanrı'ya] bağlanmıştır